

Mari Perko

ISOVANHEMMUUS

lapsenlapsettomuuden kontekstissa

Kasvatustieteiden ja kulttuurin tiedekunta
Pro gradu -tutkielma
Huhtikuu 2019

TIIVISTELMÄ

Mari Perko: Isovanhemmuus lapsenlapsettomuuden kontekstissa
Pro gradu -tutkielma
Tampereen yliopisto
Elinikäinen oppiminen ja kasvatus
Huhtikuu 2019

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, millaisia kokemuksia lapsenlapsettomuudesta on sekä millaiseksi isovanhemmuus määrittynyt näistä kokemuksista käsin. Tarkoituksena on selvittää lapsenlapsettomuuden näkökulmasta, millaisia kulttuurisia määritelmiä isovanhemmuudelle annetaan sekä millaisia tehtäviä ja rooleja isovanhemmalle sukupolvien ketjussa katsotaan kuuluvaksi. Tutkimuksen aineisto koostuu Isovanhemmuuden uudet haasteet -kirjoituskilpailun kautta kerätyistä kertomuksista. Aineiston on alun perin kerännyt Väestöliiton tutkijat ja kirjoituskutsu julkaistiin ET -lehdessä vuonna 2009. Tähän tutkimukseen kertomukset on saatu Yhteiskuntatieteellisestä tietoaarkistosta. Kaikkiaan aineisto käsittää 189 kertomusta, mutta tämä tutkimus on rajattu koskemaan sellaisia kertomuksia, joissa kirjoittaja on lapsenlapseton, joko siten, ettei kirjoittajalla ole biologisia lapsenlapsia tai kirjoittaja ei saa tavata lapsenlapsiaan. Koko aineistoissa kyseisiä kertomuksia oli 21 kappaletta. Kirjoituskutsussa pyydettiin kertomuksia erityisesti vuonna 1940-1950 -luvuilla syntyneiltä, joten myös tässä tutkimuksessa suurin osa kirjoittajista on syntynyt kyseisinä vuosina.

Aineiston lähestymistapana on laadullinen tutkimus ja aineiston analyysimenetelmänä käytän narratiivien analyysiä. Aineistona käytetyt kertomukset nähdään tässä tutkimuksessa tarinoina kirjoittajan omasta elämästä ja analyysin tarkoituksena on tuottaa yksi yhtenäinen kokonaisuus lapsenlapsettomuuden kokemuksista sekä siitä, miten näistä kokemuksista käsin isovanhemmuutta määritellään. Lapsenlapsettomuuden kokemuksia analysoin aineistoa teemoitellen ja isovanhemmuuden määritelmiä analysoin jokaisen teeman sisällä. Tutkimus on aineistolähtöinen, joten teoriaosuus lapsenlapsettomuuden kokemuksista sekä näiden kokemusten kautta määritellystä isovanhemmuudesta, rakentuu aineiston analyysin myötä.

Tämän tutkimuksen mukaan lapsenlapsettomuus koetaan kolmella eri tavalla. Lapsenlapsettomuus voidaan kokea isovanhemmuuden odotuksena. Lapsenlapsettomuus voidaan kokea myös hyväksyttynä asiana tai suruna, siitä ettei saa olla isovanhempi. Lapsenlapsettomuuden kokemukseen vaikuttivat kirjoittajien elämäntilanne, tietty asennoituminen lapsenlapsettomuuteen sekä erilaiset tapahtumat elämässä. Myös se miten kirjoittaja koki ajan, vaikutti lapsenlapsettomuuden kokemukseen.

Tämän tutkimuksen mukaan isovanhemmilla katsottiin olevan sukupolvien ketjussa lapsenlapsien kasvatustehtävä. Isovanhemman tehtävänä oli tarjota lapsenlapselle turvaa, läsnäoloa, yhdessä tekemistä ja yhdessä oloa, kuten kotiaskareita, satuja ja retkiä. Isovanhempien tehtäviin kuului myös luontoon liittyvien asioiden opettaminen ja vanhoista ajoista sekä suvun vaiheista kertominen. Isovanhemman tehtävin kuului siis perinteiden siirtäminen. Näin isovanhemman rooli sukupolvien ketjussa suhteessa lapsenlapseen oli lapsenlapsien elämän rikastuttaja. Myös omat isovanhemmat oli koettu rikkaudeksi omassa elämässä, asioiden opettajiksi, turvallisiksi ja tärkeiksi henkilöiksi omassa lapsuudessa. Omat isovanhemmat toimivatkin kulttuurisena mallina sille millaisia tehtäviä isovanhemmalle katsottiin kuuluvaksi.

Suhteessa keskimmäiseen sukupolveen isovanhempien tehtäväksi katsottiin sukupolvien ketjussa keskimmäisen sukupolven tukeminen. Kirjoittajat tunnistivat keskimmäisen sukupolven valta-aseman ja tiedostivat sen, ettei isovanhemmilla ole mitään virallisia oikeuksia suhteessa lapsenlapseen. Tästä syystä kirjoittajat olivat valmiita jo etukäteen pohtimaan ja muokkaamaan omaa toimintamalliaan, jotta keskimmäisen sukupolven kanssa tultaisiin toimeen. Suhteessa keskimmäiseen sukupolveen isovanhemman rooli näyttäytyi neuvoteltuna. Neuvoteltua roolia tuotiin esille esimerkiksi siten, että isovanhemmilla ei katsottu olevan lapsenlapsen kasvatustavasta, vaan isovanhempana noudatettaisiin lasten vanhempien kasvatussääntöjä.

Isovanhemmina haluttiin toimia lasten kasvattajina vanhempien sekä kasvatuksen ammattilaisten rinnalla. Kirjoittajat halusivat ylipäänsä osallistua jälkipolviensa elämään, mutta ei tuppautuen, mikä katsottiin normin vastaiseksi toiminnaksi. Kirjoittajat toivat esille myös normin siitä, että neuvotellusta roolista huolimatta isovanhemman kuului osallistua lapsenlapsen elämään. Isovanhemmuus ilman yhteydenpitoa ja isovanhemman roolissa toimimista ei ollut isovanhemmuutta. Isovanhemmuus oli myös status, jota saatettiin tavoitella ja josta kerrottiin muiden kyselevän. Isovanhemmuuden statuksen menettäminen oli häpeällinen asia, jota oli vaikea myöntää itselle sekä muille. Sosiaalisen isovanhemmuuden katsottiin tarjoavan isovanhemman roolin, mutta pääasiassa biologista isovanhemmuutta pidettiin oikeana isovanhemmuutena.

Avainsanat: isovanhemmuus, lapsenlapsettomuus, sukupolvien ketju, kulttuuriset määritelmät

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	4
2	ELÄMÄNKULKU	8
2.1	ELÄMÄNVAIHEET JA -TAPAHTUMAT	8
2.1.1	<i>Isovanhemmuus.....</i>	9
2.1.2	<i>Kolmas ikä</i>	10
2.1.3	<i>Eläkkeelle jääminen</i>	12
2.2	Ikä.....	13
2.3	IKÄVAIHEET	14
2.4	IKÄLUOKKA JA SUKUPOLVI	15
3	ISOVANHEMMUUS JA LAPSEN LAPSETTOMUUS YHTEISKUNNASSA.....	17
3.1	KUKA LASTA KASVATTAA, KUKA KUULUU PERHEESEEN?	17
3.2	MUUTTUVA YHTEISKUNTA, MUUTTUVA ISOVANHEMMUUS.....	21
4	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	24
4.1	TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TUTKIMUSKYSYMYKSET	24
4.2	TUTKIMUKSEN METODOLOGISET RATKAISUT	24
4.3	AINEISTON MUODOSTUMINEN	29
4.4	AINEISTON ANALYYSI	31
4.5	EETTISET KYSYMYKSET	35
5	ISOVANHEMMUUS LAPSEN LAPSETTOMUUDEN KONTEKSTISSA	40
5.1	LAPSEN LAPSETTOMUUS ISOVANHEMMUUDEN ODOTUKSENA	41
5.1.1	<i>Isovanhemmat lapsenlapsien kasvattajina ja elämän rikastuttajina.....</i>	44
5.1.2	<i>Isovanhemmat keskimmäisen sukupolven tukijoina</i>	46
5.1.3	<i>Isovanhemmuuden malli sukupolvien ketjussa.....</i>	48
5.2	LAPSEN LAPSETTOMUUS HYVÄKSYTTYNÄ ASIANA	50
5.2.1	<i>Sosiaalinen isovanhemmuus laajentaa käsitystä isovanhemmuudesta</i>	53
5.2.2	<i>Isovanhemmuus ilman kasvatusvastuuta.....</i>	56
5.3	LAPSEN LAPSETTOMUUS SURUA SIITÄ, ETTEI VOI OLLA ISOVANHEMPI.....	56
5.3.1	<i>Isovanhemmuus statuksena</i>	61
5.3.2	<i>Isovanhemman kuuluisi osallistua lastenlasten elämään.....</i>	62
5.4	ISOVANHEMMUUDEN KULTTUURISET MÄÄRITELMÄT, TEHTÄVÄT JA ROOLIT	63
6	POHDINTA	64
6.1	YHTEENVETO	64
6.2	TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUS	71
6.3	LOPUKSI.....	73
	LÄHTEET	77
	LIITTEET	86

1 JOHDANTO

Aina lapsen syntyessä syntyy myös isovanhempia. Mutta mitä jos, niitä isovanhemmiksi tekeviä lapsia ei synnykään tai heihin ei saa olla yhteydessä? Miltä tuntuu olla lapsenlapseton? Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää lapsenlapsettomuuden kokemuksia sekä sitä, millaisia kulttuurisia määritelmiä isovanhemmudelle annetaan, kun henkilö on lapsenlapseton. Tässä tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita siitä, mistä silloin oikeastaan puhutaan, kun puhutaan lapsenlapsettomuudesta? Puuttuuko silloin jotain, kaivataanko silloin jotain vai onko se vain biologinen tosiasia? Selvitän lapsenlapsettomuuden kokemuksia Väestöliiton kirjoituskilpailun kautta kerättyjen kertomusten avulla. Kirjoituskutsussa kysyttiin muu muassa voiko olla lapsenlapsettomuutta (Liite 1)? Pro gradu -tutkielmani tarkoituksena on tuoda esille, että lapsenlapsettomuutta voi olla olemassa ja sitä voidaan kokea eri tavoin.

Kasvatustieteissä perusilmiö ja perustapahtuma, jota tutkitaan, on inhimillinen kasvu (Antikainen, Rinne & Koski 2013, 430). Kasvatustieteellisesti tämä tutkimus pohtii isovanhemman tehtäviä ja roolia sukupolvien ketjussa. Tässä tutkimuksessa ajatellaan, että lapsenlapsettomuus ja isovanhemmuus liittyvät oleellisesti toisiinsa. Lapsenlapsettomuuden kokemukset paljastavat ajatuksia myös isovanhemmudesta. Onko isovanhemmuus odotettu, toivottu, merkityksetön, olematon tai jotain muuta? Millaiset muistot ovat omista isovanhemmista tai omista vanhemmista isovanhempina? Mikä on isovanhemman merkitys tai isovanhemmuuden tarkoitus suhteessa lapsenlapseen? Isovanhemmuus ja lapsenlapsettomuus eivät kuitenkaan tässä tutkimuksessa liity toisiinsa sattumalta, vaan alkuperäinen kirjoituskutsu johdatteli kirjoittajia kertomaan isovanhemmudesta lapsenlapsettomuuden näkökulmasta. Kirjoituskutsussa kirjoittajia pyydettiin esimerkiksi kirjoittamaan isovanhemmuuden iloista ja suruista ja kirjoittamaan kehoitettiin, vaikkei olisikaan omia lapsia tai yhteydet omiin lapsiin olisivat poikki (Liite 1). Ei siis voida yleistää, että aina lapsenlapsettomuus kertoo jotakin isovanhemmudesta, mutta tässä aineistossa aiheet kietoutuvat toisiinsa.

Isovanhemmuutta ja sen merkitystä selvitetään usein isovanhemmuuden näkökulmasta, siis siten, että henkilöillä on lapsenlapsia ja hän toimii isovanhemman roolissa. Tällä tutkimuksella haluan kuitenkin tuoda esille, että isovanhemmuutta voidaan tarkastella myös lapsenlapsettomuuden

näkökulmasta. Lisäksi tuon esille, että isovanhemmuus voi koskettaa myös lapsenlapsettomia. Lapsenlapsettomuus tuo uuden näkökulman tarkastella isovanhempien kasvatustehtävää. Tutkimuksellani osallistunkin keskusteluun siitä kuka lasta kasvattaa ja tuon esille sukupolvien ketjun merkitystä kasvatuksessa.

Kasvu ja kehitys, joita kasvatuksella pyritään tukemaan ja ohjaamaan, tapahtuu väistämättä ihmisyhteisöissä sekä sosiaalisessa vuorovaikutuksessa, joten kasvun kuvaamiseen, erittelyyn ja tulkintaan tarvitaan myös sosiologiaa (Antikainen ym. 2013, 430). Tässä suhteessa tämä tutkimus on kasvatussosiologinen tutkimus, joka soveltaa kasvatustieteisiin sosiologisia teorioita (mts. 434). Tutkimukseni on mikrotason tutkimusta, jossa tarkasteltava kasvuympäristö on perhe tai suku, ja sosiaalinen vuorovaikutus tapahtuu sukupolvien välisessä vuorovaikutuksessa. Laajimmillaan kasvatussosiologia voidaan ymmärtää erilaisten ryhmien, yhteiskuntien ja kulttuurien jäseneksi kasvamisen tutkimuksena (mts. 431). Toki tässäkin tutkimuksessa on kyse yhteiskunnan jäseneksi kasvattamisesta tietyn perheen jäsenenä. Yksilö ei siis synny yhteiskunnan jäseneksi, vaan hänestä sosialisatioprosessissa tulee yhteiskunnan jäsen (Berger & Luckmann 1994, 147). Tässä tutkimuksessa pohdintaan isovanhemman roolia ja tehtäviä lapsen sosialisatioprosessissa.

Tämä tutkimus on aineistolähtöinen, joten teoriaosuus lapsenlapsettomuuden kokemuksista sekä näiden kokemusten kautta määritellystä isovanhemmuudesta, rakentuu aineiston analyysin myötä. Lapsenlapsettomuudesta ei juuri tutkimustietoa ole, isovanhemmuudesta sen sijaan tutkimuksia sekä kirjallisuutta löytyy. Länsimaissa isovanhemmuuden tutkimus nousi erityisesti mielenkiinnon kohteeksi, kun suuret ikäluokat saavuttivat kyseisen elämänvaiheen (Kastarinen 2017, 59). Toisaalta tutkimusmielenkiintoon on vaikuttanut myös eliniän pidentyminen, samoin kuin erilaiset muutokset perheissä (Bengtson 2001, 1). Ylisukupolviset suhteet ovat ylipäättänsä nousseet 2000-luvulla perhetutkimuksen keskiöön (Haavio-Mannila 2009, 11). Suomessa esimerkiksi Väestöliitto (2019a) on vuodesta 2007 lähtien tehnyt pitkittäistutkimusta perhesukupolvien välisestä avunannosta. Sukupolvien ketju -hankkeen keskiössä ovat nimenomaan suuret ikäluokat (ibid.). Koska näkökulmani isovanhemmuuteen on lapsenlapsettomuus, otan isovanhemmuutta käsittelevää kirjallisuutta suurelta osin vasta analyysiosuudessa mukaan.

Tutkimuksen teoreettisessa viitekehyksessä käsittelen elämänkulkua sekä yleisesti joitain näkökulmia siitä, miten isovanhemmuus ja lapsenlapsettomuus sijoittuvat yhteiskunnassamme. Näkökulmani aiheeseen muodostuu siis elämänkulun sosiologisista määritelmistä sekä isovanhemmuuden yhteiskunnallisista määritelmistä. Tutkimuksen teoreettinen viitekehys kuvastaa omaa näkökulmaani ja esiymmärrystäni tutkimusaiheeseen. Elämänkulkuun oleellisesti liittyviä asioita ovat ikä, ikäluokka, sukupolvi sekä eri elämänvaiheet (Green 2010, 24-25). Teoriaosuudessa hahmottelen yle-

siä linjoja siitä missä ikävaiheessa tai elämänvaiheessa aineiston kirjoittajat ovat tai mihin sukupolveen he kuuluvat. Edellä mainituilla on luultavasti merkitystä siihen millä tavalla kirjoittaja lapsenlapsittomuuden kokee tai millä tavoin isovanhemmuutta määritellään. Esimerkiksi on todennäköisesti eri asia olla lapsenlapsiton 20 vuotiaana, kuin 70 vuotiaan, vaikka molemmissa iässä se olisikin tosiasia. Elämäntulkintaan myös liittyy erilaisia normeja, joiden perusteella myös muut voivat määritellä niin sanotusti normin mukaista ikä- tai elämäntaihetta (Antikainen ym. 2013, 33). Isovanhemman kasvatustehtäviin sukupolvien ketjussa vaikuttaa oleellisesti se kenelle yleisesti ajatellaan lasten kasvatuksen kuuluvan, miten perhe määritellään, kenelle lasten hankkiminen kuuluu tai mikä on isovanhemman rooli perheessä tai yhteiskunnassa. Yhteiskunnalliset tavat ja normit todennäköisesti vaikuttavat siihen millä tavoin isovanhemmuutta määritellään, mikä katsotaan isovanhemmuuteen kuuluvaksi ja mikä ei.

Teoreettisen viitekehyksen jälkeen käsittelen tutkimukseni tarkoitusta sekä tekemiäni metodologisia ratkaisuja. Käsittelen myös aineiston muodostumiseen liittyviä asioita, kuten aineiston hankintatapaa sekä rajausta. Koska käytän valmista aineistoa, se itsessään jo määrittää millaista lähestymistapaa tutkimuksessa voi käyttää (Alasuutari 2011, 83). Tutkimukseni on laadullinen ja aineiston analyysitapana käytän narratiivien analyysia. Narratiivien analyysi on yksi, nimenomaan laadullisen tutkimuksen, tapa ymmärtää kokemuksia (Polkinghorne 1995, 8). Eettisissä kysymyksissä pohdin erityisesti sitä, minkälaisia kysymyksiä liittyy tutkimukseen, jossa käytetään valmista aineistoa sekä narratiivien käyttöä tutkimusaineistona. Varsinaisessa analyysiosuudessa muodostan teoriaa isovanhemmuudesta lapsenlapsittomuuden kontekstissa. Pohdintaosuudessa kokoaan vielä tiiviiksi kokonaisuudeksi sen, millaisia kokemuksia kirjoittajilla on lapsenlapsittomuudesta ja millaiseksi isovanhemmuus määritellään näistä kokemuksista käsin. Lopuksi pohdin myös tutkimukseni luotettavuutta, merkitystä sekä jatkotutkimusideoita.

Käyttämäni tutkimusaineistoon viittaan siten, että kirjoittajilla tarkoitan tutkimusaineiston tuottajia, kertomuksilla puolestaan viittaan varsinaisiin aineistoihin, joita käsittelen. Tutkimuksen keskeiset käsitteet ovat lapsenlapsittomuus, isovanhemmuus, kulttuuriset määritelmät sekä sukupolvien ketju. Lapsenlapsittomuus määritellään tässä tutkimuksessa biologiseksi tosiasiaksi, mutta myös kokemukseksi siitä, että henkilö on lapsenlapsiton. Esimerkiksi aineiston kirjoittajista osa oli lapsenlapsittomia, koska heillä ei ollut biologisia tai adoption kautta saatuja lapsenlapsia. Mutta lapsenlapsittomuutta koettiin myös, jos kirjoittaja ei saanut syystä tai toisesta tavata lapsenlapsiaan tai olla heihin muutenkaan yhteydessä. Mikäli henkilö ei saa tavata lapsenlastaan, hän ei pääse toteuttamaan isovanhemmuutta. Isovanhemmuuden roolin puuttuminen käytännössä vaikuttaa siltä, kuin lapsenlapsia ei olisikaan. Kirjoittajille isovanhemmuus tai lapsenlapset eivät siten näyttäytyneet

vain nimikkeinä, tai tosiasioina, vaan niiden olemassaolo olisi vaatinut vuorovaikutusta. Isovanhempi nähdään tässä tutkimuksessa lapsenlapsettoman vastakohtana, eli henkilöllä on omia lapsenlapsia, joiden kanssa hän on yhteydessä. Myös yhteiskunnallinen tai sosiaalinen isovanhemmuus katsotaan tässä tutkimuksessa tuottavan isovanhemman roolin, mutta tässä tutkimuksessa kirjoittajan on katsottu kertovan lapsenlapsettomuudesta, vaikka hän toimisikin sosiaalisena isovanhempana.

Tässä tutkimuksessa isovanhemmuuden kulttuurisilla määritelmillä tarkoitetaan tapaa, jolla isovanhemmuutta määritellään nimenomaan suomalaisessa kulttuurissa. Kulttuurilla viitataan tässä tutkimuksessa sosiologialle tyypillisesti tietyn yhteisön jäsenten elämäntapoihin, joiden katsotaan olevan jaettuja yhteisön kesken sekä opittuja asioita (Giddens & Birdsall 2001, 22). Kulttuurilla voidaan tarkoittaa yleisesti niin yhteisön jäsenten tapaa pukeutua, kuin avioliittokäytäntöjä tai perhe-elämän muotoja, työskentelytapoja, uskonnollisia seremonioita ja vapaa-ajanviettotapojakin (ibid.). Tässä tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita kulttuuriin sisältyvistä aineettomista asioista, kuten kirjoittajien ajatuksista, normeista, arvoista ja uskomuksista, joiden kautta kirjoittajien katsotaan kulttuurisesti määritelevän isovanhemmuutta.

Sukupolvien ketjulla tässä tutkimuksessa tarkoitetaan kolmen eri sukupolven välistä yhteydenpitoa ja vuorovaikutusta. Perhesukupolvissa sukupolvien ketju muodostuu isovanhemmista, heidän lapsistaan eli keskimmäisestä sukupolvesta sekä heidän lapsistaan eli lapsenlapsista. Sukupolvien ketjulla ei kuitenkaan tässä tutkimuksessa tiukasti tarkoiteta perhesukupolvია, vaan ajatellaan, että se voidaan muodostaa myös ei-biologisin perustein, eri sukupolvien välille. Ylipäänsä ainahan perheissä kaksi eri sukua kohtaa, joten tässä mielessä sukupolvien ketju ei tarkoita vain lasta ja hänen vanhempaansa, vaan tiivis yhteydenpito voi olla esimerkiksi myös anopin ja miniän välillä. Perusajatuksena kuitenkin on, että ketjussa on kolme sukupolvea ja yhteydenpitoa. Ketjun sukupolvista tekee nimenomaan yhteydenpito. Sukupolvien ketju voi katketa lapsettomuuteen, mutta ketju ei myöskään ole ehjä, mikäli saman suvun eri sukupolvet eivät ole keskenään yhteydessä. Toisaalta on myös mahdollista, että sukupolvien ketju muodostuu hyvinkin tiiviiksi ei-biologisin perustein, jolloin siinä voi olla samoja elementtejä, esimerkiksi perinteiden siirrosta tai avunannosta, mitä perhesukupolvissakin olisi.

2 ELÄMÄNKULKU

Ihmisen elämänkulkuun olennaisesti liittyviä asioita ovat kehityskaari lapsuudesta vanhuuteen, siirtymät eri elämänvaiheiden välillä sekä ikä, ikäluokka ja sukupolvi (Green 2010, 24-25). Myös eri ikävaiheet kuuluvat elämänkulkuun ja ne tulee nähdä erillisenä asiana ikäluokasta, ikävaihe on tietty askelma ikävaihejanalla, kun taas ikäluokka on tietyin perustein määritelty ryhmä (Rantamaa 2001, 73). Ikävaiheella voidaan viitata esimerkiksi aikuisuuteen ja ikäluokalla tiettyyn aikaan syntyneisiin, kuten 1945-1950 syntyneisiin suuriin ikäluokkiin. Myös elämänvaihe tulee erottaa ikävaiheesta, sillä ikävaiheen liittyessä tiettyyn kronologiseen ikään, elämänvaihe puolestaan ei vaadi samassa vaiheessa olevilta samanikäisyyttä (Marin 2001, 21). Esimerkiksi täysi-ikäisyys saavutetaan tasan 18-vuotiaana, mutta elämänvaiheena vanhemmuus tai isovanhemmuus voivat sijoittua hyvin eri ikäisille ihmisille.

Ihmisen elämänkulun voidaan nähdä etenevän ikävaiheiden mukaan lapsuudesta aikuisuuteen tai sen voidaan ajatella koostuvan myös erilaisista elämäntapahtumista, jotka voivat olla yksittäisiä tapahtumia tai laajempia tapahtumakokonaisuuksia. Ne voidaan mieltää eräänlaisina kilometripylväinä, siirtymätilanteina, jotka antavat muodon ja suunnan elämäkululle. Toisaalta ne voidaan mieltää myös elämänprosesseina, joilla kullakin on oma historiansa sekä yksilöllinen, että yhteiskunnallinen. Esimerkiksi eläkkeelle jääminen on laajempi prosessi, johon liittyvät siihen valmistautuminen, irtautuminen työelämästä sekä sen eläkeaikaiset seuraukset, ja siihen kohdistetaan niin ihmisen itsensä, kuin hänen ympäristönsäkin taholta odotuksia ja vaatimuksia. (Marin 2001, 34.) Käsittelen seuraavaksi yleisesti elämänkulkuun liittyviä asioita, siitä näkökulmasta missä ikä- tai elämänvaiheessa tähän tutkimukseen osallistuvat kirjoittajat ovat tai voisivat olla. Elämänkulkuun liittyy erilaisia kulttuurisia normeja (Antikainen ym. 2013, 33), jotka todennäköisesti vaikuttavat siihen, millaisia kokemuksia lapsenlapsettomuudesta on tai miten isovanhemmuutta määritellään.

2.1 Elämänvaiheet ja -tapahtumat

Elämänvaiheet- ja tapahtumat ovat sekä sosiaalisia, että psykologisia ilmiöitä. Ne ovat sosiaalisia tapahtumia, sillä ne ovat yhteisössä, joko sallittuja tai kiellettyjä, odotettuja tai vältettyjä. Samalla

ne ovat myös psykologinen ilmiö, sillä ne koetaan ja niillä on merkitystä ihmiselle. Elämäntapahtumat ja -vaiheet voivat olla yksilön valintoja, kuten avioliitto tai peruskoulun tavoin ulkoapäin pakottava elementti. Ne voivat olla myös jotakin enemmän tai vähemmän satunnaisia, yksittäisiä luonnon tai yhteiskunnan tapahtumia, joissa mukana oleminen muuttaa yksilön psyykkistä kokemusmaailmaa. Elämäntapahtumat voivat aiheuttaa myös kriisejä, jotka sitten aiheuttavat muutoksen elämänculussa. (Marin 2001, 33-34.)

Tähän tutkimukseen osallistuneet olivat elämänvaiheiltaan kolmannessa iässä tai kohta puolin astumassa siihen. Vain muutama kertoi olevansa eläkkeellä, mutta todennäköisesti useampi kirjoittaja oli eläkkeellä, päätellen heidän iästään. Kaksi kirjoittajaa mainitsi olevansa vielä työelämässä ja todennäköisesti yksi 60-luvulla syntynytkin oli vielä työelämässä. Lapsenlapsettomuus ei sinänsä lukeudu elämäntapahtumaksi tai -vaiheeksi, mutta se voi olla jollekin kriisi tai hyvin merkityksellinen asia, joka vaikuttaa elämänculkuun. Lapsenlapsettomuus viittaa käänteisesti isovanhemmuuden elämänvaiheeseen. Kuten johdannossakin toin esille, lapsenlapsettomuuden kokemukset paljastavat jotakin isovanhemmuudesta. Lapsenlapsettomuuden kokemuksista kertoessaan kirjoittajat kertoivat oikeastaan isovanhemmuudesta, joten he viittaavat siihen, että myös isovanhemmuus olisi heille elämänvaiheena mahdollinen.

2.1.1 Isovanhemmuus

Väestöliiton (2018) mukaan keskimäärin Suomessa isovanhemmaksi tullaan 56 vuotiaana. Keskimääräisesti isovanhemmiksi tullaan siis ennen eläkkeelle jääntiä. Yleensä isovanhemmuuden elämänvaihe nähdään positiivisen asiana (Kornhaber, 1996, 60). Mutta joissain tapauksissa isovanhemmuus voi olla myös ei toivottua. Voi olla, että lapsi näyttää syntyvän ikään kuin sopimattomiin olosuhteisiin, vauvan vanhempien parisuhde on huono tai sitä ei ole tai tulevilla vanhemmilla on jotain vaikeuksia omassa elämässään (Kinnunen 2014, 15-16). Isovanhemmuus voi tulla myös ikään kuin liian aikaisin, esimerkiksi teiniraskauksien myötä tai liian myöhään, jolloin isovanhempi on hyvin iäkäs tai huonokuntoinen ottaakseen aktiivista isovanhemman roolia (Ochiltree 2006, 8). Elämäntapahtumiin liittyikin usein sellaisia aikamääreitä, että tapahtuma on liian aikaisin tai liian myöhään (Marin 2001, 35).

Isovanhemmuus ei muuta isovanhemman elämää samalla tavoin, kuin lapsi muuttaa vanhempiensa elämää, mutta se on silti elämänmuutos, sillä lapsenlapsi muuttaa suhdetta omaan lapseen ja hänen puolisoonsa (Ochiltree 2006, 6). Lasten saaminen vaikuttaa ylipäätään aina kaikkien niiden ihmisten elämään, jotka ovat vastuussa lapsen hoidosta ja kasvatuksesta (Giddens & Birdsall 2001, 28). Lapsenlapsen syntyminen muokkaa vanhemmasta myös isovanhemman (ibid.). Näin perhe

muuttuu samalla, kun sen jäsenet muuttuvat, oppivat uusia asioita, omaksuessaan uutta tietoa ja tullessaan uusien roolipositioden haltijoiksi (Takala 1974, 68). Elämäntapahtumana isovanhemmukseen ja lapsenlapsien saamiseen tai ajoitukseen ei isovanhempi voi kuitenkaan vaikuttaa (Ochiltree 2006, 6). Kuten elämänvaiheet yleensä, myöskään isovanhemmuus ei ole muuttumaton (Kornhaber 1996, 54). Isovanhemmuus muuttuu sitä mukaan, kun perheet muuttuvat, menevät naimisiin, eroavat, lapsenlapset kasvavat ja isovanhemmat vanhenevat (Ochiltree 2006, 3). Gunhild Hagestad (1985, 36) toteaa, että jos isovanhemman ikä voi vaihdella 30 ja 110 vuotiaan välillä ja lapsenlapset puolestaan olla vastasyntyneistä eläkeläisiin, niin ei ole mikään ihme, että isovanhemman roolit ja tyylit vaihtelevat. Useimmiten isovanhemmuus kuitenkin liitetään nimenomaan pieniin lapsiin (ibid.).

Isovanhemmuudessa on kyse suhteista toisiin ihmisiin, joten isovanhemmuuden määrittäminen ei ole riippuvainen vain isovanhemmasta itsestään. Isovanhemmat muodostavat hyvin monimuotoisen ryhmän, toiset ovat tiivistii mukana lapsenlapsen arjessa, toiset taas nimellisiä isovanhempia (Ochiltree 2006, 7). Isovanhemmuuden muokkaantumiseen vaikuttavat suhteet omiin lapsiin ja esimerkiksi maantieteellinen välimatka (ibid.). Samoin lastenlasten lukumäärä ja syntymäjärjestys voivat vaikuttaa isovanhemmuuden toteuttamiseen (Danielsbacka, Hämäläinen & Tanskanen 2009, 226).

Isovanhemmuuden elämänvaihe ei kuitenkaan kosketa kaikkia. Isovanhemmuuden erilaisuudesta huolimatta, isovanhemmuuden voidaan ajatella muodostavan tietynlaisen yhteisön, johon kuuluvilla on siis lapsenlapsia. Samankaltaisuuksien yhdistämisen lisäksi yhteisöille on tyypillistä myös rajojen asettaminen sekä ulkopuolisten määrittäminen (Antikainen ym. 2013, 21). Isovanhemmuus luo siis myös lapsenlapsettomien ryhmän. Jos esimerkiksi isovanhemmuus määritellään normiksi, usein tapahtuvaksi, ainakin siis heille kenellä on omia lapsia, niin lapsenlapsettomuus määrittyy silloin ulkopuoliseksi. Lapsenlapsettomuus määrittyy tällöin sen kautta, että henkilöltä puuttuu jotakin (Fågel 2016).

2.1.2 Kolmas ikä

Kolmannella iällä viitataan elämänvaiheeseen, jossa perheen ja työelämän tuomat riippuvuuden vähenevät tai poistuvat, mutta vanhuus on kuitenkin vielä kaukana edessä (Giddens & Birdsall 2001, 166). Kolmas ikä sijoittuu aikuisuuden ja vanhuuden väliseen aikaan, jolloin varsinainen vanhuus siirtyy neljänneksi iäksi (Laslett 1991, 3-4). Peter Laslett (mts. 4) on yksi kolmannen iän teorian ja käsitteiden kehittäjistä ja taustalla on ajatus siitä, että eläkkeelle jääminen ei tarkoita vanhuutta vaan

myös aktiivista elämänvaihetta, joka sisältää persoonallisia saavutuksia ja täyttymyksiä. Luonteeltaan kolmas ikä vastaa siis keski-ikäisyyttä ilman siihen liittyviä sosiaalisia velvoitteita, kuten työsäkäyntiä (Marin 2001, 21-22). Kolmatta ikää pidetään aktiivisena, toiminnantäyteisenä ikänä, hyvän vanhenemisen aikana (Karisto 2011, 1). Jos vanhuus on ennen nähty väistämättömänä, kolmas ikä saatetaan nähdä puolestaan valintoina, elämä on sellaista, millaisen siitä tekee (mts. 2).

Kolmas ikä ei kuitenkaan määrity ikävuosien tai eläkeläisyyden mukaan, sitä voi elää myös päällekkäin toisen ja jopa ensimmäisen iän kanssa, mikäli on hyvin varakas, mutta neljännestä iästä se joka tapauksessa eroaa (Laslett 1991, 4). Antti Kariston mukaan (2011, 2) mahdollisuudet elää aktiivista kolmatta ikää riippuvat olennaisesti resursseista, ennen muuta taloudellisista ja terveydellisistä voimavaroista. Jyrki Jyrkämä (2013, 95) lisää vielä, että kolmas ikä vaatii usein etukäteisvalmisteluja ja tiettyä asennoitumista siihen, että kolmannessa iässä on mahdollisuus saavuttaa asioita, joita on aiemmin päämääräkseen asettanut. Kolmas ikä ei ole universaali, vaan se on mahdollista lähinnä vain kehittyneissä ja korkean elintason maissa (Karisto 2004, 91). Kolmas ikä viittaakin keskimääräisyyksiin asiassa, jossa yksilöllinen vaihtelu on suurta (ibid.) Ei voida ajatella, että köyhyys, syrjäytyminen, huono-osaisuus ei olisi läsnä kolmannessa iässä, jos ovat olleet jo aiemminkin.

Tästä näkökulmasta kolmas ikä voidaankin nähdä myös uudenaikaisena kulttuurisena tilana, joka liittyy lisääntyvään kulutukseen ja elämäntyyliin (Jyrkämä 2013, 108). Etukäteissuunnitelmista tai varallisuudesta huolimatta kaikkien elämä ei kuitenkaan etene siten, että ennen vanhuutta olisi selvästi erottuva kolmas ikä (Karisto (2004, 91). Jollakin vanhuus alkaa jo eläkkeelle jäätyä (ibid.). Kolmas ikä toteutuukin hyvin yksilöllisenä elämänvaiheena (Laslett 1991, 4). Jyrki Jyrkämän (2013, 91) mukaan kolmannessa iässä kyse on yksilöllisen elämänvaiheen lisäksi myös yhteiskunnallisesti uudesta elämänvaiheesta ja -kokemuksesta. Yleisesti ottaen ihmiset elävät pidempään ja ovat terveempiä, kuin ennen (Danielsbacka & Tanskanen 2010, 222).

Antti Kariston (2011, 1-2) mukaan kolmannen iän käsite ei ole syntynyt vain pidentyneen elinajan ja toimintakyvyn seurauksena, vaan kolmas ikä on vanhuuden kuvaa kiillottamaan tarkoitettu käsite. Harmaantuva väestö, on herättänyt huolen siitä, miten nuoremmilla sukupolvilla on varaa pitää huolta ikääntyvästä väestöstä (Green 2010, 195). Toisinaan vanheneva väestö näyttäytyy siis taakkana nuoremmille (ibid.). Taakkatulkinta kuitenkin helposti unohtaa eläkeläisten kulutuspotentiaalin sekä sen, että eläkeläiset tekevät paljon vapaaehtoistyötä ja toimivat omien lastensa tukena, esimerkiksi hoitaen lapsenlapsiaan (mts. 196-197). Kolmas ikä tarjoaa siis tervetulleen vaihtoehdon keskustellulle väestön vanheneminen kustannusrasitteena, nostaen esiin ikääntymisen hyviä puolia (Karisto 2011, 2). Toisaalta on myös mahdollista, että kolmannen iän näkökulma työntää varsinaisen vanhuuden entistä pahempaan paitsioon (ibid.). Kun varhaisvanhuus mielletään aktiiviseksi ja

iloiseksi elämäksi, tähän kuvaan mahtumaton vanhuus voi näyttäytyä sitäkin surkeampana ja surullisempana (ibid.).

2.1.3 Eläkkeelle jääminen

Kolmas ikä ja siihen liittyvä eläkkeelle siirtyminen ovat elämäncyklin suurimpia murrosvaiheita (Karisto 2004, 95). Eläkkeelle jääminen määrittyy usein sen kautta, että työt tulee jättää, jotain annetaan pois eli sillä on negatiivinen vaikutelma (ibid.). Eläkkeelle jäämiseen liittyy tietynlainen ongelmanäkökulma; eläkkeelle jääminen voi luoda sosiaalisia, taloudellisia ja psykologisia ongelmia yksilöille ja usein myös kotitalouksille (Giddens & Birdsall 2001, 168). Eläkkeelle jääminen merkitsee tulojen putoamista sekä työn kautta saadun statuksen menetystä (ibid.). Mikäli työikäinen ja yhteiskunnallisesti aktiivinen ihminen rakentaa identiteettinsä tehtävien ja asemien varaan, on tällöin hyvin ymmärrettävää, että eläkkeelle jääminen voi tuntua kriisiltä (Julkunen 2013, 64). Ja silloin eläkkeelle siirtyminen vaatii identiteetin uudelleen rakentamista (ibid.). Luopumisen vastapainoksi monet kaipaavat tunnetta siitä, että elämällä on edelleen aito merkitys (Turunen 1996, 238). Edellä kuvattu kolmannen iän käsite antaa eläkeläisyydelle omaa sisältöä (Karisto 2004, 95). Eläkkeellä olo ei määrityäkään enää yksin siitä, mistä siirrytään vaan sille antaa sisältöä myös se, mihin siirrytään (ibid.). Vaikka lisääntynyt vapaa-aika nähtäisiinkin mahdollisuutena, niin silti eläkkeelle jäänti merkitsee muutosta (Giddens & Birdsall 2001, 168).

Kolmanteen ikään sisältyvä ajatus siitä, että eläkeläisyys jakaantuu kahteen vaiheeseen, on siinä mielessä oikeutettu, että eläkeläiset muodostavat ikähaitariltaan laajan sekä heterogeenisen väestöryhmän (Green 2010, 175). Kuten edellä on kuvattu kolmas ikä ei toteudu kaikilla ja vanhuus tulee toisille aiemmin, kuin toisille, siten eläkeläisyyskin on erilaista. Eläkeläisyydellä voidaan viitata esimerkiksi Antti Kariston (2008, 177-178) kuvaamiin suomalaiseläkeläisiin, jotka viettävät talvia Espanjan aurinkorannikoilla nauttien kohtuullisesta elintasosta. Tai sitten eläkeläisyydellä voidaan tarkoittaa laitospaikoilla asuvia henkilöitä, joiden oman elämän hallita tuntuu liukuvan instituutiolle, jatkuvan avun tarpeen, jatkuvan odottamisen ja omien toiveiden kohtaamattomuuden muodossa (Ojanen 2014, 22-24).

Eläkeläisyys ei tarkoita vanhuutta, mutta se viittaa väistämättä ikääntymiseen, jonka seurauksena juuri työelämästä poistutaan. Yhteiskunnassamme ikääntymiseen liittyy erilaisia paradokseja. Ikääntyvä väestö voidaan nähdä hyvinvointivaltion myönteisenä saavutuksena: lapsikuolleisuus on vähentynyt, terveydenhuolto parantunut, yleinen elintaso sekä hyvinvointi ovat lisääntyneet (Jyrkämä 2001b, 268). Ristiriitaisesti kuitenkin, vaikka halutaankin elää kauan, ei kukaan halua olla vanha (Marin 2001, 21). Vastaavasti ulkonäölle asetetaan jatkuvasti ulkoapäin tulevia paineita,

mutta ristiriitaisesti arvostelua saavat osakseen myös he, jotka eivät osaa vanheta arvokkaasti, vaan yrittävät olla liian nuorekkaita (Green 2010, 192).

Vanheneminen on biologinen prosessi, jota yhteiskunta ja kulttuuri kuitenkin vahvasti säätelevät ja määrittävät ja jolle ne antavat erilaisia merkityksiä (Jyrkämä 1998, 143). Harmaantuvat hiukset viittaavat vanhenemisen biologisiin puoliin, mutta biologista ei enää ole se, että harmaat hiukset värjätään, ettei näytettäisi niin vanhoilta (mts. 142-143). Paine pidentää nimenomaan aikuisikää ja tuottaa siihen lisää nuorekkuutta ja viriiliyttä ovat kasvaneet (Marin 2001, 21). Esimerkiksi anti-aging on ollut viime vuosina voimakkaasti kasvava teollisuuden, mainonnan ja myös kulutuksen alue (Binstock, Fishman, Johnson 2006, 436). Sinänsä tavoitteet nuoruuden lähteistä tai kuolematomuudesta eivät ole uusia, mutta anti-aging teollisuuden myötä ikääntyminen nähdään eliminoitavana asiana (mts. 436, 438). Anti-aging teollisuus myös omalta osaltaan heijastaa ja muokkaa kulttuurisia käsityksiämme hyvinvoinnista ja ikääntymisestä (mts. 450).

2.2 Ikä

Ikä voidaan määritellä kronologisesti eli kalenterivuosien mukaan, biologisesti sekä sosiaalisesti (Laslett 1991, 24). Ikä voidaan kuitenkin mieltää myös persoonalliseksi, jolla tarkoitetaan sitä, että ikä liittyy yksilön itsensä elämässään asettamiin tavoitteisiin ja niiden saavuttamiseen (Rantamaa 2001, 62). Sosiaalinen ikä rinnastuu samankaltaiseksi, kuin kronologinen ikä, sillä sen avulla muut voivat määritellä toimiiko yksilö ikään kuin ikänsä mukaisesti (Laslett 1991, 26). Toisin sanoen sosiaalinen ikä riippuu paljolti siitä, kuka määrittelee, ketä määritellään ja miksi (ibid.). Sosiaalista ikää yleisesti määrittelevät perhe, ystävät, työkaverit, eri instituutiot jne. (Laslett 1991, 25-26).

Biologista ikää ja kronologista ikää saatetaan pitää identtisinä, mutta sitä ne eivät ole (Laslett 1991, 25). On hyvin selvää, että saman ikäiset ihmiset voivat erota fyysiseltä tai persoonalliselta kehitykseltään samoin, kuin ikääntymisen merkeiltä (ibid). Puheessa kuitenkin yleensä pidämme kalenterivuosiin sidottua ikää asiana, johon yksilöä verrataan: käyttäytyykö tai näyttääkö hän ikäiseltään (ibid.). Biologinen ikä on ruumiillista ja se tuntuu vanhenemisena ruumissa (Rantamaa 2001, 55). Persoonallinen ikä eroaa esimerkiksi kronologisesta iästä siinä mielessä, että persoonalliseen ikään liittyy jotain itselle merkittäviä asioita, eikä sitä seurata kalenterista (Laslett 1991, 25). Esimerkiksi kolmatta ikää ja siihen liittyviä tavoitteita ja suunnitelmia voidaan pitää persoonallisena ikänä (Laslett 1991, 25). Myös isovanhemmuus lapsenlapsettomuuden näkökulmasta voi olla persoonalliseen ikään liittyvä tavoite.

2.3 Ikävaiheet

Ihmisen elämä syntymän ja kuoleman välissä jaetaan perinteisesti kolmeen toisiaan seuraavaan ikävaiheeseen, lapsuuteen, nuoruuteen sekä aikuisuuteen (Marin 2001, 19). Toinen yleisesti käytetty jako on lapsuus, nuoruus, keski-ikäisyys ja vanhuus, mutta tämä jako on kuitenkin ongelmallinen sen sulkiessa vanhuuden pois aikuisuuden piiristä (mts. 19-20). Ikävaiheiden perusidea on se, että elämässä on erilaisia jaksoja, joiden aikana elämä on erilaista tai ihminen on itse erilainen keholtaan tai mieleltään (ibid.). Lorraine Green (2010, 174) huomauttaa kuitenkin, että muutoksia ikävaiheiden välillä osoitetaan myös byrokraattisin ja instituutionallisin merkein. Esimerkiksi vanhuuteen siirtymistä osoitetaan eläkeikänä, oikeutena eläkkeeseen tai vaikkapa pakkona uusia ajokortti (ibid.). Ikävaiheet seuraavat toisiaan ajallisesti ja noudattavat usein jonkinlaisia kollektiivisia rytmejä (Marin 2001, 20). Eri vaiheiden rajat vaihtelevat kuitenkin yhteiskunnasta ja historiallisesta ajasta riippuen, kuten myös yksilöittäin ja kulttuureittain (ibid.).

Ikävaihejärjestelmät rakenteistavat yhteisöä ja määrittelevät yksilöiden elämäntulkua (Rantamaa 2001, 74). Ikävaiheiden mukaan määritellään kullekin ikävaiheelle tietty status siihen liittyvine velvollisuuksineen sekä oikeuksineen ja näin ikävaihejärjestelmät ovat hyvin hierarkkisia järjestelmiä (ibid.). Ikävaiheisiin liittyvät mm. velvollisuus opiskella, normi työntekeemisestä tai oikeus eläkkeelle jäämiseen. Normien mukaisesti me oletamme tietynlaista ikään soveltuvaa käytöstä toisiltamme sekä myös itseltämme (Green 2010, 26). Toisaalta välttämättä aina itseä ei kuitenkaan määritellä iän kautta, vaan muiden kategorioiden avulla (mts. 28). Yleinen sanonta kuuluu, että ikä on vain numeroita. Tällöin viitataan siihen, että on olemassa ikään liittyviä normeja, mutta yksilö ei koe täyttävänsä tätä normia tai hän ei halua itseään määriteltävän sen kautta. Esimerkiksi, Ikä, työ ja sukupuoli -tutkimukseen vuonna 2004 osallistuneista 56 – 64 -vuotiaista, moni koki itsensä ikätovereitaan nuoremiksi (Julkunen 2013, 59-60, 62). Oman ikäiset tuntuivat olevan kiinnostuneita vanhojen ihmisten asioista, eikä kukaan tutkimukseen osallistuneista kokenut itse olevansa vanha tai ikääntynyt (mts. 62-63). Raija Julkunen (2013, 63) mukaan yleinen ikätutkimuksen havainto on, että vanhat ovat aina vanhempia, kuin itse on.

Tunnetuimmat ja sovellutuimmat ikävaiheita kuvaavat teoriat ovat Erik H. Eriksonin kehitysteoria sekä Daniel J. Levinsonin elämäntulkumalli (Marin 2001, 32). Erikson (1994, 128-129) jakaa ihmisen elämänkaaren kahdeksaan psykososiaalisen kehityksen vaiheeseen, joissa ihminen joutuu ratkaisemaan kullekin ikäkaudelle ominaisen kehityskriisin. Esimerkiksi vauvaiässä kriisin ratkaisu johtaa luottamuksen syntymiseen ja epäonnistunut ratkaisu aiheuttaa puolestaan epäluottamusta (ibid.). Viimeinen kehityskriisi koetaan vanhuudessa, jossa kehityskriisi liittyy minän eheyteen tai

sen vastaparina epätoivoon ja vastenmielisyyteen (ibid.). Vanhuuden kriisiin liittyy koko eletyn elämän hyväksyntä ja vastaavasti epäonnistunut ratkaisu näkyy tyytymättömyytenä elämäänsä, olisi voinut elää toisinkin (mts. 104-105).

Daniel J. Levinsonin mukaan ihmisen elinkaari koostuu neljästä peräkkäisestä vaiheesta lapsuudesta, varhaisaikuisuudesta, keski-ikästä ja myöhäsaikuisuudesta (Levinson & Darrow 1979, 18). Levinson (mts. 20) kuvaa ikävaiheet portaina, jossa vakaat vaiheet ja siirtymävaiheet vuorottelevat ihmisen elämässä. Portaalta toiselle siirtyminen tapahtuu yksilöllisesti tietyssä ikähaarukassa ja siirtyminen ei ole yksinkertaista tai nopeaa, vaan se vaatii aikaa (mts. 19-20). Jokainen vaihe sisältää uusia kehitystehtäviä ja samalla se tarkoittaa tutusta ja turvallisesta luopumista (mts. 20-24). Esimerkiksi varhaisaikuisuudessa (17-45 ikävuodet) opiskelu vaihtuu työntekoon ja työpaikan nuorimmaisesta kasvaa konkari (mts. 22). Sekä Eriksonin, että Levinsonin teorioiden taustalla on käsitys siitä, että ihmisessä itsessään tai hänen ulkopuolellaan tapahtuu iän lisääntyessä jotakin, joka johtaa elämän kriisiytymiseen ja käännekohtiin (Marin 2001, 33). Se voi olla ihmisessä halu tai tarve muutokseen, kuten Levinsonin mallissa tai ihmisen psykososiaalisen kehityksen vaatima muutos, kuten Eriksonin mallissa (ibid.).

2.4 Ikäluokka ja sukupolvi

Sukupolvi voidaan määritellä olevan biologinen eli perheperustainen tai sosiaalinen (Roos 2005, 208). Perheperustaiset sukupolvet ovat peräkkäisiä sukupolvia, jossa siis lapset ovat aina eri sukupolvea, kuin vanhempansa (ibid.). Samaan sukuun syntyvät sukupolvet muodostavat näin sukupolvien ketjun tietyssä suvussa. Sosiaalisella sukupolvella ei puolestaan ole mitään tekemistä perheen kanssa, vaan se liittyy sukupolvikokemukseen ja tiettyyn ikäryhmään (Roos 2005, 208-209). Biologisuus tosin liittyy myös sosiaalisiin sukupolviin, koska sukupolvea määritellään synnyin vuosien mukaan (Mannheim 1952, 290). Sosiaaliseen sukupolveen kuuluminen vaatii ennen kaikkea tietoisuutta tietystä sukupolvesta ja siihen kuulumisesta, eikä sitä ei voida määritellä ulkopuolelta (mts. 288). Tietyn sukupolven jäseniä yhdistää siis tunne siitä, että heillä on jotakin yhteistä (Corsten 1999, 258).

Ikäluokalla voidaan viitata nimenomaan sosiaaliseen sukupolveen. Ikäluokilla on tietty biologinen rytmi ihmisen elämässä syntymän ja kuoleman välissä, kuten vanheneminen ja rajattu elinikä (Mannheim 1952, 290). Ikäluokkia yhdistää myös tietyt historialliset ajanjaksot ja merkittävät tapahtumat, joita vain heidän sukupolvensa on kokenut. 1940-1950 -luvulla syntyneet lukeutuvat J.P. Roosin elämäkertoihin perustuvan luokittelun kautta suuren murroksen sukupolveen (Purhonen,

Hoikkala & Roos 2008, 33). Tämän sukupolven sisällä ovat myös vuonna 1945-1950 syntyneet suuret ikäluokat, joiden määrittely perustuu kyseisten vuosien korkeaan syntyvyyteen (ibid.). Edellä mainitun luokittelun mukaisesti vuosina 1925-1939 syntyneet ovat jälleenrakennuksen sukupolvi ja 1950-luvulla syntyneet lähiösukupolvi. Tähän tutkimukseen osallistuneista synnyin vuotensa tai ikänsä ilmoittaneista kirjoittajista 10 lukeutui jälleenrakennuksen sukupolveen ja heistä 8 vielä suuriin ikäluokkiin. Yksi kirjoittaja oli syntynyt vasta 60 -luvulla ja kaksi kirjoittajaa lukeutui jälleenrakennuksen sukupolveen.

Esimerkiksi 1940-1950- lukujen ja siihen liittyvien suurten ikäluokkien sukupolvikokemukset alkavat yleensä maaseudulta, perheet olivat tyypillisesti runsaslapsisia ja vanhemmat olivat maanviljelijöitä. Jos maalais-Suomessa oltiin yhteisöllisiä, niin kaupunkiin muutto merkitsi katkosta suvusta ja maaseudun yhteisöistä erilleen joutumista. Toisaalta tämä ei välttämättä ollut murhe, sillä elo yhteistalouksissa vanhemman sukupolven kanssa ei aina ollut autuasta. Suurille ikäluokille oman asunnon hankkiminen oli maalaisen ja talonpoikaisen itsellisyyden ilmausta, omillaan olemista, samalla kaupungissa oli töitä, parempaa palkkaa ja elintasoja. Sukupolvena suuret ikäluokat nykyään verrattuna saivat melko kouluttautumattomina kohtuulliset tulot ja saattoivat nauttia kulutuskulttuurista täysin rinnoin. Suurten ikäluokkien ikääntyessä heidän määrällinen suuruutensa mainitaan usein koululuokkien suurten kokojen kuvauksina ja erilaisten muiden ahdinkojen ja ahtauksien yhteydessä. (Hoikkala & Purhonen 2008, 57-62.) Esimerkiksi edellä kuvatut asiat ovat sukupolvikokemuksia, suuria kertomuksia, joihin osa kirjoittajista ikänsä puolesta voisivat samaistua. Sukupolvien sisällä esiintyy kuitenkin aina merkittävästi hajontaa, eikä kokonainen sukupolvi koskaan voi toimia yhdenmukaisella tavalla (Purhonen 2008, 226). Semi Purhonen (2008, 208) on tutkinut esimerkiksi vuonna 1945-1950 syntyneiden kokemuksia siitä mihin sukupolveen he kuuluvat ja kaikki eivät samaistu mihinkään tiettyyn sukupolveen, kuten suuriin ikäluokkiin tai sodan jälkeiseen sukupolveen.

3 ISOVANHEMMUUS JA LAPSEN LAPSETTOMUUS YHTEISKUNNASSA

3.1 *Kuka lasta kasvattaa, kuka kuuluu perheeseen?*

Ihmisen kasvattaminen alkaa viimeistään siitä hetkestä, kun hän syntyy (Antikainen ym. 2013, 15). Kasvatus on yhteiskunnallinen prosessi, joka tapahtuu yksilöllisten, kulttuuristen, historiallisten, poliittisten, taloudellisten ja yhteiskunnallisten ehtojen ja mahdollisuuksien puitteissa (ibid.). Kasvatus tapahtuu ihmisten yhteenliittymissä, ryhmissä, jotka muodostavat yksilön sosialisointin perustan (mts. 24). Anthony Giddensin sekä Karen Birdsallin (2001, 28) mukaan sosialisointin voidaan ajatella yhdistävän sukupolvia toisiinsa. Myös Annika Takala (1974, 17) näkee sosialisointin olevan sukupolvien välinen vuorovaikutusprosessi. Karl Mannheim (1952, 292) puolestaan määrittelee sukupolvien suhdetta siten, että uusia jäseniä ilmaantuu, samalla, kun vanhoja jäseniä katoaa. Sukupolvet ovat toistensa kanssa kanssakäymisessä vain väliaikaisesti jonkun aikaa, joten jatkuvuuden kannalta on välttämätöntä, että seuraaville sukupolville siirretään kulttuuriperintöä (ibid.). Vanhemman sukupolven tehtävänä on siis sosiaalistaminen ja siten uusi sukupolvi sosiaalistuu (Takala 1974, 17).

Yhtenä sosialisointin perustana olevana ryhmänä toimii perhe, joissa lapsia saadaan, hoivataan ja kasvatetaan (Jalovaara 2014, 150). Perhe edustaa ensisijaista sosialisointin muotoa, primaariryhmää, jossa yksilölle vakiintuvat perustavanlaatuiset käsitykset maailmasta sekä itsestä (Berger & Luckmann 1994, 149-151). Primaariryhmässä opittu toiminta, taidot, ajattelun tavat, arvot ja normit luovat perustan lapsen elämälle (Antikainen ym. 2013, 25, 43). Primaariryhmä ei kuitenkaan yksinään määrittele yksilön koko elämää, vaan siinä opittuja ja koettuja tapoja on mahdollista kiistää, opetellaan uudelleen, muuttaa ja muokata (mts. 25). Sosialisointiossa ei siten ole kuitenkaan kyse vain lapsen sosiaalistamisesta, vaan sosialisointi tulisi nähdä elämänmittaisena prosessina, jossa ihmisten käytös on koko ajan sosiaalisessa kanssakäymisessä muokkautuva (Giddens & Birdsall 2001, 28). Perhe on siis tärkein primaariryhmä, johon lapsi kasvaa, mutta kuka muu kuuluu perheeseen, kuuluuko siihen isovanhemmat ja onko isovanhempi lasten kasvattaja?

Aina ei ole aivan selvää, kuka perheeseen kuuluu, Suomessa on siirrytty yhdestä perhemallista, avioerojen ja uusioperheiden myötä, monien perhemallien maailmaan (Jallinoja 1998, 63). Perhe itsessään on vanha instituutio ja sen asema on vahva, vaikka siihen liittyykin muutoksia (Jalovaara 2014, 166). Väestöliiton perhebarometrin mukaan elämäntilanne on vahvasti yhteydessä siihen, miten perhe määritellään (Paajanen 2007, 35). Perheen määritelmää voidaan lähestyä virallisen määritelmän tai perhekohtaisen eli subjektiivisen määritelmän mukaisesti. Subjektiivisten määritelmien mukaan toisissa perheissä esimerkiksi myös lemmikki voidaan katsoa perheenjäseneksi (Paananen 2007, 29). Tilastokeskuksen virallisen määritelmän mukaisesti perheen muodostavat yhdessä asuvat avio- tai avoliitossa olevat tai parisuhteensa rekisteröineet henkilöt ja heidän lapsensa, jompikumpi vanhemmista lapsineen sekä avio- ja avopuolisot sekä parisuhteensa rekisteröineet henkilöt, joilla ei ole lapsia. Perheen katsotaan muodostavan korkeintaan kaksi perättäistä sukupolvea, nuorimmasta sukupolvesta katsoen (Tilastokeskus). Isovanhemmat eivät siis kuulu tilastoissa perheeseen, vaikka asuisivat samassa taloudessa (Paajanen 2007, 9).

Väestöliiton vuoden 2007 perhebarometrissa selvitettiin suomalaisten käsityksiä perheestä ja kysyttiin esimerkiksi, keitä suomalaiset katsoivat kuuluvan perheeseen. Perhebarometrin mukaan suomalaisten perheen määrittäjänä on sukulaisuus. Harva piti perheenä henkilöitä, jotka asuivat samassa taloudessa, mutta eivät olleet puolisoita tai sukua keskenään. Myöskään erillä asuvia läheisiä ystäviä ei juuri pidetty perheenä. Perheeksi määriteltiin useimmiten puoliso ja kotona asuvat lapset. Suuri osa piti kuitenkin myös kotoa pois muuttaneita aikuisia lapsia perheensä jäsenenä. Omia vanhempiaan perheensä jäsenenä piti reilu 60 % vastaajista ja omia isovanhempiaan piti perheenjäsenenä reilu 40% vastaajista. Verrattaessa perhebarometrin aineistoa vuoden 1997 aineistoon, huomattiin, että perheiden määritelmät olivat kymmenessä vuodessa pysyneet samankaltaisina. (Paajanen 2007, 26 – 31.)

Helsingin kaupunki selvitti vuonna 2017 Avioliittoperheen tuolla puolen -tutkimushankkeessa, ketä katsotaan kuuluvan vastasyntyneen perheeseen silloin, kun lapsen äiti ei ole avioliitossa ja isyyden selvitys käynnistetään viranomaisten toimesta. Tutkimus ei ole yleistettävissä ja se on myös esitetty erityisessä elämänvaiheessa, vastaajat olivat juuri saaneet lapsen ja osa oli tullut äidiksi ensimmäistä kertaa. Tutkimus on kuitenkin suuntaa antava. Selvityksen mukaan vauvan isovanhemmat oli mainittu 84 % vastauksissa kuuluvan vauvan perheeseen (195 vastaajaa). Äidin tai isän ystävää tai syntyneen lapsen kummi oli mainittu noin kolmasosassa kaikista perheistä. Vain 12 prosenttia vauvan perhekokoonpanoista muodostui yksinomaan samaan kotitalouteen kuuluvista henkilöistä. (Castrén, Tuomaala & Neuvonen 2017, 9,47, 48, 59.)

Käsitykset lapsen perheestä ovat siis monesti todellisuudessa laajempia, kuin viralliset määritykset. Avioliittoperheen tuolla puolen tutkimushanke tuo hyvin esille, kuinka tietty elämäntilanne

voi laajentaa käsitystä perheestä. Mahdollisesti perheen määritelmä myös muuttuu ajassa tilanteiden ja elämänvaiheiden mukana. Se, katsotaanko isovanhempien kuuluvan perheeseen, määrittyy siis subjektiiviseksi kokemukseksi. Lapsen perheen määrittäjänä toimivat lapsen vanhemmat, jolloin keskimmäisen sukupolven kokemus on siis hyvin merkittävä. Vanhemmat voivat ylipäättensä edistää isovanhemmuuden toteutumista ylläpitämällä lastenlasten ja isovanhempien välisiä suhteita, mutta yhtä hyvin myös estää suhteiden toteutuminen (Hagestad 2006, 323). Tosin vaikei isovanhempia katsottaisi kuuluvan perheeseen, ei se tietenkään tarkoita, ettei suhteita voida ylläpitää.

Virallisesti lastenkasvatus nähdään huoltajien sekä erilaisten ammattilaisten tehtävänä. Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (1983/361, § 1) määrittää, että lapselle tulee tarjota hyvä hoito sekä kasvatus ja lapsen huollon tulee turvata myönteiset ja läheiset ihmissuhteet erityisesti lapsen ja hänen vanhempiansa välillä. Lapsen huoltajiksi laki puolestaan määrittää lapsen vanhemmat tai henkilöt, joille lapsen huolto on uskottu (mts. § 3). Tapaamisoikeus tosin laajenee vuoden 2019 lopulla lapsen oikeudesta tavata omien vanhempiansa lisäksi myös, lapselle erityisen läheistä henkilöä, jonka kanssa hänellä on lapsen ja vanhemman väliseen suhteeseen verrattava vakiintunut suhde (mts. § 9 c). Lakimuutos vastaa siihen yhteiskunnalliseen muutokseen, että perheet ovat nykyisin monimuotoisempia, mutta varsinaisesti isovanhemmuuden ylläpitämiseen, lapsen oikeuteen tavata isovanhempaa tai isovanhemman velvollisuutta lapsenlapsen huollosta ei lainsäädännöllä määritellä.

Kasvatuksen ammattimaisen puolen voi nähdä verkostomaisena kokonaisuutena vauvaiästä alkaen, koostuen neuvoloista, päivähoidosta, koulusta ja koulutuksesta, nuorisotyöstä, tuki- ja korjaavista toimenpiteistä (Hoikkala 1998, 134). Ammattimainen verkosto, kuten koulut ja harrastusryhmät, muodostavat sosiaalisaation sekundaariryhmän, johon lapsi voi kiinnittyä (Antikainen ym. 43). Ammattimainen kasvatus yleisesti tehdään yhteistyössä lapsen huoltajien kanssa, esimerkiksi varhaiskasvatuslain mukaan (540/2018, § 2, § 3) varhaiskasvatuksen tavoitteena on lapsen hoidon, kasvatuksen ja opetuksen toteuttaminen yhteistyössä lasten vanhempien tai muun huoltajan kanssa. Vastaavasti perusopetuslain (1998/628, § 2, § 3) mukaan opetuksen tulee toteutua yhteistyö kotien kanssa ja tavoitteena on mm. tukea oppilaiden kasvua ihmisyyteen ja antaa tarpeellisia tietoja ja taitoja. Virallisesti lastenkasvatuksessa korostuu siis ammattilaisuus sekä vanhemmuus, eikä kasvatustavasta tai -oikeudesta ulotu lähisukuun tai -verkostoon.

Varmasti jokainen meistä kuitenkin tietää, että useat isovanhemmat ovat lastenlasten elämässä aktiivisesti mukana. Yleistäen nykyajan isovanhemmat antavat aikaa, rahaa, rakkautta, huomiota ja hoitoa lastenlapsilleen (Ochiltree 2006,1). Isovanhempien osallisuus yhteiskuntaan on suurta (ibid.). Jo isovanhempien tarjoama lastenhoitoapu on kansantaloudellisesti merkittävää (Rotkirch, Söderling & Fågel 2010, 6). Antti Tanskanen (2014, 66) kirjoittaa, että epävirallisen ja varovaisen arvion

mukaan vuonna 2012 suurten ikäluokkien antama lastenhoitoavun arvo olisi ollut 544 miljoonaa euroa. Lapsenlapset todennäköisesti hyötyvät välillisesti isovanhempien auttaessa keskimmäistä sukupolvea. Isovanhempien osallisuus ei kuitenkaan ole vain auttamista, vaan he samalla välittävät suvun historiaa ja perinteitä, keskustelevat ja tekevät asioita yhdessä lastenlastensa kanssa (Rotkirch ym. 2010, 6). Näin lapsenlapset hyötyvät toki myös suoraan isovanhemmistaan ja voidaan sanoa isovanhempien kasvattavan lapsenlapsiaan.

Sukupolvienketju tutkimushanke on esimerkiksi tutkineet suuria ikäluokkia ja sukupolvien välistä vuorovaikutusta Suomessa. Vuonna 2007 80% suurista ikäluokista, antoi omille lapsilleen käytännön apua, kuten kuljetusapua, remontointiapua tai kotityöapua. Suuret ikäluokat myös hoitivat lapsenlapsiaan melko usein, useimmiten siksi, että isovanhemmat haluavat olla omien lastenlastensa kanssa, mutta myös vanhempien iltamenojen, harrastusten ja työkiireiden vuoksi. Noin puolet suurista ikäluokista antoi myös taloudellista tukea lapsilleen. (Haavio-Mannila ym. 2009, 55, 58–59.) Vuonna 2012 tehtiin edellä mainitun tutkimuksen toinen kierros ja edelleen sukupolvien välillä oli vuorovaikutusta, tosin muutoksiakin oli. Suuret ikäluokat antoivat käytännön apua ja olivat yhteydessä lapsiinsa vähemmän, kuin aiemmin, mutta toisaalta saivat itse lapsiltaan enemmän apua. Tosin lapsenlapsiaan he hoitivat vuonna 2012 enemmän, mikä selittyy lapsenlapsien kasvaneella määrällä. Mahdollisesti yhteydenpidon ja avunannon määrät ja muodot vaihtelevat muutenkin nimenomaan yksilöiden ikään ja elämäntilanteeseen liittyen. (Danielsbacka ym. 2013, 88-92.)

Viralliset määrityksen lapsen huollosta, kasvattamisesta tai perheestä, eivät siis kerro sitä, millä kaikella tavalla myös isovanhemmat voivat osallistuvat lasten kasvattamiseen ja olla lapselle hyödyksi. Myös kasvatuksen ammattimainen puoli voi huomioida isovanhempia, esimerkiksi kouluissa ja päiväkodeissa järjestetään toisinaan isovanhempien päiviä tai muuta sellaista. Vastaavasti on olemassa kerhomummoja, koulupappoja tai lukuvaareja, jotka toimivat kasvatustehtävissä vapaaehtoistyön periaatteella. Esimerkiksi Mannerheimin Lastensuojeluliiton (2018) kautta voi ryhtyä vapaaehtoiseksi isovanhemmaksi kerhoihin, kouluihin jne. Isovanhempien osallisuus ja isovanhemmuus vapaaehtoistyönä toteutuu todennäköisesti paljolti tunne ja arvopohjalta. Sukupolvien välinen vuorovaikutus nähdään tärkeänä tai hyödyllisenä. Isovanhempien osallistuminen lastenlasten elämään voidaan ajatella myös normina tai tapana. Normit kuitenkin myös heijastavat kulttuurin arvoja (Giddens & Birdsall 2001, 22). Arvot antavat tarkoituksen toiminnalle ja ohjaavat ihmisiä, kun he ovat kanssakäymisessä sosiaalisessa maailmassa (ibid.).

Isovanhemmuus tulisi kuitenkin nähdä ennemminkin neuvoteltuna, kuin vain kulttuuristen normien noudattamisena (Chambers, Allan, Phillipson & Ray 2009, 6-7). Kasvattamisen periaatteet, käytännöt, menetelmät ja tavoitteet syntyvät kasvattajan soveltaessa ja muokatessa historian saatossa rakentuneita kulttuurisia ja sosiaalisia malleja (Antikainen ym. 2013, 15). Nämä käytännöt eivät

kuitenkaan koskaan ole muuttumattomia, vaan niitä luodaan ja muokataan jatkuvasti (ibid.). Uudet sukupolvet eivät ole vanhempiensa arvojen ja normien kopioita, vaan jokainen yksilö ottaa niihin myös henkilökohtaisen suhteen elämänkulkunsa eri vaiheissa (Antikainen ym. 2013, 43). Isovanhemmuus ei siis sellaisenaan muuttumattomana siirry, vaan siitä neuvotellaan lapsen vanhempien kanssa (Hagestad 2006, 323).

3.2 Muuttuva yhteiskunta, muuttuva isovanhemmuus

Tietyn suvun ja perheen lisäksi isovanhemmuus muuttuu myös laajemmin yhteiskunnallisen muutoksen mukana. Yksi oleellinen näkökulma muuttuvaan isovanhemmuuteen on eliniän pidentyminen. Lapsenlapsilla on nykyisin vähintään yksi, mutta voi olla useampikin, isovanhempi elossa aikuisuuteen saakka (Timonen & Arber 2012, 3). Voitaisiin siis sanoa, että isovanhemmat ovat lisääntyneet. Yksi näkökulma lapsenlapsettomuuteen puolestaan on yksikertaisesti se, että syntyvyys alenee. Tilastokeskuksen tietojen mukaan vuoden 2017 lopussa Suomessa oli 1 472 000 perhettä, joista lapsiperheitä oli 566 000 (SVT 2017). Vuonna 2017 kaikkien perheiden määrä pieneni ensimmäisen kerran perhetilastoinnin aikana ja lapsiperheiden vähentyminen on ollut keskimääräistä suurempaa (ibid.). Lapsiperheiden määrän pieneneminen kertoo lähinnä siitä, että perheiden täysi-ikäistyvien lasten ikäluokat ovat suurempia kuin uudet syntyvät ikäluokat (ibid.).

Keskeinen tekijä alenevalle syntyvyydelle on se, että vanhemmiksi tullaan yhä iäkkäämpinä (Rotkirch, Tammisalo, Miettinen & Ber 2017, 18). Alhaista syntyvyyttä on yleisesti selitetty myös esimerkiksi yksilö- ja materialistisilla arvoilla, lasten kasvattamisen kustannuksilla sekä taloudellisten taantumien vaikutuksilla (mts. 22-23). Vanhemmat haluavat yleensä panostaa lapseen, siirtämällä sekä kulttuurista, että taloudellista perinnettä ja mitä enemmän lapsia, sitä haastavampaa siirtäminen on, erityisesti epävarmassa taloudellisessa tilanteessa (mts. 22-23). Yhdysvalloissa aikuisuuden siirtymistä tutkinut Jeffrey Jensen Arnett (2015, 6) selittää lasten saannin lykkäystä, sillä, että ylipäättänsä avioliittoa, kotia ja lapsia ei enää nähdä sellaisia saavutuksia, kuin ne aikaisemmin nähtiin, eivätkä ne tuo enää entisenlaista turvaa. Näitä asioita kyllä pohditaan ja niitä halutaan, mutta vasta tulevaisuudessa (mts. 7). Sosiologisen selityksen mukaan puolestaan sosiaalinen ympäristö muokkaa vähitellen nuorten ihmisten ihanteita ja käyttäytymistä, kun nuoret näkevät ympärillään vain vähän lapsia, iäkkäämpiä vanhempia ja pienikokoisia lapsiperheitä, he alkavat pitää sitä normina (Rotkirch ym. 2017, 24). Näin lapsiluvun aleneminen ja vanhemmuuden myöhentyminen olisivat itseään vahvistavia trendejä, ja alhaisen syntyvyyden kierre vahvistuu (ibid.).

Syntyvyyden laskun myötä isovanhemmilla on vähemmän lapsenlapsia, kuin ennen (Timonen & Arber 2012, 3). Lisäksi koska lapsia hankitaan entistä vanhempina, myös isovanhemmiksi tullaan

entistä vanhempina (Danielsbacka & Tanskanen 2010, 222). Toisaalta ihmiset ovat nykyisin terveempiä, kuin ennen ja myös elävät pidempään, kuin ennen (ibid.). Eliniän pidentymisen vuoksi isovanhemmilla ja lastenlapsilla on nykyisin kuitenkin entistä enemmän yhteisiä elinvuosia (Bengtson 2001, 6). Yhteisen elinajan lisääntyminen antaa isovanhemmille mahdollisuuden parantaa lastenlastensa hyvinvointia (Danielsbacka & Tanskanen 2010, 222). Toisaalta syntyvyyden lasku saat-
taa mahdollistaa jossain määrin lastenlasten ja isovanhempien välisten suhteiden laadullista muutosta (Timonen & Amber 2012, 3). Esimerkiksi vähempi määrä lapsenlapsia voi tarkoittaa suurempaa panostusta per lapsenlapsi.

Isovanhemmuuteen vaikuttavat siis erilaiset yhteiskunnalliset muutokset ja kehitykset. On hyvin mahdollista, että lapsenlapsettomuutta ei ylipäätensä ole aina koettu lyhyen eliniän tai yhteisöllisemmän elämäntavan vuoksi. Vastaavasti entistä parempi terveys mahdollistaa ylipäätensä useammille isovanhemmuuden. Myös asumisen tavat ovat muuttuneet, isovanhempien kanssa ei useinkaan enää eletä yhteistalouksissa, vaan nykyisin korostuu ydinperheiden merkitys (Rotkirch ym. 2010, 5). Isovanhemmuutta ovat muokanneet myös erilaiset muutokset hoivapolitiikassa ja työn teossa (Herlofson & Hagestad 2012, 42). Hyvinvointivaltioiden julkinen päivähoitojärjestelmä ja vanhempainvapaat takaavat sen, että vanhemmat voivat hoitaa itse lapsiaan tai viedä lapset hoitoon, kun itse työskentelevät (ibid.). Vastaavasti maissa, joissa julkista lastenhoitoa ei ole, isovanhemmalle helposti määräytyy säännöllinen ja mittava tehtävä hoitaa lapsia, jotta vanhemmat voivat työskennellä (ibid.).

Hyvinvointivaltion palvelut, julkisine päivähoitojärjestelmineen osaltaan vaikuttavat siis siihen, ettei isovanhemmuuteen liity mitään virallista roolikuvausta (Attias-Donfunt & Segalen 2002, 284). Isovanhemmuus on vapaaehtoista, eikä se siten sisällä nykyisin mitään tiettyjä tehtäviä vaan on tilanteesta riippuvainen (ibid.). Koska isovanhemmalla ei länsimaissa ole niin sanottuja pakottavia lastenhoito velvollisuuksia on isovanhempien rooli nykyisin vapaampi ja leikkisämpi, kuin ennen (mts. 283-285). Esimerkiksi isoisät saattoivat ennen puuhailla lastenlapsien kanssa, kuten nykyisinkin, mutta sillä erolla, että ennen tekemiset määrittyivät isoisän johdolla ja lapset tulivat mukaan siihen mitä isoisä teki (Lumme-Sandt & Lyyra 2013, 262-263). Nykyisin puolestaan toimitaan paljon lastenlasten ehdoilla ja leikitään lasten kanssa (ibid.). Toisaalta nykyaikana myös tekniikka mahdollistaa yhteydenpidon isovanhempien ja lastenlasten välillä, vaikka olisikin välimatkaa. Esimerkiksi Skype-puheluiden myötä isovanhemmat voivat tulla lapsenlapselle hyvinkin tutuiksi, vaikka nähtäisiinkin harvemmin.

Suomalaista yhteiskuntaa voidaan luonnehtia nykyisin yksilökeskeiseksi. Lasten hankkiminen nähdään yksilökeskeisessä yhteiskunnassa yksityisasiaksi. Esimerkiksi väestöpoliittisessa keskustelussa nykyisin yhä enemmän korostetaan yksilön vapautta valita perheen koko (Nieminen 2003).

Valtion tehtäväksi katsotaan luoda mahdollisuudet perheen perustamiselle, huolehtimalla esimerkiksi tietyistä etuisuuksista lasten synnyttäjille ja perheenperustajille (ibid.). Tosin huolestuneisuutta alhaisesta syntyvyydestä on esitetty julkisestikin ja erityisesti 2000-luvun alussa poliitikot ja päättäjät olivat huolissaan alhaisesta syntyvyydestä (Isola 2012, 335). Esimerkiksi vuonna 2003 silloinen pääministeri Matti Vanhanen kehotti suomalaisia lastentekotalkoisiin (ibid.). Kun SDP:n puheenjohtajana toiminut Antti Rinne vuonna 2017 mainitsi sanan synnytystalkoot, sai hän puolestaan ison somekohun aikaan (Blencowe 2017). Ylen uutisten mukaan Rinteen sanavalintaa paheksuttiin myös omassa puolueessa ja Rinne joutuikin jälkeinpäin julkisesti pahoittelemaan puheitaan (ibid.). Kävi siis hyvin selväksi, että päättäjien ei tule lasten hankkimisesta vihjailla.

Yksilökeskeisyys korostuu Suomessa myös sukulaisten välisissä suhteissa (Rotkirch ym. 2010, 5). Lapsien hankkimisesta tai lapsettomuudesta ei välttämättä keskustella puolin tai toisin vanhempien ja lasten kesken. Vanhemmat eivät tohdi aiheesta puhua ja lapset eivät halua jakaa asioitaan. Kun Väestöliitossa esimerkiksi tutkittiin hedelmöityshoitojen asiakkaita Suomessa, ilmeni että joka viides ei ollut kertonut kellekään käyvänsä hedelmöityshoidoissa. (Rotkirch & Fågel 2010, 35–36.) Kuten aiemmin mainittu, isovanhemmat eivät voi vaikuttaa omien lapsiensä lasten hankintaan (Ochiltree 2006, 6). Eli toisin sanoen lapsenlapsen saaminen ei kuulu isovanhemmallekaan. Tosin täytyy muistaa, että lasten saaminen ei muutenkaan aina ole tahdosta kiinni. Väestöliiton blogissa lapsenlapsettomuuteen katsotaan liittyvän niin sanottuja kiellettyjä tunteita (Fågel 2016). Lapsenlapsettomuus liikkuu yksilökeskeisessä yhteiskunnassa siis hiukan harmaalla alueella, voi siitä edes puhua tai siihen liittyä tunteita, kun lapsien hankkiminen on yksityisasia, joka ei muille kuulu?

Kirjoituskutsussa (Liite 1) kysyttiin voiko olla lapsenlapsettomuutta? Kysymys kuvastaa oikeastaan sitä yhteiskunnallista kontekstia, johon isovanhemmuus sijoittuu. Isovanhemmalla ei ole mitään virallisia oikeuksia tai velvollisuuksia suhteessa lapsenlapseen, joten voidaan hyvin kysyä, voiko edes olla lapsenlapsettomuutta? Päivähoitojärjestelmä takaa lapsille hoidon, kun vanhemmat ovat töissä, niukassa taloudellisessa tilanteessa sosiaaliturva takaa avun. Vanhempien lisäksi lasten kasvatuksesta vastaa ammattilaisista koostuva verkosto. Yhteiskunta ei oleta, että isovanhemmat osallistuvat lastenlastensa elämään. Isovanhemmille ei ole myöskään mitään valtakunnallista päivää, kuten on naistenpäivä tai isänpäivä. Tästä näkökulmasta lapsenlapsettomuus sijoittuukin yhteiskunnassa subjektiiviseksi kokemukseksi, jonka olemassaolo voidaan kyseenalaistaa sen suhteen, ettei isovanhemmille ole mitään tiettyä roolia tai virallisia määrittelyjä ja lasten hankinta on yksityisasia. Silti isovanhemmuus monesti kuitenkin nähdään statuksena, mutta isovanhemman identiteetti on kuitenkin itse rakennettava (Kastarinen 2017, 20).

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

4.1 *Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimuskysymykset*

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, millaisia kokemuksia lapsenlapsettomuudesta on sekä millaiseksi isovanhemmuus määritellään lapsenlapsettomuudesta käsin. Tarkoituksena on selvittää lapsenlapsettomuuden näkökulmasta, millaisia kulttuurisia määritelmiä isovanhemmuudelle annetaan ja millaisia tehtäviä ja rooleja isovanhemmalle katsotaan kuuluvaksi. Tutkimukseni tarkoituksena on tuoda esille toisaalta lapsenlapsettomuutta, joka aiheena on hiukan harmaalla alueella, voiko sitä edes olla? Toisaalta tutkimukseni tuo myös esille tällä hetkellä ajankohtaista tutkimusaiheita perhesukupolvien välisistä suhteista. Tutkimukseni keskiössä on kuitenkin isovanhemmuus, siihen liittyvät määritelmät, tehtävät ja roolit sukupolvien ketjussa. Tutkin pääosin 1940–50-luvuilla syntyneiden kokemuksia lapsenlapsettomuudesta, koska käytän valmista kertomuksista koostuvaa aineistoa, ja alkuperäiset tutkijat olivat kiinnostuneita juuri tästä ikäluokasta (Liite 1). Kertomukset ovat vuodelta 2009.

Tutkimuskysymykset:

1. Millaisia kokemuksia kirjoittajilla on lapsenlapsettomuudesta?
2. Millaiseksi isovanhemmuus määritellään lapsenlapsettomuuden kokemuksista käsin?
Millaisia kulttuurisia määritelmiä isovanhemmuudelle annetaan?
Millaisia tehtäviä ja rooleja isovanhemmille katsotaan kuuluvaksi?

4.2 *Tutkimuksen metodologiset ratkaisut*

Tässä tutkimuksessa aineiston lähestymistapana on laadullinen tutkimus. Käytän tutkimuksessa valmista aineistoa joten, kuten Pertti Alasuutari (2011, 83) toteaa, valmis aineisto itsessään rajaa sitä, millaista lähestymistapaa tai metodeja aineistoon voi käyttää. Aineisto koostuu yksilöiden itsensä kirjoittamista elämäkerrallisista dokumenteista, joten se ei ole yksinkertaisella tavalla määrällises-

timitattavissa. Aineisto ei esimerkiksi ole kerätty strukturoidussa muodossa, eikä se sisällä määrälliseen tutkimuksen tyypillisiä muuttujia. Erilaiset dokumentit puolestaan toimivat laadullisen tutkimuksen aineistonkeruun perusmenetelmänä (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 187). Aineiston alkuperäisien tutkijoiden lähestymistapa on ollut myös laadullinen. Laadullista tutkimusta puoltaa myös tutkimuksen kohdejoukon valinta, joka on Hirsjärven ym. (2007, 160) mukaisesti valittu laadulliselle tutkimukselle ominaisesti tarkoituksenmukaisesti, eikä esimerkiksi satunnaisotannalla. Alkuperäiseen tutkimukseen osallistuneet henkilöt valikoituivat siten, että he itse halusivat ottaa osaa kirjoituskilpailuun sekä tutkimukseen ja kirjoittaa isovanhemmudesta sekä osana sitä myös lapsenlapsettomuudesta. Kirjoittajat valikoituivat siis sen mukaan, että heillä oli jotakin kirjoitettavaa aiheesta. Tämä tutkimus on lähtenyt liikkeelle aineistolähtöisesti, mikä Eskolan ja Suorannan (1998, 19) mukaan on mahdollista nimenomaan laadulliselle tutkimukselle. Valmiiseen aineistoon oli tutustuttava ennen, kuin tiesi mitä siltä ylipäättänsä on mahdollista kysyä. Aineistolähtöisyyttä puoltaa myös se, ettei lapsenlapsettomuudesta ole juuri kirjallisuutta.

Kaikkien tieteenalojen juuret ovat filosofiassa ja eri tieteissä on jatkuvasti esillä luonteeltaan filosofisia kysymyksiä (Aaltola 2018, 15), jotka vaikuttavat tämänkin tutkimuksen taustalla. Nämä kysymykset voidaan jaotella neljään eri kategoriaan: ontologiaan, epistemologiaan, logiikkaan sekä teleologiaan (Maykut & Morehouse 1994, 3). Ontologisesti on selvitettävä, millainen on todellisuuden luonne, epistemologisesti on selvitettävä mikä on tietämisen alkuperä ja miten tieto rakentuu, logiikka kysyy toteen näyttämisen ja todistamisen periaatteita ja teleologia puolestaan kysyy tutkimuksen tarkoitusta (mts. 3-4). Tässä alaluvussa pohdin tämän tutkimuksen ontologisia sekä epistemologisia kysymyksiä. Tutkimuksen logiikkaa käsitelen myöhemmin tutkimuksen luotettavuutta pohtiessani. Tutkimuksen tarkoitusta puolestaan olen eritellyt jo edellisessä luvussa sekä johdantoluvussa.

Vastauksia filosofisiin kysymyksiin voidaan kutsua paradigmaksi tai tulkinnalliseksi viitekehyyksi (Maycat & Morehouse 1994, 4). Tällä viitataan niihin uskomuksiin todellisuudesta, joita tutkijalla on, uskomuksiin, jotka ohjaavat tutkijan toimintaa sekä käsityksiin siitä, kuinka maailmaa tulisi tutkia (ibid.). Filosofisten kysymysten pohtiminen onkin tutkimuksen kannalta tärkeää sillä ihmiset usein olettavat asioita ja pitävä asioita itsestään selvyyksinä (Hirsjärvi ym. 2007, 125). Hirsjärveä ym. (2007, 125) mukaillen tieteenfilosofisia lähtökohtia pohtimalla tutkijana kykenen perustelemaan tutkimukselliset ratkaisuni. Laadullisen tutkimuksen kohteena on yleensä ihminen ja ihmisen maailma, joita yhdessä voidaan tarkastella elämismaailmana (Varto 2005, 28). Tässä tutkimuksessa tutkimusaineiston tuottajana on ihminen ja tutkimuskohteena ihmisten kokemukset. Kokemuk-

set liittyvät ihmisen elämismaailmaan, pitäen sisällään myös kulttuurisia kytkentöjä. Kun tutkimuksen kohteeksi määrittyy ihminen, on Juha Varron (2005, 43), sanoin ontologisen erittelyn tulos ihmiskäsitys.

Tässä tutkimuksen ihminen nähdään kokonaisvaltaisena. Ihmisen olemus nähdään koostuva Lauri Rauhalan sanoin (2005, 32, 57) kolmesta olemassa olon muodosta, kehoallisuudesta, situationaallisuudesta ja tajunnallisuudesta, jotka kietoutuvat toisiinsa. Rauhalan (2005, 33-34) mukaan ihmisenä olemiseen kuuluu välttämättömästi kokemisen potentiaali, joka tajunnan tilassa eli elämyksessä ilmenee. Kehollisuus kuuluu ihmiseen orgaanisen elämän kokonaisuuden muodostavana olemissuolena (mts. 33). Kehollisuuden tutkiminen ei kuulu kasvatustieteisiin, mutta kehoallisuuden olemassa oloa ei voida kieltääkään. Kokemukset, vaikka ne tajunnallisuudessa prosessoidaankin, voivat olla kehoallisia tuntemuksia, kuten rakkautta rinnassa. Situaatio käsittää kulttuurin, yhteiskunnan, tavat, tottumukset, arvot, normi, uskonnon, maantieteelliset sekä ilmastolliset olosuhteet eli se käsittää sen koko maailman, johon yksilö on suhteessa (mts. 33). Ihmisen tajunnallisuus on merkityskokonaisuuksien todellisuutta: ihmisen koko oleminen, myös hänen kehoallinen ja situationaalinen todellistumisensa jäsentyy kokonaisuudeksi tajunnallisuudessa (Varto 2005, 72). Näin ihmisen kolme olemassa olon muotoa siis kietoutuvat toisiinsa, aivot sinänsä ja yksinään eivät jauha merkityksiä tyhjästä (Rauhala 2005, 56-57).

Tutkimuksen tieteenfilosofinen suuntaus siinä mielessä fenomenologinen, että tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita siitä, mikä ilmenee yksilölle itselleen koettuna, mikä Timo Laineen (2018, 30) mukaan on olennaista fenomenologialle. Tässä tutkimuksessa lähdetään liikkeelle siitä fenomenologisesta ajatuksesta, että jokaisella ihmisellä on oma perspektiivinsä mistä käsin maailmaa katsoo ja se on rakentunut yksilön elämänhistorian tuloksena (ibid.). Kaikilla yksilöillä on omanlaisensa suhde erilaisiin asioihin elämänpirissämme, kuten toisiin ihmisiin, sosiaalisiin tapahtumiin, esineisiin tai luonnonilmiöihin (ibid.). Tässä tutkimuksessa kirjoittajilla ajatellaan siis olevan omanlaisensa suhde lapsenlapsettomuuteen sekä isovanhemmukseen, jota tällä tutkimuksella pyrin selvittämään. Lapsenlapsettomuuden kokemukset nähdään olevan kirjoitettujen kertomusten taustalla, vaikuttaen kertomuksen luonteeseen ja siihen miten isovanhemmuutta määritellään. Tässä tutkimuksessa ajatellaan, että lapsenlapsettomuus ja isovanhemmuus aiheina ovat olleet kirjoittajille merkityksellisiä, koska he ovat aiheista kirjoittaneet.

Juha Varron (2005, 29) mukaan ihmisen maailma muodostuu ylipäätään merkityksistä, jotka ilmenevät ihmisen toimintana, päämäärinä, suunnitelmina, hallinnollisina rakenteina, yhteisinä ja muina vastaavina ihmisestä lähtöisin olevina ja ihmiseen päätyvinä asioina. Tämän tutkimuksen ontologinen erittely määrittää tutkimuskohteen tajunnalliseksi. Timo Laineen (2018, 31) ajatusta mukaillen, kokemukset lapsenlapsettomuudesta rakentuvat tajunnallisuudessa merkityksistä, joita

yksilöt kokemuksille antavat. Kun tutkitaan kokemuksia, tutkitaan kokemusten merkityssisältöä ja sen rakennetta (ibid.). Koska yksilöt muodostavat merkitykset omassa tajunnallisuudessaan, nähdään tässä tutkimuksessa kokemukset lapsenlapsettomuudesta ainutkertaisina ja yksilöllisinä. Hannu Huotelinin (1996, 16) esimerkin tavoin ymmärrän, että kertomukset elämästä syntyvät aina tiettyjen tuotantoehtojen vallitessa ja ovat tietysti myös kertojan päättävävallasta johtuen tietynlaisia. Tutkimuksen tarkoituksena ei ole tuottaa kokemuksista universaaleja yleistyksiä, vaan Timo Laineen sanojen mukaisesti (2018, 32) fenomenologiselle perspektiiville tyypillisesti ymmärtää kirjoittajien kokemuksilleen antamia merkityksiä. Merkityksiä voidaan ylipäätään lähestyä vain ymmärtämällä ja tulkitsemalla (mts. 33). Tämä itsessään puolustaa siis tutkimuksen laadullista lähestymistapaa, sillä tutkimusongelman selvittäminen pyrkii ymmärtämään lapsenlapsettomuuden kokemuksia.

Kokonaisvaltaisen ihmiskäsityksen mukaisesti tutkimuksessa ei ajatella, että kokemukset lapsenlapsettomuudesta olisi mahdollista irrottaa muusta elämästä tai kontekstista missä ne ilmenevät. Todellisuutta ei siis voi mielivaltaisesti pilkkoa osiin, vaan laadulliselle tutkimukselle tyypillisesti, aineistoa tarkastellaan kokonaisuutena (Alasuutari 2011, 38; Hirsjärvi ym. 2007, 157). Tutkimuksessa ei ole tarkoituksena antaa yleistettävää kuvaa lapsenlapsettomuudesta, vaan tutkimuksessa edetään induktiivisen päättelyn avulla yksittäistapauksista yleiseen havaintoon kyseisestä aineistosta (Hirsjärvi & Huttunen 2001, 201). Tulkinnan avulla puolestaan pyritään tuomaan esille tutkittavasta ilmiöstä jotain sellaista, mikä lisää ymmärrystämme kyseessä olevasta aiheesta (mts. 202).

Ihmistieteissä epistemologisissa eli tieto-opillisissa tarkasteluissa kiinnitetään huomiota tutkijan ja tutkittavan väliseen suhteeseen eli miten tieto tässä suhteessa muodostuu (Maykut & Morehouse 1994, 3-4). Konstruktivismin periaatteen mukaisesti uskon, että tietoa ei vastaanoteta passiivisesti, vaan sitä aktiivisesti rakennetaan (Glaserfeld 1989, 114). Tietoa hankitaan ja käsitellään mukauttamalla sitä, jo aiemmin opitun tiedon avulla (ibid.). Konstruktivismin mukaisesti maailmassa ei ole niin sanottua valmista tietoa, jota voisi sellaisenaan omaksua, vaan erilaisten kokemusten myötä tietoa rakennetaan (ibid.). Ihmistieteissä yksilöä pyritään ylipäätään tutkimaan tämän omasta näkökulmasta käsin (Raatikainen 2005, 8). Hirsjärvi ym. (2007, 213) mukaillen tässä tutkimuksessa kirjoittajat nähdään siis tiedon tuottajina ja kertomukset toimivat puolestaan tiedon välittäjinä. Tutkimusprosessin voi mieltää vuoropuheluksi, jossa kirjoittaja sisällyttää kertomukseensa merkityksiä ja tutkija puolestaan löytää niitä lukiessaan (Vilkko 1990, 87-88). Tärkeää on kuitenkin muistaa, että tutkijan tulkinta on tällaisen aineiston äärellä aina vain hänen tulkintansa, ei koko totuus (Stanley 2004, 222-223). Kuten Juha Vartokin (2005, 90-91) toteaa, tutkijana en kuitenkaan voi koskaan täydellisesti ymmärtää tutkittavia, sillä kokemus on aina toisen, eikä tutkija voi koskaan täydellisesti tietää toisen motiiveja, sanoja ja luomia merkityksiä.

Tässä tutkimuksessa kokemukset ovat kertomusten muodossa, joten voidaan ajatella, että yksilö tajunnallisuudessaan jäsentelee sekä muokkaa kokemuksia lapsenlapsettomuudesta kirjoittaessaan. Kirjoittaja valitsee, miten hän kirjoituksessa itsensä esittää, mitä kertoo ja mistä vaikenee, joten aineisto on aina tuotettua, välittyntä ja karsittua (Leskelä-Kärki 2004, 321). Usein myös kirjoittajat jakavat kokemansa elämäntapahtumat hyvin monien kanssa jo ennen kirjoittamista, joten jopa tapalla, millä kirjoittajat tarinansa esittävät, saattaa olla pitkälle sosiaalisesti muotoutunut, oman elämäntapansa tapaan kokea kuvatut tapahtumat (Roos 1987, 32). Fenomenologiseen tieteenfilosofiaan liittyy ajatus siitä, että ihmiset rakentuvat suhteissa maailmaan, mutta myös samalla rakentavat tuota maailmaa (Laine 2018, 30). Ymmärrän, että tutkimukseen osallistuneiden kirjoitukset eivät ole objektiivisia totuuksia, vaan subjektiivisia kokemuksia, joihin vaikuttaa sosiaalinen, historiallinen ja kulttuurinen ympäristö.

Koska kaikki laadullinen tutkimus tapahtuu elämismaailmassa, on tutkija osa merkitysyhteyttä, jota hän tutkii (Varto 2005, 34). Tämä on myös edellytys sille, että tutkija voi ylipäättensä tehdä laadullista tutkimusta, sillä laatuja ymmärtäminen on mahdollista vain kontekstissa, jossa niillä on merkitys (ibid.). Ihminen ei voi päästä elämismaailman ulkopuolelle, joten hänen omat tapansa ymmärtää ne kysymykset, joita hän muiden kohdalla tutkii, vaikuttaa ratkaisevalla tavalla koko ajan hänen tutkimisessaan (ibid.). Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että tutkijalla on tutkittavasta aiheesta jonkinlainen esiymmärrys (Laine 2018, 34). Esiymmärryksen erittely on tärkeää sillä tutkimuskohdetta ei voi tulkita omista kokemuksistaan käsin, sillä silloin kokemus ei ole enää toisen vaan tutkijan oma (Varto 2005, 90). Konstruktiivisen näkemyksen mukaisesti myös itse omaksun uutta tietoa tutkimuskohteesta aiemman opitun avulla. Tutkijan tulisi olla mahdollisimman tietoinen omista tutkimukseen liittyvistä lähtökohdistaan, suhtautua omiin tulkintoihinsa itsekriittisesti ja reflektiivisesti (Laine 2018, 35-36).

Tutkimuksen tarkoituksena on tuottaa uutta tietoa. Timo Laineen (2018, 34) mukaan tämän tavoitteen voisi määritellä siten, että pyritään tekemään jo tunnettua tiedetyksi. Siinä yritetään nostaa tietoiseksi ja näkyväksi se, minkä tottumus on häivyttänyt huomaamattomaksi ja itsestään selväksi tai mikä on koettu, mutta ei vielä tietoisesti ajateltu (ibid.). Tieto muodostuu tutkijan tulkinnan ja ymmärryksen kautta. Tulkinnalla tarkoitetaan empiirisesti tavoitettujen merkityssuhteiden auki kerimistä (Varto 2005, 99). Ymmärtäminen puolestaan tarkoittaa tutkimuskohteen tematisoivaa luomista uudeksi kokonaisuudeksi (ibid.). Tässä tutkielmassa lapsenlapsettomuus on asia, jonka luulisin suuren osan ymmärtävän jollakin tapaa, vähintään biologisena tosiasiana. Kokemukset lapsenlapsettomuudesta puolestaan tuottavat uutta tietoa, sillä lapsenlapsettomuutta on tutkittu vähän. Lapsenlapsettomuutta voidaan Laineen (2018, 34) esimerkin mukaisesti pitää asiana, joka on jollain tapaa

itsestään selvä, mutta sitä ei ole juuri tietoisesti ajateltu. Viitataan tällä juuri siihen, että lapsenlapsettomuutta ei välttämättä ylipäättänsä pidetä asiana, jota on olemassa muuten, kuin biologisena tosiasiana. Tässä tutkimuksessa tulee kuitenkin esille, että lapsenlapsettomuuteen suhtaudutaan eri tavoin.

4.3 Aineiston muodostuminen

Tämän tutkimuksen aineisto on saatu valmiina Yhteiskuntatieteellisestä tietoaarkistosta. Tietoaarkisto välittää ja arkistoi sähköisiä tutkimusaineistoja tutkimukseen, opetukseen ja opiskeluun. Yksikkö toimii Tampereen yliopiston yhteydessä. Aineiston sai käyttöön kirjautumalla tietoaarkiston palveluportaali Ailaan. Ailassa tietoaarkistoon tallennetut aineistot ovat rekisteröityneiden asiakkaiden saatavilla maksutta, kunkin aineiston käyttöehtojen mukaisesti. Tämän aineiston on alun perin kerännyt Väestöliitto ja aineiston käyttöehtona oli, että valmiin työn viitetiedot lähetetään tietoaarkistoon. Kirjautumalla Ailaan ja käyttöehtoihin lupautumalla sai ladata aineiston omalle tietokoneelle. Olen lähettänyt aineiston alun perin kandidaatin tutkielman tekoa varten vuonna 2014. (Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto 2.)

Aineisto koostuu Isovanhemmuuden uudet haasteet -kirjoituskilpailun kautta kerätyistä kirjoituksista. Kirjoituskutsu julkaistiin ET -lehdessä 1/2009 ja kutsu on tämän tutkimuksen liitteenä. Kirjoituskutsussa toivottiin kirjoituksia erityisesti 1940–50-luvuilla syntyneiltä, mutta myös muut isovanhemmat saivat osallistua kirjoituskilpailuun. Osallistujia pyydettiin kirjoittamaan kokemuksistaan isovanhempiana, isovanhemmuuteen liittyvistä iloista ja suruista. Kirjoituskutsussa kehoitettiin kirjoittamaan vapaasti, kuin ystävälle. Ilmoituksessa annettiin yhdeksän erilaista aihetta, joista kirjoittajaa pyydettiin valitsemaan itselleen sopiva aihe tai yhdistelemään teemoja. Kirjoittajia pyydettiin kertomaan esimerkiksi siitä, mitä isovanhemmuus kirjoittajalle merkitsee, miten usein lapsenlapsia tavataan tai miten isovanhemmuus on vaikuttanut kirjoittajan omaan parisuhteeseen. Kokeimuksia kerättiin myös siitä, mitä omat isovanhemmat olivat kirjoittajille aikanaan merkinneet, miten nykyinen isovanhemmuus poikkeaa aikaisemmasta ja kokeeko kirjoittaja onnistuneensa vai epäonnistuneensa isovanhempiana. Kirjoittamaan pyydettiin myös vaikka henkilö ei olisikaan saanut omia lapsia tai yhteydet aikuisiin lapsiin olisivat poikki. Kirjoituskutsussa kysyttiin myös, että voiko olla lapsenlapsettomuutta ja pyydettiin kirjoittamaan siitä (Liite 1).

Alkuperäinen kirjoituskutsu rajaa myös tätä tutkimusta, joten myös omassa tutkimuksessani 1940–50-luvuilla syntyneiden ikäluokasta on eniten kertomuksia. Tämän tutkimuksen kannalta oleellisempaa on kuitenkin kokemus lapsenlapsettomuudesta kuin kirjoittajan synnyin vuosi, joten olen ottanut tutkimukseen mukaan kaikki kertomukset, joissa lapsenlapsettomuudesta kerrotaan. Kirjoittajista 8 ei edes mainitse ikäänsä tai synnyin vuottansa. Tosin heistäkin 7 toi kertomuksessaan

jollakin tavalla esille, että he voisivat olla isovanhempia. Heillä oli joko omia lapsia tai lapsenlapsia, he toimivat varaisovanhempina tai he kokivat, että heillä olisi aikaa olla isovanhempia.

Aineistosta on tehty Väestöliiton kustantama kirja, Farkkumummoja ja pehmoaareja - uusia ikkunoita isovanhemmukseen (Rotkirch ym. 2010, 8-9). Aineistoa on käyttänyt myös Ritva Nätkin (2018, 149) artikkelissa, jossa tarkastelee isovanhempien huolta. Lisäksi aineistosta on vuoden 2019 kevääseen mennessä tehty neljä pro gradu -tutkielmaa sekä 7 kandidaatin tutkielmaa, joista yhden olen tehnyt itse ja joka toimii tämän pro gradu -tutkielman pohjalla (Yhteiskuntatieteellinen tietoar- kisto 1.). Pro gradu -tutkielmassani jatkan samaa teemaa, kuin kandidaatin tutkielmassani eli lapsen- lapsettomuuden kokemuksia, mutta tämä pro gradu -tutkielma on kokonaisuudessaan uudelleen tehty, se on laajempi ja se sisältää uuden näkökulman liittyen isovanhemmuuden määrittelyyn.

Alkuperäinen aineisto käsittää 189 kirjoitusta, joista 22 oli miesten kirjoittamaa (Rotkirch ym. 2010, 8). Alkuperäisistä 189 kertomuksista toimitettiin arkistoitavaksi kuitenkin vain 185 kerto- musta, koska neljän kertomuksen digitointi oli epäonnistunut (Fågel 2009). Tämä tutkimus on rajattu koskemaan sellaisia kertomuksia, joissa käsitellään lapsenlapsettomuutta. Kyseisiä kertomuksia oli 21 kappaletta. Vailla biologisia lapsenlapsia näistä kirjoittajista oli 17. Näistä yhden kirjoittajan lap- senlapsi oli kuollut pienenä. Kertomuksissa neljällä oli biologisia lapsenlapsia, mutta heitä ei saanut lainkaan tavata. Otin kertomukset mukaan tutkimukseeni, koska nämä kirjoittajat kokivat olevansa lapsenlapsettomia. Koko aineistossa oli myös sellaisia kertomuksia, joissa lapsenlapsia nähtiin hyvin vähän tai pelättiin, ettei ehkä nähdä enää, mutta varsinaisesti kirjoittajat eivät vielä kirjoittaneet siitä näkökulmasta, että olisivat lapsenlapsettomia, vaan pelosta olla lapsenlapseton, joten päädyin siihen, että rajaan lapsenlapsettomuuden kertomukset siihen, että kirjoittajaa oli joko kielletty tapaamasta lapsenlapsia tai lapsenlapsia ei ollut.

Kertomusten pituudet vaihtelevat yhdestä lauseesta kolmen A4-sivuiseen kertomukseen. Kir- joitettua tekstiä on noin 35 A4 sivua. Koko kirjoitettu teksti ei kuitenkaan välttämättä käsitellyt lap- senlapsettomuutta vaan osa kirjoittajista on nykyhetken lisäksi kertonut myös esimerkiksi omista isovanhemmistaan tai varaisovanhemmuudesta. 21 kirjoittajasta 20 toi esille omia, henkilökohtaisia kokemuksiaan lapsenlapsettomuudesta. Yksi kirjoittaja kirjoitti havainnoista, joita hän on tehnyt muista isovanhemmista ja lapsenlapsista, mutta hän ei kertonut mitä itse ajattelee omasta lapsenlap- settomuudestaan. Olen huomioinut kertomuksen kuitenkin analyysissä, sillä kirjoittaja suhtautuu hy- vin neutraalisti omaan lapsenlapsettomuuteensa ja se on analyysin kannalta oleellinen seikka.

Latasin Yhteiskuntatieteellisestä tietoar- kistosta 185 kertomusta sisältävän aineistokansion ko- neelleni. Kansiossa jokainen kirjoitus oli erillisenä pdf-tiedostona. Osa aineiston kertomuksista oli skannattu alkuperäisestä paperiversiosta pdf-tiedostoksi, osa puolestaan oli kirjoitettu kokonaan uu-

destaan puhtaaksi. Osa skannattujen kertomusten alkuperäisversioista oli kirjoitettu käsin ja osa koneella. Aineiston muutos sähköiseen muotoon, puhtaaksi kirjoittaminen sekä anonymisointi olivat kaikki alkuperäisten tutkijoiden tekemiä. Alkuperäisistä kertomuksista oli tunnistetiedot, kuten nimet ja kaupungit, yliviiivattu ja korvattu keksityillä nimillä kirjoituksen viereen alkuperäisten tutkijoiden toimesta. Taustatietoina kertomuksiin oli jätetty näkyviin kirjoittajan sukupuoli, syntymävuosi tai ikä sekä nimimerkki, mikäli nämä oli kertomuksiin liitetty. Taustatietoja ei kaikissa kirjoituksissa ollut ollenkaan ja taustatietojen laajuus vaihteli riippuen kirjoittajasta. Alkuperäinen ET -lehden kirjoituskutsu oli ladattavassa tiedostokansiossa mukana (Liite 1).

4.4 Aineiston analyysi

Aineiston analyysimenetelmänä käytän narratiivien analyysiä. Narratiivi voidaan suomentaa kertomukseksi, tarinaksi tai tapahtumien kuluksi (Hirsjärvi ym. 2007, 213). Narratiiveille on tyypillistä juonellisuus, niissä tapahtumat ja toiminta yhdistyvät juoneksi, jonka avulla on mahdollista ymmärtää kertomuksessa esiintyviä syitä ja seurauksia (Polkinghorne 1995, 7). Narratiivien analyysi on yksi, nimenomaan laadullisen tutkimuksen, tapa ymmärtää kokemuksia (mts. 8). Narratiivinen tarkastelutapa soveltuu hyvin tähän tutkimukseen, koska tämän tutkimuksen mielenkiinto kohdistuu yksilöiden vapaasti kertomiin asioihin, eli tarinoihin heidän omasta elämästään. Donald Polkinghornen (1995, 12) mukaan narratiivisuus voidaan ymmärtää aineiston käsittelytapana kahdella tapaa, joko narratiivien analyysina tai narratiivisena analyysina. Narratiivien analyysissa kertomuksia käytetään tutkimusaineistona, kun taas narratiivisessa analyysissa muodostetaan kertomus aineiston perusteella (ibid.). Toisin sanoen narratiivien analyysi liikkuu useista tarinoista yhteenvetoon ja narratiivinen analyysi liikkuu yksittäisistä tapahtumista kertomukseksi (ibid.). Tässä tutkimuksessa kertomukset toimivat nimenomaan tutkimuksen aineistona ja tarkoituksena on koota lopulta kertomukset yhdeksi kokonaisuudeksi.

Narratiivien analyysissa lähdetään liikkeelle siitä ajatuksesta, että ihminen kertoo asioita eli tarinoi kaiken aikaa (Abbot 2008, 1). Kertomisen voidaan siis ajatella olevan ihmisen tunnusomaisen piirre (ibid.). Tarinoidessaan ihmiset myös rakentavat omaa minuuttaan (Giddens 1991, 54). Tarinoiden avulla ihmiset voivat lisäksi etsiä ratkaisua, selkeyttä tai purkaa vaikeaa tilannetta (Polkinghornen 1995, 7). Yleisesti ottaen tutkimuksessa käytetyt tarinat ja kertomukset voivat olla yksityisiä omaelämäkertoja, kirjeitä, päiväkirjoja, muisteluita, mutta myös esimerkiksi viranomaisasiakirjoja tai lehtiartikkeleita (Ward 2003, 33). Kertomukset voivat kohdistua koko elämänhistoriaan tai ne voivat kohdentua yhteen tiettyyn teemaan tai näkökulmaan (mts. 30). Tämän tutkimuksen aineistona olevat kertomukset kohdistuvat lapsenlapsettomuuden sekä isovanhemmuuden teemoihin

kirjoituskutsun saattelemana (Liite 1). Tässä tutkimuksessa ajatellaan, että kirjoitettujen kertomusten taustalla on kokemus lapsenlapsettomuudesta, josta kirjoittaja haluaa kertoa.

Narratiivien analyysissa voidaan olla kiinnostuneita myös ihmisten omien kertomusten suhteesta kulttuurisiin kertomuksiin; millaisia kulttuurisia asioita tarinoihin kytkeytyy tai miten kulttuuriset tapahtumat vaikuttavat tarinoiden muodostamiseen (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006). Tässä tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita lapsenlapsettomuuden kokemusten lisäksi myös siitä, millaisia kulttuurisia määritelmiä isovanhemmuudelle annetaan. Aineiston alkuperäiset tutkijat pyysivät erityisesti vuosina 1940–50 syntyneiden kirjoittamaan isovanhemmuudesta (Liite 1.). Kirjoitushetkellä kirjoittajat ovat olleet joko eläkeiän kynnyksellä tai jo eläkkeellä eli kolmannen iän vaiheessa. Osa kirjoittajista lukeutuu myös suuriin ikäluokkiin. Kirjoittajien elämänvaihe, ikävaihe, kulttuuriin sisältyvät normit, arvot ja uskomukset nähdään tässä tutkimuksessa sellaisina asioina, joiden kautta kirjoittajien ajatellaan kulttuurisesti määrittelevän isovanhemmuutta.

Narratiivien analyysissa on olennaista nostaa esiin tutkittavien ääni, heidän tunteensa, toimintansa ja kokemuksensa tarkastellen erityisesti elämän käännekohtia, jotka voivat muuttaa radikaalisti niitä merkityksiä, joita ihmiset antavat itselleen ja omille kokemuksilleen. Kertomusten avulla kokemukset ja tapahtumat tuotetaan sosiaalisesti ymmärrettäviksi. Tällä hetkellä elämäntarinoita ja kertomuksia käytetään paljon tutkimuksessa ja samoin niiden tuottaminen on yleistynyt myös sosiaalisena toimintana, kuten järjestettävänä kirjoittajakursseina, muisteluryhminä, sukututkimuksena jne. (Syrjälä 2018, 267-268). Tässä tutkimuksessa kirjoittajien käsittelemät elämän käännekohdat liittyvät eläköitymisen, kolmanteen ikään, isovanhemmuuteen ja lapsenlapsettomuuteen.

Tutkimusaineistona tarinoiden käytön hyvänä puolena voidaan pitää esimerkiksi sitä, että tutkittavat päättävät itse mistä asioista haluavat kertoa ja, vastaavasti tutkijat eivät ohjaile aineiston sisältöä (Hirsjärvi ym. 2007, 213). Kirjoittajat voivat kertoa mikä on ollut heille tärkeää ja miten he ovat tietyt asiat kokeneet (ibid.). Kirjoittajat voivat valita koska kirjoittavat, eikä mikään vuorovaikutussuhde häiritse kirjoittajaa (Roos 1987, 33). Toisaalta juuri tästä syystä elämänkertoihin saattaa jäädä aukkoja ja puutteita (mts. 34). Lisäksi vaikka aineisto on tuotettu ensikädessä tutkijasta riippumatta, on mahdollista, että kirjoittaja kuitenkin kuvittelee kirjoittavansa kertomuksen jollekulle lukijalle (Eskola & Suoranta 1998, 15). J. P. Roosin mukaan (1987, 31) elämänkerran kirjoittajalla täytyy olla jokin suuri motivaatio kirjoittaa, jota esimerkiksi kirjoituskilpailu vain täydentää. Aineistoa siis saadaan niiltä, kenellä on oikeasti halua ja mielenkiintoa tietystä aiheesta kertoa. Lisäksi kirjoituskilpailujen tuotos yleensä eroaa monin tavoin haastatteluin muodostetusta elämäntarinasta: kertomuksille on tyypillistä pyrkimys johdonmukaisuuteen, yhtenäisyyteen, aloitusten ja lopetusharmoniaan (Vilkkö 1990, 88).

Narratiivien käyttö tutkimusaineistona saattaa herättää kuitenkin epävarmuutta, sillä kertomuksella usein on sivumerkityksenä oletus fiktiivisyydestä tai jopa valheellisuudesta sadun tapaan (Polkinghorne 1995, 7). Narratiivien analyysin ongelmana pidetäänkin sitä, että kertomukset eivät ole autenttisia vaan monet tekijät vaikuttavat niiden sisältöön (Huotelin 1996, 16.). Erilaisten tekijöiden vaikutusta aineiston sisältöön ei voida ennalta vakioida ja tässä mielessä kertomuksia on totuttu pitämään puutteellisina, subjektiivisina ja luotettavuudeltaan heikkona aineistona (ibid.). Kertomusten ongelmana nähdään yleensä myös kirjoittajien muisti (Hirsjärvi ym. 2007, 214). Muisti on kertomusten tuottamisen keskeinen edellytys, mutta muisti ei kuitenkaan aina vastaa todellisuutta (Huotelin 1996, 26). Keskeisimpiä kysymyksiä ovat muistojen ja todella eletyn menneisyyden keskinäinen vastaavuus (ibid.). Kirjoittajat eivät välttämättä muista asioita tai he muistavat väärin (Roos 1987, 35). Vuosiluvut, tapahtumien järjestys ja tapahtumien tarkka kulku ovat esimerkiksi voineet hävitä muistista (ibid.). Kirjoittajat saattavat myös täyttää muistissa olevia aukkoja fiktiivisillä kertomuksilla (Hirsjärvi ym. 2007, 214). Lisäksi kirjoittajat saattavat unohtaa mainita kertomuksessaan tiettyjä asioita esimerkiksi ikänsä tai sukupuolensa (Roos 1987, 34).

Muisto voi myös liittyä niin sanottuun kollektiiviseen tai sosiaaliseen muistiin, joka liittyy siihen, että oma muisto ei olekaan henkilökohtainen kokemus, vaan se on opittua toisen käden tietoa (Schuman & Scott 1989, 378-379). Muistin valikoitavuudella on myös etuja tutkimuksen kannalta. Elämän keskeiset käännekohtat jäävät yleensä päällimmäisenä mieleen (Purhonen, Hoikkala & Roos 2008, 36). Elämänpäättämisen kohtaa ei välttämättä tapahtumahetkellä miellä käännekohtaksi, mutta usein jälkikäteen etsitään juuri sitä täsmällistä hetkeä, jolloin jokin tärkeä muutos elämässä tapahtui (ibid.). Olennaista tämän tutkimuksen kannalta on se miltä asiat kirjoittamishetkellä näyttäytyvät ja miten kirjoittaja asian mielessään hahmottaa. Toisin sanoen olen kiinnostunut siitä mitä kirjoittaja kertoo, subjektiivisena kokemuksena, en tarkoista faktoista.

Aineiston käsittelyn aloitin tutustumalla aineistoon, eli luin kaikki 185 kertomusta läpi. Tulostin ne 21 kertomusta, joissa kirjoittajat kertoivat lapsenlapsettomuudesta. Aineiston analyysimenetelmänä käytin teemoittelua. Teemoittelussa on kyse laadullisen aineiston aihepiirien eli teemojen tunnistamisesta (Aronson 1994, 3). Teemoittelussa voidaan kiinnittää huomiota ilmiön oleellisten piirteiden vangitsemiseen, yhteisten kokemusten tai merkitysten etsimiseen tai erilaisuuksien kuvaamiseen (Hirsjärvi & Huttunen 2001, 202). Tässä tutkimuksessa teemoittelun tarkoituksena oli tunnistaa, miten eri tavoin lapsenlapsettomuudesta kerrotaan, millaisia erilaisia kytkeitä niihin liittyy sekä yhdistellä samankaltaisia kokemuksia. Teemoittelun tarkoituksena on saada aineisto ensiksi tiiviimpään ja selkeämpään muotoon, jotta voin lopulta muodostaa kokonaisuuden aineistosta. Alle viivasin tulostetuista kertomuksista ne kohdat, joissa kerrottiin, millaisia kokemuksia kirjoittajalla

on lapsenlapsettomuudesta. Kokemusten alleviivaus helpotti seuraavaa työvaihetta, kun siirsin kokemukset Excel-tilukoon.

Teemoittelu etenee Jodi Aronsonin (1994, 3-4) mukaan tyypillisesti siten, että aineiston aiheet listataan, ryhmitellään sekä yhdistellään alateemoiksi, joista lopulta muodostetaan varsinaiset teemat. Listasin Excel-tilukon vaakariville jokaisesta kertomuksesta suoran lainauksen lapsenlapsettomuuden kokemuksesta. Suoran lainauksen jälkeen laitoin sulkuihin kertomuksen numeron. Tämä helpotti itseäni, että pystyin palaamaan kertomukseen, josta lainaus oli otettu. Tämän jälkeen ryhdyin ryhmittelemään samankaltaiset lainaukset allekkain omiksi ryhmikseen. Ryhmiä muodostui kolme. Muodostin jokaisesta ryhmästä oman tilukon, jossa yhdistin suorat lainaukset ensiksi kahdeksi suoraa lainauksia kuvaavaksi alateemaksi ja lopulta yhdeksi koko ryhmää kuvaavaksi pääteemaksi. Lapsenlapsettomuuden kokemuksista muodostui siis kolme pääteemaa: lapsenlapsettomuus isovanhemmuuden odotuksena, lapsenlapsettomuus hyväksyttynä asian sekä suruna, siitä ettei voinut olla isovanhempi. Lopuksi siirsin tilukot varsinaiseen pro gradu -työhön. Tässä vaiheessa kuitenkin karsin tilukkoa niin, että tilukossa oli vain esimerkit suorista lainauksista.

Lapsenlapsettomuuden kokemusten alateemat toimivat sekä kokemusta kuvaavina, mutta myös selittävänä tekijänä. Esimerkiksi, jos lapsenlapsia odotettiin positiivisella mielellä, ajateltiin, että vielä on aikaa saada lapsenlapsia ja jos lapsenlapsia odotettiin ikään kuin surullisella mielellä, ajateltiin, että onkohan ylipäättänsä enää aikaa lapsenlapsille. Alateemat toimivat analyysissä siis tapana vertailla teeman sisällä erilaisia syitä sille, miksi lapsenlapsettomuus koettiin, kuten koettiin. Analyysissani pyrin selittämään ja myös suoraa lainauksia käyttäen havainnollistamaan, miksi olin muodostanut kyseiset teemat lapsenlapsettomuudesta ja minkälaiset syyt kokemukseen vaikuttivat.

Seuraavaksi palasin lukemaan kertomuksia useaan kertaan uudelleen, mutta luin niitä jokainen pääteema erikseen, en enää kokonaisuutena. Olin siis muodostanut teemat lapsenlapsettomuuden kokemuksista ja seuraavaksi analysoin sitä, miten kyseisestä kokemuksesta käsin, määritellään isovanhemmuutta. Tässä vaiheessa analyysi rakentui pikkuhiljaa, kerros kerrokselta aina uudelleen varsinaiseen aineistoon palaten. Kirjoitin havaintojani erilliseen Word-tiedostoon ja liitin aineistosta havaintoa tukevan suoran lainauksen tiedostoon. Kun aineisto tuntui olevan kokonaisuudessaan läpi käydyltä, ryhdyin tiivistämään ja yhdistelemään omia havaintojani, jotta voin lopulta sanoa, miten isovanhemmuutta teemasta käsin määritellään.

Analyysin edetessä huomasin, että vaikka jokaisesta teemasta isovanhemmuuteen tulikin jokin muista poikkeava näkökulma, niin silti isovanhemmuutta määriteltiin joka teemassa hyvin samankaltaisesti. Toisin sanoen, joka teemasta tuli esille samanlaisia asioita liittyen isovanhemmuuteen. Jottei analyysiosuudessa olisi liikaa päällekkäisyyttä ja toistoa päätin, että otan jokaisessa teemassa

esille, vain jotkut näkökulmat isovanhemmuuteen ja lopulta pohdintaosuudessa kokoon kaikki näkökulmat yhteen. Näin muodostuisi yksi määritelmä isovanhemmuudesta, joka on määritelty erilaisista lapsenlapsettomuuden kokemuksista käsin. Näkökulmat eivät kuitenkaan valikoituneet sattumalta, vaan otin esille tietyssä teemassa näkökulman mikä kussakin teemassa korostui eniten tai selkeimmin. Analyysin ollessa valmis, lähdin perehtymään paremmin isovanhemmuutta koskevaan kirjallisuuteen ja tutkimusaineistoon ja vertailin omia havaintojani aiempiin tutkimuksiin. Teemoittelun jälkeen analysointi keskittyi siis sisällön analysointiin, jonka tarkoituksena on muodostaa ilmiöstä tiivis ja selkeä kuvaus (Tuomi & Sarajärvi 2018, 122). Näin on ylipäättänsä mahdollista kytkeä tulokset ilmiötä koskevaan laajempaan kontekstiin (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006).

4.5 Eettiset kysymykset

Etiikka moraalisena näkökulmana on osa arkista elämää (Kuula 2011, 21). Eettinen ajattelu on kykyä pohtia sekä omien, että yhteisön arvojen kautta sitä, mikä jossain tilanteessa on oikein tai väärin (ibid.). Tutkimuksessa eettiset kysymykset tulee asettaa jo ennen tutkimusta, sillä tutkimusta koskeva eettinen vastuu on yhtä lailla riippuvainen tutkijan lähtökohdista, kuin tutkimustyöstä ja sen tuloksista (Varto 2005, 49). Laadullisen tutkimuksen kohdalla tutkimuskysymyksen sekä otosten valinta, ratkaisut, jotka koskevat mukaan otettavia ja pois jätettäviä aiheita, lähteitä, tutkimuksen kohteita, siis rajaaminen kokonaisuudessaan, ovat kaikki uudenlaisia merkityksiä luovia toimenpiteitä ja siten eettisiä ratkaisuja (Varto 2005, 49). Eettisten kysymysten keskiössä on siis tutkija itse (Kallio 2010, 183).

Koska käytän valmista, alun perin toiseen tutkimukseen kerättyä aineistoa, tutkimukseni perustuu epäsuoraan kohtaamiseen, joka tarkoittaa, etteivät kirjoittajat tiedä, että heidän kertomuksensa toimivat tämän tutkimuksen aineistona. Eettisesti tämä aiheuttaa ongelmia, sillä ihmistä tutkivissa tieteissä tietoon perustuvan suostumuksen saanti tutkittavilta on keskeistä, on tärkeää myös, että ihmiset ymmärtävät mihin suostuvat (Kuula 2011, 104). Lisäksi yleensä tutkimuksen tai vähintään tutkimusaiheen kuvausta tutkittaville pidetään itsestäänselvyytenä (mts. 99). Minun ei kuitenkaan ole mahdollista pyytää kirjoittajilta lupaa käyttää heidän kertomuksiaan tutkimukseen, koska käyttämäni aineisto on alkuperäisten tutkijoiden toimesta anonymisoitu. Tämän tyyppisen tutkimuksen eettisessä kipupisteessä onkin viime kädessä kysymys siitä, millä oikeudella tutkija tarttuu tutkimuskohteisiinsa (Vehkalahti 2010, 156).

Alun perin kirjoituksia pyydetessä kirjoituskutsussa mainittiin, että kertomukset tulevat Väestöliiton tutkijoiden käyttöön ja heidän tarkoituksenaan on tehdä kirja isovanhemmuudesta (Liite

1). Vaikka kirjoittajilla ei olekaan tietoa tästä minun tutkimuksestani, niin tutkimusaiheeni, eli lapsenlapsettomuus, on aiheena kuitenkin mainittu jo kirjoituskutsussa ja kirjoittajat ovat itse valinneet, että kirjoittavat tästä aiheesta (Liite 1). Mielestäni eettisesti aineiston käyttö on hyväksyttävää, koska en tutki kirjoituksista mitään sellaista, mihin jo alkuperäinen kirjoituskutsu ei viittaisi. Todennäköisesti kirjoittaessaan lapsenlapsettomuudesta kirjoittajat haluavat sen tulevan huomioduksi alkuperäisessä tutkimuksessa ja tässä tutkimuksessa tarkastelen asiaa vain laajemmin, kuin mitä alkuperäiset tutkijat ovat tarkastelleet.

Luvan tutkimuksen tekooni olen saanut epäsuorasti Yhteiskuntatieteellisen tietoarkiston kautta, alkuperäisiltä Väestöliiton tutkijoilta, jotka ovat määritelleet aineiston jatkokäytön oikeudet. Kun aineisto säilytetään mahdollista jatkokäyttöä varten, tutkija ratkaisee missä ja mitkä tiedot aineistoista ovat saatavilla ja missä muodossa aineistoa säilytetään (Kuula 2011, 223). Tämän tutkimuksen aineisto on päätetty arkistoida Yhteiskuntatieteelliseen tietoarkistoon sähköisessä muodossa, ilman tunnistetietoja. Yhteiskuntatieteellisessä tietoarkistossa aineiston jatko käyttöoikeus on rajattu siten, että aineiston voi luovuttaa tutkimukseen, opetukseen sekä opiskeluun (Fågel 2009). Kun tutkija luovuttaa tutkimusaineiston tietoarkistoon arkistoitavaksi, hän voi kirjata luovutus sopimukseen aineistoa koskevat erityiset käyttörajoitukset (Kuula 2011, 221). Tässä tutkimuksessa erityisehtona on mainittu, että valmis työ tulisi toimittaa Väestöliitolle (Fågel 2009).

Koska tutkittavien suoraan kohtaamiseen ei ole mahdollisuutta tutkimuksen eettiset kysymykset on ratkaistava ennen kaikkea aineiston tulkitsemisessa sekä käyttämisessä (Kallio 2010, 163). Tällöin eettisesti on tärkeää pohtia, kuka tutkimuksesta hyötyy, kenen ääni siinä kuuluu ja mihin tarkoituksiin kertomuksia käytetään (Huotelin 1996, 18). Tutkimuksessani päämääränä on tuoda, kuten laadullisella tutkimuksella yleensä, tutkittavien henkilöiden omat kokemukset esille (Hirsjärvi & Huttunen 2001, 201). Tutkimuksesta ei välttämättä kuitenkaan ole hyötyä kirjoittajille itselleen, koska aineisto on tässä vaiheessa vuonna 2019, 10 vuotta sitten kirjoitettu. En voi tietää millainen elämäntilanne kirjoittajilla on tällä hetkellä ja on hyvin mahdollista, etteivät kertomukset toistuisi samojen kirjoittajien kohdalla enää samanlaisena. Toisaalta se ei myöskään poista sitä, että 10 vuotta sitten kirjoitettu teksti on paikkansa pitävä siinä kontekstissa ja ajassa, jolloin se on kirjoitettu.

Lähtökohtani käyttää valmista 10 vuotta vanhaa aineistoa, johtuvat siitä, että en katso meidän yhteiskuntamme muuttuneen suhteessa isovanhemmuuteen tai lapsenlapsettomuuteen tässä ajassa niin paljon, etteikö kirjoittajien kertomukset voisi olla yhtä relevantteja tänäkin päivänä. Vaikkei tutkimuksestani olisi suoranaista hyötyä tutkimukseen osallistuneille, voi sillä kuitenkin olla merkitys tällä hetkellä tai tulevaisuudessa, yksittäiselle henkilölle, joka on vastaavanlaisessa tilanteessa, kuin kirjoittajat. Tutkimuksen tavoitteet liittyvät kuitenkin lapsenlapsettomuuden kokemuksen ym-

märtämiseen ja isovanhemmuuden määrittelyyn ylipäättänsä. Valmiiden aineistojen käyttöä voi perustella myös resurssi näkökulmasta sekä yleisesti laadullisten aineistojen tarjoamista monista mahdollisuuksista. Harva tutkija ajattelee tutkimusaineistoa kerätessään, että se jäisi kertakäyttöiseksi, aineiston keräämiseen ja prosessointiin käytetään kuitenkin paljon resursseja ja lisäksi aineisto saat-
taa jäädä joltakin osin käyttämättä (Kuula 2011, 227). Valmiin aineiston käyttö säästää siis ainakin tämän tutkimuksen teon aikaresursseja, mutta lisäksi se myös pureutuu aiheeseen, jota alkuperäiset tutkijat eivät olleet käsitelleet niin laajasti, kuin mitä tässä tutkimuksessa on tarkoituksena. Alkuperäiset tutkijat ovat käsitelleet kirjassaan lapsenlapsettomuutta noin aukeaman verran (Rotkirch & Fågel 2010, 35-37).

Väestöliiton tutkijoiden mukaan kirjoituskilpailussa koottu aineisto ei ollut edustava: naiset kirjoittivat huomattavasti miehiä useammin (Rotkirch ym. 2010, 8). Alkuperäiset tutkijat huomauttivat, että alueellinen, kielellinen sekä kulttuurinen kirjo on tosiasiallisesti kyseistä aineistoa huomattavasti laajempi (ibid.). J.P. Roosin (1987, 30) mukaan elämänkertojen kirjoittaja on aina pieni vähemmistö, poikkeusyksilö, suurin osa ihmisistä ei koskaan kirjoita elämänkertaansa. Väestöliiton tutkijoiden mukaan kirjoittajiksi valikoitui hyvin motivoituneita isovanhempia (Rotkirch ym. 2010, 8). Tutkijat toivat esille, että vastahakoiset isovanhemmat tai ne, joiden elämänsisältö on aivan jossain muussa, kuin isovanhemmuudessa, eivät selkeästikään halunneet kirjoituskilpailuun osallistua (Rotkirch & Fågel 2010, 51). Lisäksi kirjoituskutsu julkaistiin ET -lehdessä, joten kirjoittajiksi on myös valikoitunut henkilöitä, jotka lukevat kyseistä lehteä (ibid.). Tilastokeskuksen (2012) mukaan vuoden 2011 lopussa Suomen 1,1 miljoonalla lapsella oli keskimäärin 2,9 isovanhempaa ja näistä siis 189 kirjoitti oman kertomuksensa isovanhemmuudesta. Vastaavasti tähän tutkimukseen osallistui vielä pienempi joukko, 21 kirjoittajaa. Tutkimus ei ole yleistettävissä, mutta ei se siihen pyrikään.

Tämän tutkimuksen aineisto on siis pieni ja eikä se ole koko isovanhempi-ikäisten joukosta edustava. Lapsenlapsettomuudesta kirjoittivat sellaiset henkilöt, joita lapsenlapsettomuus mietitytti tai kosketti. Mahdollisesti henkilöt, jotka eivät ole aiheesta kiinnostuneita eivät aiheesta kirjoita. Suurempi tai edustavampi aineisto olisi mahdollisesti tuonut erilaiset tulokset. Lisäksi aineiston narratiivisesta luonteesta johtuen, aineistoon liittyy monia epävarmuuksia, joita olen aiemmin tuonut esille. Eettisesti kestävää tutkimusta on näin ajatellen sellainen tutkimus, joka on tietoinen omasta osittaisuudestaan ja vajaavaisuudestaan ja hyväksyy myös toisenlaisten, vaihtoehtoisten tulkintojen mahdollisuuden (Vehkalahti 2010, 156).

Eettisissä pohdinnoissa aineiston välittyneisyyden ja konstruktiivisen luonteen huomioon ottaminen on tärkeää (Vehkalahti 2010, 156). Pohjimmiltaan kyse on lähdekritiikistä, tutkijan tulee arvioida miten hänen käyttämänsä aineistot ovat muodostuneet, mistä ne kertovat, millaisia rajoitteita ja erityispiirteitä niihin liittyy ja mitä niiden perusteella voi kertoa (ibid.). Kertomus on aina

kertojasta riippuvainen ja tässä tutkimuksessa kertomuksia ei nähdä totuutena, vaan nimenomaan tiettyinä kertomuksena henkilön elämästä. Täytyy kuitenkin muistaa, että kertomukset isovanhemmudesta eivät ole muutenkaan täysin vapaasti luotuja, vaan niitä on kirjoituskutsussa ohjailtu tiettyihin aiheisiin. Välttämättä lapsenlapsettomuudesta ei olisi kirjoitettu ollenkaan, ellei sitä olisi mainittu Väestöliiton kirjoituskutsussa (Liite 1). Kirjoituskutsussa myös pyydettiin kirjoittamaan, vaikkei olisikaan omia lapsia tai yhteydet omiin lapsiin oli poikki (Liite 1). Johdantoluvussa toin esille, että lapsenlapsettomuuden kokemukset paljastavat ajatuksia myös isovanhemmudesta, mutta kyse on kuitenkin kirjoituskutsun myötä johdatellusta ajatuksesta.

Tämä tutkimus on aineistolähtöinen, joten tutkimuksen tavoitteet ovat muokkaantuneet aineistoon tutustumisen jälkeen. Juha Varron (2005, 152) mukaan jokainen mahdollinen tutkimuskohde on aina jollakin tapaa elämyksellinen ja usein elämyksen voimakkuus saa sen näyttämään tutkimusta kaipaavalta. Elämyksen laadut, kuten into, ilo, viha ym. vaikuttavat usein voimakkaasti esim. tutkimuskysymyksen asettelussa ja rajaamisessa (ibid.). Tutkimusaiheen valintaa on ohjannut elämyksellisyys, oma kiinnostukseni elämäntarinoita kohtaan sekä tarve tarttua aiheeseen lapsenlapsettomuus, jota en ollut koskaan sen paremmin ennen aineistoon tutustumista perehtynyt. Eettisesti oma mielenkiintoni aiheita kohtaan, voi kuitenkin olla este, joka ohjaa tutkimustani vain tiettyyn suuntaan (Varto 2005, 152). Eettisessä pohdinnassa onkin tärkeää ymmärtää oman mielenkiintonsa mahdollinen vaikutus tutkimukseen, pyrkii poistamaan se ja tarkastella kokemuksia toisen kokemuksina, toisen lähtökohdista ja tuoda ne esille tutkimuksessa. Kyse on siis myös tutkimuksen luotettavuudesta, havaintojen puolueettomuudesta sekä tiedon objektiivisuudesta (Tuomi & Sarajärvi 2018, 158–160). Tutkimuksissa pyritään arvioimaan tehdyn tutkimuksen luotettavuutta, sillä vaikka virheiden syntymistä pyritäänkin välttämään, niin silti tulosten luotettavuus ja pätevyys vaihtelevat (Hirsjärvi ym. 2007, 226). Luotettavuutta on hyvä arvioida myös siksi, että jokaisen tutkijan tekemä tulkinta on hänen kokemusmaailmastaan ja tieteellisestä taustaan johtuen tietynlainen ja tästä syystä saman aineiston tutkimustulokset voivat olla erilaisia eri tutkijoilla (Varto 2005, 101).

Oma esiymmärrykseni tutkimusaiheesta rakentuu ensinnäkin siten, että minulla on kaksi pientä lasta ja lapsilla on kaikki neljä isovanhempaa elämässään mukana. Olen itse seurannut, miten omista vanhemmista tulee isovanhempia ja kuinka he toimivat isovanhempina eri tavalla, kuin mitä muistini mukaan vanhempina aikoinaan minulle. Minulla on myös ollut kolme omaa isovanhempaa elämässäni ja vieläkin yksi. Tällä hetkellä myös työskentelen ikäihmisten parissa sosiaalialalla, jossa toisinaan seuran eri sukupolvien kohtaamisia. Isovanhemmuus näyttäytyy itselleni siis sekä koti, että työympäristöissä, ja henkilökohtaisesti pienten lasten kautta se on nyt ajankohtainen aihe. Lisäksi tutkimuksen kasvatussosiologinen ote kertoo omasta mieltymyksestäni ja siitä tosiasiaista, että

opiskelen sosiologiaa valinnaisaineena. Tutkimuksen teoreettinen viitekehys kuvastaa esimerkiksi juuri kyseisiin opintoihin osallistumista.

Ymmärrän, että vaikutan tutkimukseen, koska olen Jouni Tuomen ja Anneli Sarajärven sanoin (2009, 136) tutkimusasetelman luoja ja tulkitsija. Väistämättä oma elämäkokemukseni vaikuttaa siis tutkimuksen tekemiseen, ja haluan sen tutkimuksen luotettavuuden näkökulmasta tuoda esiin. Pyrkimyksenäni on kuitenkin ollut tarkastella kertomuksia jokaisen kirjoittajan omista lähtökohdista käsin, pitäen omat kokemukseni sivussa. Lapsettomuudesta tai lapsenlapsettomuudesta minulla ei kuitenkaan ole kokemusta, joten ajattelen, että tutkimusaiheeni ei kuitenkaan ole liian lähellä tai liian henkilökohtainen minulle. Toisaalta myöskin oma isovanhemmuus on kokemuksena vielä niin kaukainen, etten sitä osaa ajatellakaan. Positiivisena puolena voin todeta, että koska koen tutkimusaiheen itselleni ajankohtaisena, on tutkimuksen tekeminen pysynyt kokoa ajan mielenkiintoisena, eikä työn tekeminen ole alkanut kyllästyttämään.

Oman esiyymmärrykseni erittelyllä ymmärrän itse paremmin mistä lähtökohdista tutkimustani lähestys ja reflektiivisellä sekä kriittisellä otteella voi puolestaan pyrkiä välttämään liikaa elämyksellisyyttä. Kun tutkii toisen kokemusta, refleksiivisyyttä ja kriittisyyttä voi harjoittaa esimerkiksi tietoisesti pyrkimällä laajentamaan omaa perspektiiviään (Laine 2018, 36). Perspektiiviä voi laajentaa kyseenalaistamalla oma ensimmäinen spontaani tulkinta jostakin aiheesta, sillä spontaani tulkinta kumpuaa juuri esiyymmärryksestä ja omista lähtökohdista tarkastella kyseistä asiaa (ibid.). Omaa perspektiiviä olen pyrkinyt laajentamaan lukemalla useita kertoja kertomuksia ja sekä myös tekemiäni havaintoja. Olen tehnyt tutkimusta ajan kanssa, ja näin pystynyt pitämään tekemisessä taukoja ja näin palannut tutkimuksen pariin aina uusin silmin ja pyrkinyt kriittisesti tarkastelemaan edellisellä kerralla tekemiäni havaintoja.

Tutkijan tulisi myös tunnistaa oma positionsa suhteessa tutkittaviin sekä myös tiedeyhteisöön (Kallio 2010, 167). Kertomusten kirjoittajat ovat eri sukupolvea ja ikäluokkaa, kuin minä itse. Kirjoittajat ovat myös eri elämänvaiheessa, kuin minä. On mahdollista, että kirjoituksiin liittyy jotakin sellaista, mitä en omasta asemastani johtuen huomaa tai tunnista. Minulla on myös valtapositio suhteessa tutkittaviin, siihen kuinka kirjoittajien kertomukia tulkitsen ja miten ne tuon esille. Kirjoittajalla ei ole mahdollista korjata, lisätä tai selittää asioita, eikä minun ole mahdollista tarkistaa. Suhteeni tiedeyhteisöön on toisaalta taas toisenlainen, siinä minä asemoidun tällä tutkielmallani harjoitustyön tekijäksi. Ohjein, normein, palauttein ja arvioinein tiedeyhteisö vaikuttaa tutkimukseeni, vaikka itse työstäni vastuussa olenkin. Reflektointia tulisikin tehdä kaikissa tutkimuksen vaiheissa (Kallio 2010, 168). Näin tutkija pääsee käsittelemään positionaalisuudesta johtuvia vinoutumia ja näkökulma eroja mahdollisimman monipuolisesti (ibid.).

5 ISOVANHEMMUUS LAPSEN LAPSETTOMUUDEN KONTEKSTISSA

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, millaisia kokemuksia kirjoittajilla on lapsenlapsettomuudesta. Aineistona käytettyjen kertomusten perusteella lapsenlapsettomuus koettiin kolmella eri tavalla. Lapsenlapsettomuus koettiin isovanhemmuuden odotuksena, tai lapsenlapsettomuus oli hyväksytty asia, tai lapsenlapsettomuus oli surua siitä, ettei voinut olla isovanhempi. Lapsenlapsettomuuden erilaisista kokemuksista muodostin pääteemat, joiden kautta lähdin analysoimaan mahdollisia syitä kokemukselle sekä selvittämään tutkimukseni toista tarkoitusta, eli sitä, millaiseksi isovanhemmuus määritellään näistä kokemuksista käsin. Olen rakentanut analyysiosuuden siten, että kolmessa alaluvussa on kuvattuna lapsenlapsettomuuden teemat ja jokaisen teemaan liittyy alaluvun alalukuja, joissa tuodaan esille erilaisia isovanhemmuuden määritelmiä. Näin isovanhemmuuden määritelmät tuotetaan erilaisista lapsenlapsettomuuden kokemuksista, eivätkä kokemukset jää irrallisiksi isovanhemmuuden määrittelystä.

Analyysi isovanhemmuuden määrittelyn suhteen etenee siten, että jokainen alaluvun alaluvussa oleva määritelmä isovanhemmuuteen täydentää edellistä. Pohdintaosuudessa kokoaan yhteen nämä eri isovanhemmuuden määritelmät. Narratiivien analyysin mukaisesti analysoin kertomuksia siis siten, että liikun monista kertomuksista kohti yhteenvetoa (Donald Polkinghornen (1995, 12). Isovanhemmuuden määritelmät eivät olleet yksikoikoisia siten, että tietystä lapsenlapsettomuuden kokemuksesta käsin isovanhemmuus olisi määrittynyt vain tietynlaiseksi tai muista kokemuksista täysin erilaiseksi. Päinvastoin isovanhemmuutta määriteltiin hyvin samanlaiseksi, lapsenlapsettomuuden kokemuksesta riippumatta. Eri kokemuksissa kuitenkin korostui aina jokin näkökulma isovanhemmuuteen. Pällekkäisyyksiä välttääkseni olen jokaisen teeman alla nostanut esille sellaisen isovanhemmuuden määritelmän, joka korostuu teemassa eniten. Isovanhemmuuden määritelmät tietyn teeman alla eivät siis tarkoita sitä, etteikö isovanhemmuutta olisi määritelty teemassa muulla tapaa tai etteikö muissa teemoissa olisi määritelty isovanhemmuutta samantapaisesti. Tästä syystä

en myöskään ole aivan tiukasti pitänyt kiinni tietyn teeman mukaisesta määrityksestä, vaan olen jossakin kohtaa voinut täydentää isovanhemmuuden määritelmää eri kokemuksesta käsin.

5.1 Lapsenlapsettomuus isovanhemmuuden odotuksena

Kahdeksassa kertomuksessa lapsenlapsettomuus koettiin isovanhemmuuden odotuksena. Tosin näistä kaksi kirjoittajaa kokivat lapsenlapsettomuuden myös suruna, koska he eivät voineet olla isovanhempia. Molempiin teemoihin sijoittuminen selittyy sillä, että kirjoittajilla oli useampi lapsi. Toinen kirjoittaja ei saanut tavata lapsenlastansa, joka aiheutti surua siitä, etteihän voinut olla lapsenlapselle isovanhempi. Mutta samalla hän myös odotti, että hänen toinen lapsensa saisi lapsia, jolle hän puolestaan voisi toimia isovanhempana. Vastaavasti toisen kirjoittajan yhdellä lapsella oli jotakin esteitä, miksei hän saanut lasta ja tilanne aiheutti kirjoittajalle surua, vaikka hän silti saattoi myös odottaa isovanhemmuutta. Esimerkit, odotusta kuvaavista suorista lainauksista, ovat taulukossa 1. Kertomuksissa isovanhemmuuden odotus tuotiin esille yksinkertaisesti mainitsemalla, että kirjoittaja toivoo lapsenlapsia ja odottaa pääsevänsä isovanhemman rooliin. Odotus ei kuitenkaan ollut samanlaista kaikilla, vaan kirjoituksissa näkyi vivahde ero siinä, millä tavoin isovanhemmuutta odotettiin. Neljä kertomusta oli positiivissävytteisiä kertomuksia ja toiset neljä puolestaan ennemminkin haikeita tai surumielisiä kuvauksia. Taulukossa 1. on odotuksen kokemuksista johdetut alateemat, jotka kuvaavat näitä odotuksen vivahde eroja.

TAULUKKO 1. Lapsenlapsettomuus isovanhemmuuden odotuksena.

Kokemus lapsenlapsettomuudesta	Alateema	Pääteema
”Odotan innolla omaa isovanhemmuuttani”	Positiivinen isovanhemmuuden odotus.	Lapsenlapsettomuus isovanhemmuuden odotuksena.
”Minustako joskus mummo? Tietysti...”		
”Vielä en ole päässyt mummiksi, vaikka hiljaisessa mielessä toivon ehtiväni senkin elämänvaiheen vielä kokea”	Haikea tai surumielinen isovanhemmuuden odotus.	
”Elämä on tuonut eteemme asioita, jotka tekevät kipeää ja estävät tänään lapsenlapsen syntymisen... Talomme varastossa on tyttären kalustettu nukkekoti... Ne saavat vielä odottaa”		

Isovanhemmuutta odottavista kirjoittajista 7 kertoi, että heillä on omia lapsia. On mahdollista, että omat lapset vaikuttavat siihen, miksi kirjoittajat odottivat isovanhemmuutta. Omien lasten myötä

lapsenlapsia on periaatteessa mahdollista saada, joten myös isovanhemmuutta on mahdollista odottaa. Kaksi positiivisella mielellä isovanhemmuutta odottavaa kirjoittajaa, toimi lisäksi sosiaalisen isovanhemman roolissa, joten myös tämä saattoi vaikuttaa kokemukseen. Positiivisella mielellä isovanhemmuutta odottavat vaikuttivat ylipäättänsä uskovan siihen, että he tulevat saamaan lapsenlapsia jossain vaiheessa. Kyseiset kirjoittajat esimerkiksi kertoivat, ettei lapsenlapsia ole vielä, joka viittaa toisaalta siihen, ettei vielä ole ollut aika saada lapsenlapsia, mutta samalla myös, että vielä on aikaa saada lapsenlapsia ja aikaa olla isovanhempi. Odotusta tuotiin kertomuksissa esille siis myös viittaamalla aikaan.

Elämänkulkua ja elämävaiheita pohdittaessa, ei ylipäättänsäkään ole mahdollista sivuuttaa aikaa ja sen eri ulottuvuuksia (Jyrämä 2001a, 117). Menneisyyttä ja tulevaisuutta arvioidaan usein suhteessa aikaan (ibid.). Kertomusten aikakäsitteet kuvastavat erityisesti länsimaalaisille ihmisille tyypillistä aikatietoisuutta (Adam 1995, 52). Monilla elämäntapahtumilla katsotaan olevan jokin tietty ajoitus elämänkulussa ja tämä synnyttää niin yksilöllisiä, kuin yhteisöllisiäkin odotuksia tapahtumien ajankohdasta, kullakin tapahtumalla on ikään kuin enemmän tai vähemmän oikea aikansa (Marin 2001, 35). Toisin sanoen kirjoittajat määrittelivät siis sopivaa isovanhemmuuden aikaa. Positiivisella mielellä isovanhemmuutta odottavat kokivat, että lapsenlapsien aika oli tulevaisuudessa. Lapsenlapsien aika ei ollut vielä nyt suhteessa kirjoittajan omaan ikään tai heidän lastensa elämäntilanteeseen.

Olen syntynyt vasta 1960-luvulla eikä minulla ole omia lastenlapsia vielä, mutta lapsia on, kaksi kappaletta.

Poikani elämä ei vielä ole asettunut sillä tavalla uomiinsa...

Lapsenlapsia odotettiin kuitenkin jossain vaiheessa tulevan toisin, kuin haikeasti tai surumieleisesti isovanhemmuutta odottavien kertomuksissa ei oltukaan enää varmoja siitä, että onko vielä aikaa saada lapsenlapsia ja tulla isovanhemmaksi. Yhdessä kertomuksessa tuotiin myös esille, että aikaa olisi, mutta mahdollisuus puuttuu. Kyseinen kirjoittaja ei kerro onko hänellä omia lapsia, mutta hän kuitenkin haaveili lapsenlapsista. On toki mahdollista, että haaveilu liittyi myös jonkinlaiseen tietoon siitä, ettei lapsenlapsia saa ja kertomus oli tästä syystä surumielinen. Aika, elämä ylipäättänsä ja oma fyysinen kunto todettiin näissä kertomuksissa rajallisiksi ja niiden myötä myöskään lapsenlapsien saamisesta ei oltu täysin varmoja. Isovanhemmuuden surumielinen odotus vaikutti kumpuavan siis epävarmuudesta.

Täytyy myöntää, että kärsin ”lapsenlapsettomuudesta”. Kukaan ei tiedä päiviensä määrää... Eipä siis muuta, kuin kuntoilemaan ja jumppailemaan, jotta voisin pysyä rautarouvana vielä vuosikymmenet. Siten ehkä ehtisin nauttia elämän viimeisen kolmanneksen ihanimmasta lahjasta: isovanhemmuudesta.

Odotan kovasti, jos saisin vielä lapsenlapsen. Olisin vielä terveenä ja saisin hoitaa ja leikkiä hänen kanssaan.

Surumielisesti isovanhemmuutta odottavat toivat esille epävarmuutta myös suhteessa omaan kronologiseen ikäänsä sekä sosiaalisiin tilanteisiin. Tällöin epävarmuus voidaan liittää myös niin sanottuun sosiaaliseen ikään, jolloin muut ihmiset määrittelevät yksilön iän mukaista toimintaa (Laslett 1991, 26). Yhteisö usein asettaa yksilön käyttäytymiselle odotuksia ja odotuksia vastaava toiminta on normatiivista, normin mukaista (Antikainen ym. 213, 33). Toisin sanoen kirjoittajat eivät ehkä kokeneet lapsenlapsettomuutta norminmukaisena omassa iässään tai elämänvaiheessaan. Kirjoittajat tuovatkin esille, että tässä iässä tai tilanteessa voisi jo olla isovanhemmuuden aika.

Meillä ei ole lastenlapsia, vaikka vuosia itselle on jo kertynyt seitsemänkymmentä. Olemme saaneet lahjaksi kolme lasta, joista tytär on naimisissa, esikoispoika kihloissa, keskimmainen elää poikamiehenä. Ikäkin heillä jo on.

Olen huomannut, että monille ikätovereilleni ovat lapsenlapset tärkeistä tärkeimmät ja rakkaimmat maailmassa. Joskus sydämessä hiukan vihlaisee, kun naapurin rouvat kysyvät meidän poikien kuulumisia; ”Jokos on kumppani katsottuna?” Olisinkin iloinen, jos poikani löytäisivät tyttöystävän tai peräti elämäntoverin, ja mieluiten perustaisivat oman perheenkin. Eivät sitten niin paljon lentelisi ympäri maailmaa lomamatkoillaan...

Isovanhemmuuden odotus näkyi siis kahdella eri tavalla, mutta yhdistävänä tekijänä kaikissa kertomuksissa isovanhemmuuden odotusta tuotiin esille, kertomalla isovanhemmuuteen liittyvistä haaveista ja toiveista. Samalla tuotiin myös esille, mistä kirjoittajat jäivät lapsenlapsettomina nyt tällä hetkellä paitsi. Isovanhemmuuden odotusta voi kuvailla myös valmistautumiseksi elämänvaiheeseen, johon lapsenlapset kuuluvat. Tässä mielessä isovanhemmuutta odottavat kirjoittajat kertoivat persoonallisen iän näkökulmasta lapsenlapsettomuudesta, eli lapsenlapset näyttäytyivät toiveina ja tavoitteina, joita elämässä halutaan saavuttaa. Voidaan myös puhua kolmannen iän suunnittelusta, joka on mahdollista suomalaisessa kulttuurissa, korkean elintason maassa.

Isovanhemmuuden odotuksen voi rinnastaa haluun tai tarpeeseen saada lapsenlapsia. Arthur Kornhaberin (1996, 61-62) mukaan halu saada lapsenlapsia on hyvin samankaltainen, kuin halu saada lapsia. Halu kumpuaa halusta lisääntyä, sukupolvien jatkuvuudesta, halusta suojella ja hoivata sekä rakastaa ja huolehtia lapsesta (mts. 62). Halu voidaan ajatella olevan jotain luontaista sisältä-

päin tulevaa tai sitten ulkoista opittua käyttäytymistä (ibid.). Sinänsä biologinen halu käyttäytyä jollakin tapaa ja tarve geenien levittämisestä on kuitenkin kiistanalainen asia (ibid.). Australialaisen tutkimuksessa on selvinnyt myös, että isovanhemmuus tuotti tyytyväisyyttä ja koettiin merkitykselliseksi, koska isovanhemman rooli tarjosi henkilölle tunteen siitä, että hän on tarvittu, rakastettu ja arvostettu vielä keski-isässä ja ikääntyessään (Thiele & Whelan 2008, 45). Tässä aineistosta kirjoittajilla oli toki halu saada lapsenlapsia, mutta kertomuksissa isovanhemmuutta odotettiin myös koska koettiin, että itsellä on isovanhempana jotakin tarjottavaa ja annettavaa lapsenlapselle. Isovanhemmuuden odotus näyttäytyikin siis tarpeena toimia isovanhemman roolissa ja mahdollisesti taustalla on ajatus siitä, että lapsenlapset tuovat elämään merkityksellisyttä tarjoamalla kaivatun roolin.

5.1.1 Isovanhemmat lapsenlapsien kasvattajina ja elämän rikastuttajina

Isovanhemmuutta odottavat kirjoittajat kertoivat mitä he lapsenlapsiensa kanssa tekisivät ja kuinka toimisivat suhteessa lapsenlapsiin. Kertomuksissa tuotettiin siis normatiivista puhetta siitä, mitä isovanhemmuus kulttuurissamme on, mitä siihen kuuluu ja sekä mitä se ei ole tai mitä siihen ei kuulu. Näin samalla, kun kirjoittajat kertoivat odotuksistaan ja toiveistaan he kertoivat siis tehtävistä, jotka katsottiin isovanhemmalle kuuluvaksi sukupolvien ketjussa. Usein isovanhemman tehtäviin katsotaan kuuluvaksi asioiden opettaminen, perinteiden siirtäminen, roolimallina oleminen, lasten hoitaminen ja leikkikaverina oleminen sekä myös lapsenlapsen rakastaminen ja hemmottelu (Kornhaber 1996, 90-96). Myös tässä tutkimuksessa kirjoittajat määrittelivät hyvin perinteisesti, että isovanhemman tehtäviin kuuluu tarjota lapsenlapsille turvaa, yhdessä oloa, yhdessä tekemistä; retkiä ja kotiasiareita sekä ylipäättänsä läsnäoloa. Myös luonto, luonnossa liikkuminen ja niiden opettaminen lapsenlapsille korostui kertomuksissa.

Niinpä minäkin haluaisin mahdollisimman nopeasti päästä mummoilemaan: kertomaan tarinoita vanhoista ajoista, seuraamaan lasten leikkejä ja edistysaskeleita, koulunkäyntiä ja harrastuksia... lapsenlapsille haluaisin olla tukena ja ilona pitkään.

Isovanhemmalla voi olla hyvinkin tärkeä tehtävä nykypäivän lapsen ja nuoren turvallisuuden tunteen ylläpitäjänä.

Heille satukirjoja lukisin, yhdessäolon hetkistämme tarinoita kirjoittaisin. Lapsuuteni leikkejä opettaisi ja leikkipaikkoja näyttäisin. Heidän kanssaan pelejä pelaissimme, piparkakkuja ja sämpylöitä leipoisin. Tehtäisiin uinti- ja onkiretkiä... Opettaisimme luonnossa liikkumaan ja luonnon ihmeitä ihastelemaan. Veisimme marja- ja sienimetsiin. Heitä luoviin harrastuksiin kannustaisin, heille elämäntarinani kirjoittaisin.

Kirjoittajat mainitsivat myös joitain henkilökohtaisiin arvoihinsa tai uskomuksiinsa liittyviä asioita, kuten tiettyjä käyttäytymismalleja tai asenteita sekä uskontoa, joita haluaisivat erityisesti lapsenlapsille opettaa. Isovanhempien yhdeksi tehtäväksi katsottiin myös sukujuurista, suvun vaiheista ja vanhoista ajoista kertominen. Kertomuksissa isovanhemmuuden odotus ei ollut vauvantuoksusta haaveilua, vaan paremminkin sitä voisi kuvailla erään kirjoittajan ajatuksella: ”lapsissa on elämän jatkuvuus”. Lapset nähtiin siis suvun jatkajana, jolle haluttiin opettaa asioita ja siirtää perinteitä.

Koska niin paljon asioita on jäänyt hämärän peittoon, olen nyt osaltani kerännyt tietoa, tehnyt sukututkimusta, pitänyt yhteyttä ennen tuntemattomiin sukulaisiin ja pyrkinyt ajoissa laittamaan kaiken ”yksiin kansiin”... Jo yksistään poikaani varten tämä on tärkeää, sillä hänelläkään ei ole isovanhempia kertomassa menneistä...

Kun tämä varamummoteltava on vielä pieni, voin hänen kanssaan keskittyä vain läsnäoloon, turvallisuuden antamiseen ja hiljalleen tutustuttaa lähiympäristöön ulkoilun yhteydessä. Kunhan aikaa kuluu, listalla ovat sekä hänelle, että myös omille mahdollisille perillisille karjalaisten sukujuurien vahvistaminen. Jos ei tiedä juuriaan, oman identiteetin muodostaminen jää vaillinaiseksi. Tärkeänä pidän myös tasa-arvoisuuden, suvaitsevaisuuden sekä erilaisuuden hyväksymistä.

Isovanhemmille määritellyt tehtävät suhteessa lapsenlapseseen voidaan nähdä isovanhemman kasvatustehtävinä sukupolvien ketjussa. Kirjoittajat halusivat osallistua lasten kasvatukseen ja omalta osaltaan huolehtia lasten hyvästä kasvusta ja huolenpidosta. Perinteiden siirto esimerkiksi kuvastaa vahvaa halua kasvattaa, sillä se tarjoaa lapselle juuret, yhteenkuuluvuuden tunteen sekä menneeseen, että tulevaan (Kornhaber 1996, 90). Varsinaisesti tässä tutkimuksessa ei tullut esille, että lapsenlapsia aiottaisiin hemmotella, mutta selkeästi aiottiin välittää ja rakastaa. Kaikilla yhdessä oloa kuvaavilla asioilla, kotiaskareista metsäretkiin, on todennäköisesti jokin merkitys tai arvo kirjoittajalle ja siksi kyseiset asiat nostettiin esille. Eri sukupolvien välisestä kanssakäymisestä katsottiin olevan hyötyä niin lapsenlapsille, kuin isovanhemmillekin. Isovanhemmat halusivat päästä seuraamaan lapsenlapsen elämään, mutta samalla he toisivat tärkeinä pitämiään asioita lapsenlapsen elämää.

Isovanhemmuutta odottavien kertomuksissa lapsenlapsettomuus oli pääosin isovanhemman roolin puuttumista. Muutama isovanhemmuutta odottava kirjoittaja toimi tosin sosiaalisen isovanhemmuuden roolissa, mutta tätä ei pidetty niin sanotusti oikeana isovanhemmuuteen, johon palaan vielä myöhemmin tässä tutkimuksessa. Kertomuksissa isovanhemmuuden odottaminen oli halua toimia isovanhemman roolissa ja isovanhemmuus oli asia, mitä tavoiteltiin. Isovanhemmuus nähtiin olevan sukupolvien ketjussa erään kirjoittajan sanoin ”henkinen rikkaus” lapsenlapselle. Isovanhemmuuteen liitettiin tiettyjä kasvatustehtäviä, joita toteuttamalla isovanhempi tarjoaa jotakin, tärkeänä

pitämäänsä, lapsenlapsen elämään. Suhteessa lapsenlapsen isovanhemman rooli oli siis lapsenlapsen elämän rikastuttaja.

Kertomuksissa isovanhempien ja lastenlasten välinen yhteydenpito vaikutti liittyvän vapaa-aikaan. Suoraan tätä ei sanottu, mutta kukaan ei esimerkiksi tuonut esille, että haaveilisi lasten päivittäiseen hoitoon liittyvistä asioista tai lasten hoitamiseen, kun vanhemmat ovat töissä. Isovanhemman rooli toisin sanoen kuvattiin sellaiseksi, kun se yhteiskunnassamme onkin, vapaana velvollisuuksista. Pohjoismaissa isovanhemmat toki osallistuvat lasten elämään ja hoitava lapsenlapsia, mutta harvemmin toimivat lastenlasten pääasiallisena hoitajana, kun vanhemmat työskentelevät, vaan enemmänkin varasuunnitelmana, jos apua tarvitaan (Arber & Timonen 2012, 253). Vertailun vuoksi esimerkiksi Etelä-Euroopan maissa, joissa ei ole kattavaa päivähoitojärjestelmää useat isovanhemmat automaattisesti toimivat lapsenlapsen hoitajina, kun vanhemmat ovat töissä (ibid.).

5.1.2 Isovanhemmat keskimmäisen sukupolven tukijoina

Suhteessa lapsen vanhempiin eli keskimmäiseen sukupolveen isovanhemman tehtäviä määriteltiin vähemmän, kuin suhteessa lapsenlapsen. Kertomuksissa kuitenkin mainittiin, että isovanhempien tehtävänä olisi keskimmäisen sukupolven tukeminen. Kertomuksissa ei tosin selitetty mitä tuella varsinaisesti tarkoitetaan. Tuella voidaan viitata hyvin yleisesti siihen, että ollaan tarvittaessa tukena tai jossain tietyssä asiassa tukena. Isovanhemmuus useasti nähdään niin sanottuna tukiverkkona, joka suojaa ja turvaa, jos jotain sattuu, kuten lasten vanhempien avioero tai sairastuminen (Hagestad 1985, 46-47; Hagestad 2006, 326). Tukiverkkona toimimisesta kertoo esimerkiksi Väestöliiton sukupolvien vuorovaikutusta selvittänyt tutkimus, jonka mukaan vuonna 2012, yli 70% suurista ikäluokista oli sitä mieltä, että isovanhempien tulee ottaa vastuuta lapsenlapsista, mikäli lapsen vanhemmat eivät siihen itse kykene (Danielsbacka ym. 2013, 50). Myös yli 50% keskimmäisestä sukupolvesta ajatteli samalla tavoin (mts. 67).

Kertomuksissa mainittiin, että isovanhempiana haluttaisiin hoitaa lapsia. Tällä voidaan viitata haluun olla yhdessä lastenlasten kanssa, mutta yhtä hyvin se voi myös kertoa keskimmäisen sukupolven tukemisesta heidän lastenkasvatustehtävässään tai arjen hoitamisessa. Esimerkiksi edellä mainitun sukupolvien vuorovaikutusta selvittäneen tutkimuksen mukaan valtaosa isovanhemmiksi tulleista suurista ikäluokista antoi omille lapsilleen lastenhoitoapua (Danielsbacka ym. 2013, 43, 90). Taloudellinen tukeminen voi olla myös yksi tukemisen tapa. Sukupolvien vuorovaikutusta selvittäneen tutkimuksen mukaan esimerkiksi noin kolmasosa suurista ikäluokista koki vuonna 2012 velvollisuudekseen tukea taloudellisesti omia lapsiaan ja noin puolet tutkimukseen osallistuneista tuki taloudellisesti lapsiaan (mts. 44, 50). Eräässä kertomuksessa mainittiin myös, että isovanhempiana

voitaisiin rikastuttaa lapsenlapsien elämän lisäksi myös omien lasten elämää. Ylipäättänsä kertomuksissa viitataan siis siihen, että haluttaisiin osallistua keskimmäisen sukupolven elämään.

Isovanhemman roolin ei kertomuksissa katsottu syntyvän itseksensä, vaan sen syntymistä määriteltiin suhteessa keskimmäiseen sukupolveen. Kertomuksissa tunnistettiin siis keskimmäisen sukupolven valta-asema, jolla tuodaan esille sitä kulttuurista tosiasiaa, että lapsen asioista vastaavat huoltajat, eikä isovanhemmilla ole mitään virallista, oikeuksiin perustuvaa roolia. Keskimmäisellä sukupolvella on mahdollisuus käyttää valtaa ja päättää, miten isovanhemmuus pääsee toteutumaan käytännössä (Hagestad 2006, 323). Tästä johtuen isovanhemmuuden katsottiin vaativan oman toimintamallin muovaamista, jotta isovanhemmuus voisi mieleisellä tavalla toteutua.

Luen yleisönosastonkirjoituksia, joissa miniät, mummot ja anopit vetävät köyttä, kenen toimintamalli on oikea ja saavatko isovanhemmat edes tavata jälkikasvuun. Näitä varten oman toimintamallin muovaaminen hyvissä ajoin voi olla tarpeellista, mikäli se minun kohdallani voisi toteutua oman mieleni mukaan.

Isovanhemmuuteen katsotaan siis liittyvän myös joitain odotuksia keskimmäiseltä sukupolvelta, joiden mukaan isovanhemman olisi hyvä toimintamalliaan muokata. Näin kirjoittajat toivatkin esille länsimaille tyypillisen isovanhemman roolin neuvoteltavan luonteen (Chambers, Allan, Phillipson & Ray 2009, 64). Neuvoteltavat suhteet tarkoittavat sitä, että isovanhemmuutta ei nähdä määräytyvänä tai itsestään selvänä, vaan se on aktiivisesti luotava suhde, jossa keskimmäistä sukupolvea ei voi jättää huomiotta (Marin 2002, 113). Oman toimintamallin muovaamisen lisäksi kirjoittajat määrittelivät isovanhemman roolia suhteessa keskimmäiseen sukupolveen myös siten, miten isovanhemman ei kuuluisi toimia. Kirjoittajat mainitsivat, että isovanhemman ei esimerkiksi kuuluisi olla taakka jälkipolville, eikä tuppautua heidän elämäänsä.

Toivoisin, että pystyisin olemaan saatavilla aina kun minua tarvittaisiin, mutta maltaisin olla tuppautumatta. Miniän kanssa olisi oltava erityisen hienotunteinen. Haluaisin olla poikieni elämää rikastuttamassa, mutten taakkana ja kiviriippana.

Jos meillä lastenlapsia olisi toivon, että osa heidän elämäänsä olla voisimme. Ei kuitenkaan niin, että liikaa tuppautuisimme.

Edellä mainituissa esimerkeissä kirjoittajat tuovat esille isovanhemmuuteen liittyvän paradoksin siitä, että isovanhemman tulisi olla käytettävissä, mutta ei sekaantua (Mason, May & Clarke 2007, 689). Isovanhemmuuteen liittyvä paradoksi liittyy siihen, että isovanhemmat toki haluavat lastenlapsensa kasvavan hyvin ja heillä on kasvattamisesta kokemusta, mutta tiedon anto voidaan kokea puuttumisena (mts. 692). Isovanhemmat joutuvat siis tasapainoilemaan sen suhteen mikä on liikaa puuttumista (mts. 693). Jennifer Masonin, Vanessa Mayn and Lynda Clarken (2007, 687, 691) Iso-

Britanniassa tutkimien isovanhempien haastatteluaineistojen mukaan isovanhemmat eivät halunneet puuttua keskimmäisen sukupolven asioihin, koska toisaalta ei katsottu olevan hyväksi lapselle, jos isovanhempi kyseenalaistaa lapsen vanhemman päätöksiä tai jos lapsi saa ristiriitaisia viestejä. Toisaalta katsottiin myös, että jokainen vanhempi kasvattaa omat lapsensa omalla tyylillään, eikä asia siis kuulu isovanhemmalle (mts. 691).

Tässä tutkimuksessa kirjoittajien mainitsemalla tuppautumisella tuodaan esille normi siitä, että tuppautumista, eli esimerkiksi väkisin tai ei-toivotusti osallistumista, vierailua tai ohjeiden ja neuvojen antoa ei katsota kulttuurissamme hyvällä. Ritva Nätkin (2018, 160) kirjoittaa, että äiti, joka on kontrolloiva ja tunkeileva lasten aikuistuttua voidaan nähdä jopa kulttuurisena kauhukuvana. Toisaalta voidaan myös pelätä, että keskimäinen sukupolvi haluaa vähentää yhteydenpitoa, jos kokevat isovanhemmat liian tungetteleviksi. Kirjoittajat tuovat esille isovanhemman rooliin liittyvän epävarmuuden, omaa toimintaa täytyy pohtia, jos haluaa toimia isovanhempiana. Ajatus kuvastaa myös yksilökeskeistä yhteiskuntaa, jossa jokaiselle tulee antaa oma rauha, eikä puuttua toisten asioihin.

5.1.3 Isovanhemmuuden malli sukupolvien ketjussa

Isovanhemmuutta odottavat kirjoittajat määrittelivät isovanhemman roolia ja tehtäviä myös suhteessa omiin isovanhempiinsa. Omista isovanhemmista kerrottiin hyviä lapsuusajan muistoja, kerrottiin mitä heidän kanssaan on tehty ja mitä heiltä opittu. Omista isovanhemmista kertoivat vastavalla tavalla myös muutkin kirjoittajat, kuin vain isovanhemmuutta odottavat. Isovanhempia kuvattiin tärkeiksi henkilöiksi elämässä, asioiden opettajiksi, mutta koettiin myös, että itse oltiin oltu tärkeitä lapsenlapsia isovanhemmille. Useimmilla kirjoittajilla oli yksi isovanhempi, joka oli ollut erityisen tärkeä. Isovanhemmat kuvattiin turvallisina ja heillä oli lapsenlapsille aikaa. Omia isovanhempia pidettiin hyvänä roolimallina ja arvostettiin suuresti.

Ei hän kysellyt asioitani, emme paljoa puhelleet, mutta tiesin olevani tervetullut tyttärentytär. Jos joskus olisinkin kuvitellut olevani kerran mummo, niin hänessä minulla oli esikuva: lumivalkoiset enkelihiekset, rakkautta tuikkivat silmät, kasvot ryppyjen uurtamat ja nekin niin kauniit, syli avoinna lohduttamaan... Miten hyväksyvä oli hänen koko olemisensa, ja sen avarassa tilassa oli hyvä olla.

Mummit olivat minulle, perheen ainokaiselle, tärkeitä ja läheisiä henkilöitä, joilla oli aikaa jutella ja askarrella kanssani. Monet tarinat vanhoista ajoista ja tavoista sain heiltä kuulla. Äidinpuoleiselta mummilta opin karjan murteen.

Jos isovanhemmuutta odottavat kokivat, että he tulisivat olemaan rikkaus lapsenlapsen elämään, niin myös omien isovanhempien koettiin olleen rikkaus ja tärkeitä henkilöitä omassa elämässä. Kerto-

muksissa omista isovanhemmista sekä oman isovanhemmuuden odotuksissa korostuivat hyvin samanlaiset asiat: yhdessä tekeminen, läsnäolo, turva, luonto ja perinteiden siirtäminen. Lapsuudessa koettu isovanhemmuuden malli koettiin kertomuksissa hyvänä esikuvana ja itse haluttiin toimia vastaavalla tavalla. Tässä mielessä tietynlainen isovanhemmuuden malli voidaan nähdä siirtyvänä tai ainakin tavoiteltuna sukupolvien ketjussa. Toki kertomuksissa näkyy ajallinen muutos, kirjoittajat eivät esimerkiksi haaveilleet tekevänsä kirjaimellisesti sitä, mitä oman isovanhemman kanssa on tehty, vaan pikemminkin tavoiteltiin, sitä samaa tunnetta, mikä isovanhemman seurassa omassa lapsuudessa oli koettu.

Arthur Kornhaber, (1996, 59) mukaan isovanhemmuuden identiteetin perusta luodaan jo lapsuudessa. Tietoisesti sekä tiedostamatta lapsen kokemuksista seuraa opittu kokemus siitä mistä isovanhemmuudesta on kyse (ibid.). Tämä toisaalta selittää myös sitä, miksi juuri omat isovanhemmat mainittiin isovanhemmuuden esikuvana, vaikka omien lasten myötä suurella osalla kirjoittajista oli kokemusta myös omista vanhemmista isovanhempina. Omista vanhemmista isovanhempina kertoi vain pari kirjoittajaa. Sinänsä kyseiset kertomukset eivät eronneet muista, vaan päinvastoin paremminkin vahvistivat sitä, että isovanhemman tehtäviin kuuluu yhdessä olo lastenlasten kanssa sekä lapsenlapsista välittäminen. Tosin yksi poikkeuskin oli, joka mainitsi, että oma vanhempi oli muodostanut tiiviimmän ja läheisemmän suhteen vain yhteen lapsenlapseseen, ei kaikkiin. Myös tässä suhteessa isovanhemmuus voidaan siis nähdä neuvoteltuna. Isovanhemmuus ei välttämättä toteudu samanlaisia suhteina jokaiseen lapsenlapseseen, vaan isovanhemmat voivat luoda erilaiset suhteet eri lapsenlapsiin (Marin 2002, 113).

Isovanhemmuuden mallia määriteltiin myös suhteessa omaan vanhemmuuteen sekä omaan ikäluokkaan. Elämäkokemuksen myötä koettiin, että isovanhempana osattaisiin olla lastenlasten kanssa paremmin, mitä vanhempana oli osattu. Näin tuotiin esille omaa kasvua ja ymmärryksen lisääntymistä suhteessa lastenkasvatukseen. Näin isovanhemmuuden malli siis muotoutui myös oman vanhemmuuden mallista.

Pidetään syli lapselle aina avoinna, katsotaan lasta silmiin kun kuuntelemme häntä, ja sanotaan ääneen kuinka paljon häntä rakastamme. Näissä asioissa teki sin itse parannusta, jos saisin äitinä alkaa lasteni kanssa alusta. Mummona jo osaisin.

Tiedän, että moni äiti, jolla ei aikanaan ole ollut riittävästi aikaa omille lapsilleen, on nyt lastenlastensa kohdalla ottanut menetetyn takaisin.

Vastaava ilmiö on tullut esille myös Arthur Kornhaberin (1996, 140) isovanhemmuus tutkimuksissa, joiden mukaan isovanhemmat, jotka kasvattivat lapsenlapsiaan, kertoivat oppineensa vanhempina tekemistään virheistä ja kokivat olevansa toisella kertaa paljon parempia kasvattajia. Halu toimia

lasten kasvattajana saattaa siis hyvinkin liittyä myös siihen, että kertaalleen asioita läpikäytynä tietää jälkeensä, miten olisi pitänyt tehdä. Lapsenlapsien kanssa eri tavalla, kuin omien lasten kanssa, toimimiseen suhtauduttiin eräässä kertomuksessa myös hyvin kriittisesti, jolloin toisin toimimisessa ei ollut oikeastaan kyse ymmärryksen lisääntymisestä, vaan ainoastaan virheiden paikkailusta.

Pyrkiikö 1940-luvulla kieltäjä sukupolvi nyt isovanhempansa hyvittämään jotain ja ehkä vähän katuvaan, omassa kasvatustyössään ei aina onnistuneena, paikkaamaan lapsilleen aiheuttamia harmejä ja laiminlyöntejä????

Tässä aineistossa näyttäisi siltä, että tietyt kulttuuriset normit ohjaavat isovanhemmuutta, siitäkin huolimatta, että se on neuvoteltavissa. Myös Paul Thompson, Catherine Itzin ja Michele Abendstern (1990, 174) ovat todenneet, että isovanhemmuudesta neuvotellaan vain tiettyjen odotusten ja tapojen rajoissa. Tässä aineistossa isovanhemmuus ei näyttäytynyt ikään kuin minä tahansa, vaan sille oli tarjolla tietynlaisia malleja, kuten omat isovanhemmat. Myös oma vanhemmuus vaikutti isovanhemmuuden taustalla. Se, että omien isovanhempien kanssa tehtiin samoja asioita, mitä isovanhemmudelta odotetaan viittaa, tietynlaiseen kulttuuriseen normiin isovanhemmuudesta. Tämän selittää juuri normin käsite (Antikainen ym. 2013, 33). Vaikka moraalinen järjestys on jälkimodernissa yhteiskunnassa murtunut ja hajaantunut, arvot moninaistuneet ja yksilöllistyneet niin silti samassa yhteiskunnassa elävät ihmiset toimivat kuitenkin pitkälti samoin käytännön periaattein (ibid.). Normi viittaa siis sellaisiin vuorovaikutuksen muotoihin, joiden välityksellä yksilöt oppivat toimimaan tai ajattelemaan yhdenmukaisella tavalla (ibid.). Isovanhemman rooliin ja tehtäviin liittyy siis kulttuurinen normi, mikä selittää sitä miksi isovanhemmuutta voidaan määritellä melko samoin käytännön periaattein. Normeilla on kuitenkin tapana muuttua ajan kuluessa (Giddens & Birdsall 2001, 23). Ja tästä syystä eri ikäryhmillä ja yhteisöillä on omia toisistaan poikkeavia normeja (Antikainen ym. 2013, 34). Nämä normit voivat näkyä esimerkiksi perheiden välisinä eroina kasvatuskäytännöissä (ibid.). Tämä voisi osaltaan selittää ylipäättänsä isovanhemmuuden neuvoteltua luonnetta. Tai sitä miksi, omaa tai lähipiirin vanhemmuutta kritisoitiin suhteessa isovanhemmuuden toteuttamiseen.

5.2 Lapsenlapsettomuus hyväksyttynä asiana

Kahdeksassa kertomuksessa lapsenlapsettomuus koettiin hyväksyttynä asiana. Kirjoittajat olivat siis hyväksyneet sen, etteivät he ole, eikä heistä välttämättä tule biologisessa mielessä isovanhempia. Esimerkit, hyväksyntää kuvaavista suorista lainauksista, ovat taulukossa 2. Kirjoittajien hyväksyvä kokemus erosi sen suhteen oliko kirjoittajalla omia lapsia vai ei. Viidellä kirjoittajalla ei ollut omia lapsia ja jo oma lapsettomuus oli hyväksytty asia, joten myös lapsenlapsettomuus näyttäytyi heidän

kertomuksissaan hyväksyttynä tosiasiana. Hyväksyvää kokemusta siitä, ettei henkilö ollut isovanhempi, selitti siis oma hyväksytty lapsettomuus. Kolmella kirjoittajalla oli omia lapsia, mutta myös he suhtautuivat hyvin neutraalisti siihen, ettei heillä ollut lapsenlapsia. Kyseiset kirjoittajat eivät odottaneet omaa isovanhemmuutta, eivätkä kokeneet, että lapsenlapsien saaminen olisi ylipäättänsä heille kuuluva asia. Taulukossa 2. hyväksynnän kokemuksista johdetut alateemat, jotka kuvaavat näitä kahta tapaa kokea lapsenlapsettomuus hyväksyvästi.

TAULUKKO 2. Lapsenlapsettomuus hyväksyttynä asiana.

Kokemus lapsenlapsettomuudesta	Alateema	Pääteema
”Se, ettei minulla ole lapsia tai lapsenlapsia, ei ole ainakaan vielä ollut ongelma.”	Jo oma lapsettomuus hyväksytty tosiasia.	Lapsenlapsettomuus hyväksyttynä asiana.
”Vaikka en saanut omaa lasta, saatoinkin tyydyttää äidinvaistoani ja hoivaamisviettiäni aivan tarpeeksi.”		
”Omat lapset elävät omaa elämäänsä, he päättävät tuleeko lapsenlapsia vai ei.”	Isovanhemmuutta ei odoteta.	
”Omia lastenlapsia ei vielä ole, enkä ole yhtään katkera, vaikka ei tulisikaan.”	Lapsenlapsien saaminen ei kuulu kirjoittajalle.	

Mahdollisesti sillä, miten aiemmin on kokenut lapsettomuuden, on merkitystä myös lapsenlapsettomuuden kokemukseen. Kokemukseen vaikuttaa todennäköisesti se, onko lapsettomuus hyväksytty, käsitelty, valinta tai sattuma jne. Lapsenlapsettomuus voi olla myös lapsettomuuteen liittyvä toinen kriisi, joka tulee esille, kun ystäväpiiri alkaa muodostumaan isovanhemmista (Lääperi 2012, 251). Suru lapsenlapsettomuudesta on aihe, josta ei kauheasti ole kirjallisuutta, mutta esimerkiksi Pirjo Lääperi kirjoittaa omakohtaisesta mummouskriisistä, joka pohjautuu tahdonvastaiseen lapsettomuuteen (ibid.). Lääperi kirjoittaa lapsenlapsettomuudesta, että kokee kipeänä sen, että sukupolvien ketju katkeaa häneen, hän pohtii kuka hoitaa tai käy katsomassa, kun on vanha, mitä hänestä jää jälkeen hänen kuoltuaan ja kuka perii hänet (mts. 252). Lapsenlapsettomuus voi siis nostaa udella tapaa esiin lapsettomuuden kokemuksia. Tässä aineistossa ei kuitenkaan kukaan kertonut, että lapsettomuus olisi ollut ongelma, joten siitä syystä myöskään lapsenlapsettomuus ei näyttäytynyt lapsettomuuden uutena suruna.

Kaksi kirjoittajaa, joilla oli omia lapsia, toivat esille aivan samalla tavalla, kuin isovanhemmuutta odottavat kirjoittajat, ettei heillä vielä ole lapsenlapsia. He toivat siis esille, että omien lasten kautta mahdollisuus lapsenlapsille on olemassa, mutta sen lisäksi he kuitenkin totesivat, etteivät he odota lapsenlapsia tai isovanhemmaksi tuleamista, koska he eivät katsoneet asian kuuluvan heille.

Kirjoittajien hyväksyvä asenne kuvastaa sitä, että lapsien hankkimista pidetään kulttuurissamme yksityisasiana. Toisaalta kirjoittajien hyväksyvä kokemus on myös hyvin realistinen tapa kokea lapsenlapsettomuus, sillä kuten jo aiemminkin olen maininnut isovanhempi ei voi kuitenkaan lastenlasten saantiin vaikuttaa (Ochiltree 2006, 6). Kyseiset kirjoittajat tosin toimivat sosiaalisina isovanhempina, joten on mahdollista, että myös tämä vaikuttaa siihen, miksi lapsenlapsettomuus oli hyväksytty asia, mutta toisaalta kirjoittajat myös itse tuovat esille, ettei heidän mielestään isovanhemmuuden tarvitse olla biologista.

Aika ei ollut hyväksyvästi lapsenlapsettomuutensa kokevien kertomuksissa samalla tapaa näkyvissä, kuin isovanhemmuutta odottavien kertomuksissa oli. Se myös osaltaan vaikutti siihen, miksi tulkitsin kertomukset siten, että kirjoittaja olivat hyväksyneet sen, etteivät olleet isovanhempia. Kertomuksissa ei ajateltu, että isovanhemmuuden tulisi toteutua tulevaisuudessa, eikä pelätty, että isovanhemmuuden aika menisi ohi. Hyväksyvästä kokemuksesta huolimatta, osa peilasi kertomuksissa lapsenlapsettomuutta kuitenkin omaan ikäänsä, jonka puolesta he katsoivat kyllä olevansa niin sanotusti isovanhempi-iässä.

Kaikille ei ole vielä 63-vuoden iässä siunaantunut lapsenlapsia, vaikka omia lapsia. Omat lapset elävät omaa elämäänsä, he päättävät, tuleeko lapsenlapsia vai ei.

Olen erilainen mummuikäinen sikäli, että olen tietten tahtoen valinnut lapsettomuuden ja siten myös lapsenlapsettomuuden...s.1947.

Näin kirjoittajat toivat esille tietynlaista normia siitä missä iässä isovanhemmuus olisi voinut jo toteutua. Edellä mainitut kirjoittajat ovat yli 60 vuotiaita ja keskimääräisesti isovanhemmaksi tullaan Suomessa 56 vuotiaana (Väestöliitto 2018). Mahdollisesti tietty ikä liittyy huomioihin lähiympäristöstä. Toisaalta kirjoittajat toivat esille myös sosiaalista ikää, jonka kautta muut määrittelevät iän mukaista toimintaa, sillä kirjoittajat kokivat tarpeen selittää lapsenlapsettomuuden. Sitä selitettiin nimenomaan omalla valinnalla lapsettomuudesta sekä asennoitumalla, siten ettei asia kuulu itselle.

Vaikka kirjoittajat olivatkin hyväksyneet sen, etteivät he olleet biologisia isovanhempia, niin ei isovanhemmuus kuitenkaan näyttäytynyt kertomuksissa neutraalina tai vähäpätöisenä asiana. Päinvastoin myös hyväksyvästi lapsenlapsettomuuteen suhtautuvat kirjoittajat kokivat sekä isovanhemmuuden, että eri sukupolvien välisen yhteydenpidon tärkeäksi. Kokonaisuudessaan hyväksyvästi lapsenlapsettomuuteen suhtautuvista 6 toimi sosiaalisena isovanhempiana ja tämän lisäksi yksi mainitsi olevansa täti, jolla todennäköisesti halusi viestittää, että vaikka on lapseton ja lapsenlapseton, niin silti yhteys lapseen on. Halu toimia sosiaalisen isovanhemman roolissa jo itsessään kertoo, että isovanhemman rooli koetaan merkitykselliseksi. Ja toisaalta vaikka kertomuksissa ei tuotu aikaa

juuri esille, niin sosiaalinen isovanhemmuus kuitenkin kertoo siitä, että kirjoittajilla oli elämässään aikaa juuri nyt toimia isovanhemman roolissa.

5.2.1 Sosiaalinen isovanhemmuus laajentaa käsitystä isovanhemmuudesta

Kokonaisuudessaan 11 kirjoittajaa kertoi sosiaalisesta isovanhemmuudesta, jota tyypillisimmin nimitettiin varaisovanhemmuudeksi. Eniten varaisovanhemmuudesta kertoivat he, jotka olivat hyväksyneet sen, etteivät he olleet isovanhempia, mutta myös muutama kirjoittaja, joka odotti isovanhemmua tai koki suruna sen, ettei voinut olla isovanhempi toimi varaisovanhempana. Varaisovanhempana toimittiin tuttujen, sukulaisten, naapureiden sekä entuudestaan tuntemattomienkin lapsille. Pääasiassa varaisovanhemmuus oli pitkäkestoista sitoutumista tiettyyn perheeseen, mutta muutama oli toiminut myös lyhytkestoisemmin kylämummona sairaustapauksissa tai säännöllisesti mummon roolissa eri lapsille. Käytän tässä tutkimuksessa varaisovanhemmuudesta nimitystä sosiaalinen isovanhemmuus, jolla tarkoitetaan siis isovanhemmua, joka ei rajoitu vain biologisiin lapsenlapsiin.

Sosiaalinen isovanhemmuus tuo isovanhemmuuden määrittelyyn uudenlaisen näkökulman. Jos isovanhemmuus ajatellaan perhesukupolvien sijasta muodostuvan yhteiskunnallisesti niin, lapsenlapsettomuus ei ulosulje halukkaita isovanhemmuudesta (Marin 2002, 113). On kuitenkin tärkeä huomio, että tässä aineistossa sosiaalista isovanhemmua ei missään kertomuksessa mainittu esimerkiksi syyksi sille, miksi lapsenlapsettomuus olisi hyväksytty. Vastaavalla tavalla sosiaalinen isovanhemmuus ei myöskään poistanut biologisessa mielessä isovanhemmuuden odotusta tai surua, siitä, ettei saanut olla isovanhempi. Sosiaalisena isovanhempana toimiminen tuotti kirjoittajien elämään kuitenkin iloa ja sen kautta oli myös mahdollisuus tarjota jotakin lapsen elämään, aivan vastaavalla tavalla, kuin mitä isovanhemmua odottavat kirjoittajatkin toivat esille.

Sosiaalinen isovanhemmuus näyttäytyi kuitenkin suuressa osassa kertomuksissa melko risti-riitaisena, toisaalta koettiin, että se antaa isovanhemman roolin siinä missä biologinenkin isovanhemmuus, mutta yhtä aikaa sitä ei kuitenkaan pidetty niin sanotusti oikeana isovanhemmuutena. Jo usein käytetty nimitys varaisovanhemmuus viittaa varatoimintaan ja määrittää jonkun muun olevan varsinainen isovanhempi. Kyse vaikutti olevan biologisesta tosiasiasta, jota ei haluttu sivuuttaa. Kertomuksissa tuotiin esille ero sosiaalisen ja biologisen isovanhemmuuden välille, niitä ei siis nähty samana asiana. Esimerkiksi kirjoittajat saattoivat kertoa, etteivät he voi olla isovanhempia, koska heillä ei ole lapsiakaan, vaikka samaan aikaan he kuitenkin toimivat isovanhemman roolissa.

Olen erilainen mummuikäinen sikäli, että olen tieten tahtoen valinnut lapsettomuuden ja siten myös lapsenlapsettomuuden...Mahtavan yllätyslahjan sain neljä

vuotta sitten, kun sisareni tytär pyysi minua ja avopuolisoani kummeiksi poika-vauvalleen. ... Isovanhemmuus tähän kummilapseen tuntuu aika luontevalta, sillä hänen äitinsä kanssa olemme aina olleet hyvin läheisiä, hän on minulle kuin oma tytär.

Vastaavalla tavalla esimerkiksi isovanhemmuutta odottavat kirjoittajat saattoivat toimia sosiaalisena isovanhempana ja näissä, kuten kaikissa kertomuksissa, sosiaalinen isovanhemmuus kuvattiin hyvin antoisana ja ihanana aikana. Tästä huolimatta sosiaalista isovanhemmuutta ei kuitenkaan nähty sanan varsinaisessa merkityksessä isovanhemmuutena, vaan sosiaalisen isovanhemmuuden nähtiin olevan paremminkin esimakua varsinaisesta, eli biologisesta isovanhemmuudesta.

Nyt olen ottanut ”virallisesti” kummityttäreni pojan mummouden vastaan, olenhan ainoa lähisukulainen, sillä 81-vuotias serkkuni on jo varsin pitkälle demen-toitunut eikä aina muista koko lapsen olemassa oloa saati sitten osallistuisi mitenkään lapsen elämään. ... Olen saanut vähän esimakua mummona olemisesta.

Sosiaalinen isovanhemmuus saatettiin kertomuksissa nähdä myös ainoana vaihtoehtona toimia isovanhemman roolissa, mutta tästä huolimatta kuitenkin tuotiin esille, että kyseessä on epävirallinen isovanhemmuus. Kertomuksessa saatettiin esimerkiksi kertoa, että lapsi, jolle toimitaan varaisovanhempana, kuuluu kirjoittajan perheeseen ja itse toimitaan isovanhemman roolissa lapselle, muttei tästä huolimatta kuitenkaan voida koskaan olla isovanhempia.

Masalla ei ole isovanhempia ja tunnemme olevamme erikoisasemassa, koska emme voi olla koskaan mummo ja vaari. Masa ei ole enää vieras lapsi, hän kuuluu osana meidän perheeseen. Vieras lapsi voi olla yhtä lailla rakas kuin oma tai sukulaislapsi... Meille nämä vuodet ovat olleet ihania kokemuksia ja toivottavasti niitä tulee lisää, vaikka ollaankin vain ”Marjaana ja Kaarlo”.

Suurimmassa osassa kertomuksissa isovanhemmuuden katsottiin siis syntyvän biologisin perustein, vaikka sosiaalisen isovanhemman rooli koettiin tärkeäksi. On mahdollista, että sosiaalista isovanhemmuutta halutaan selittää ja tehdä ero sosiaalisen ja biologisen isovanhemmuuden välille, koska siten selitetään myös suhdetta varalapsenlapsen vanhempiin. Vastaava erottelun tapa tulee esille myös, kun määritellään isovanhemmuutta suhteessa kumppanin lapsenlapsiin, joiden isovanhempia ei siis itse olla (Chambers, Allan, Phillipson & Ray 2009, 71). Avioerojen ja uusien suhteiden myötä on mahdollista olla myös niin sanotusti isovanhempipuoli (ibid.). Kumppanin lapset yleensä erotellaan varsinaisista eli biologisista lapsenlapsista (mts. 72). Tosin mikäli henkilö on ollut jo lapsen vanhemmalle äiti- tai isäpuolena, niin silloin isovanhemmuus nähdään vastaavanlaisena, kuin mitä biologinenkin isovanhemmuus olisi (ibid.). Lisäksi osalla kirjoittajien varalapsenlapsilla oli myös biologisia isovanhempia, mikä varmasti myös vaikutti suhtautumiseen.

Selkeästi neljä kirjoittajaa, jotka olivat hyväksyvästi sen, etteivät he olleet isovanhempia, toivat esille, ettei isovanhemmukseen tarvita biologista sidettä, vaan aito isovanhemmuus voi olla myös sosiaalista.

Olen tullut siihen tulokseen, että voin olla kenen tahansa mummo, jos lapsi huoli minut varamummoksi, kun ei ole omaa tai se on kaukana. Päästessäni mummon virkaa tunnen itseni iloiseksi. Olen uudesta työstäni nykyään hyvin onnellinen.

Edellä mainitussa esimerkissä isovanhemmuus nähtiin perhesukupolvia laajemmin olevan yhteiskunnallisesti eri sukupolvien välistä yhteydenpitoa. Tällä tapaa ajateltuna isovanhemmudessa on kyse siitä, että isovanhempi-ikäinen ottaa vastuuta nuoremmista sukupolvista riippumatta siitä, ovatko he sukua vai eivät (Marin 2002, 113). Sosiaalisen isovanhemmouden voidaan ajatella olevan myös yksi tapa neuvotella isovanhemmudesta, mutta neuvottelu ei niinkään koske isovanhemman tehtäviä, vaan ylipäättäänsä sitä, kuka voi yhteiskunnassa toimia isovanhempana. Sosiaalinen isovanhemmuus katsottiin näissä kertomuksissa olevan isovanhemmutta siinä missä biologinenkin ja isovanhemmouden kerrottiin olevan esimerkiksi asenteesta kiinni.

Minulla on aina ollut lähipiirissäni lapsia. He käyvät edelleen hoidossa, ennen joulua askartelemassa, hiihtolomilla, kesälomilla. Olen ollut kylämummona sairaustapausten aikana naapurin lapsille. Asenne ratkaisee, ei yksistään tänä päivänä sukulaissuhde. Opin lapsena, että eri sukupolvet voivat olla kanssakäymisessä keskenään. (23)

Sosiaalisen isovanhemmouden ristiriitainen luonne paljastaa, että suurimmaksi osaksi tässä aineistossa isovanhemmuus nähdään muodostuvan biologisin perustein. Yleensä perheen ja suvun välisistä suhteista puhutaankin määräytyvinä (Marin 2002, 113). Vaikka sosiaalinen isovanhemmuus tarjosi isovanhemman roolin ja tämä rooli oli hyvin mieluisia, oli se kuitenkin useimmiten epävirallista. Muutama poikkeuskin oli kuitenkin joukossa, jotka määrittelivät sosiaalisen isovanhemmouden olevan niin sanotusti oikeaa isovanhemmutta. On hyvä huomioda, että myös tämän tutkimuksen aineisto koottiin siten, että kirjoittajat katsottiin lapsenlapsettomiksi, mikäli heillä ei ollut biologisia lapsenlapsia tai heillä itsellään oli kokemus siitä, että he ovat lapsenlapsettomia. Kirjoittajan siis katsottiin kirjoittavan lapsenlapsettomuudesta käsin, vaikka hän toimisi sosiaalisena isovanhempana.

5.2.2 Isovanhemmuus ilman kasvatusvastuuta

Kertoessaan sosiaalisesta isovanhemmuudesta kirjoittajat toivat esille isovanhemman kasvatustehtäviä samalla tavalla, kuin isovanhemmuutta odottavat kirjoittajatkin toivat. Sosiaalisena isovanhempana toimittiin juuri samoin, mitä isovanhemmuutta odottavat kirjoittajat haaveilivat toimivansa. Sosiaalisen isovanhemmuuden kuvaukset siis vahvistivat käsitystä siitä, mitä tehtäviä isovanhemmille katsottiin kuuluvaksi. Sosiaalisesta isovanhemmuudesta kertovat kirjoittajat toivat isovanhemman kasvatustehtävien lisäksi esille myös lasten kasvatusvastuun, jonka katsottiin kuuluvaksi lapsen vanhemmille. Jos isovanhemmuutta odottavat kirjoittajat mainitsivat, että isovanhemmuus vaatii oman toimintamallin muovausta, niin vastaavasti sosiaalisen isovanhemman roolissa toimivat kertoivat, että isovanhempina noudatetaan lapsen vanhempien kasvatussääntöjä.

Pidimme vaarin kanssa tärkeänä, että noudatamme lasten omien vanhempien periaatteita ja ohjeita...

Masan kotiasioihin ja vanhempien kanssa olemiseen emme puutu, se on heidän keskeisiä asioita. Yritämme noudattaa yhteisiä pelisääntöjä.

Myös isovanhemmuutta odottavien pohdinnat siitä, etteivät he haluaisi tuppautua jälkipolven elämään viittaa siihen, ylipäättänsä isovanhempina haluttaisiin toimia keskimmäisen sukupolven ehdoilla. Kirjoittajat itseasiassa tuovat näin esille vanhemmuuteen liittyvän normin (Mason ym. 2007, 691). Lapsista pyritään ylipäättänsä kasvattamaan itsenäisiä ja autonomisia, joten heidän täytyy antaa myös kasvattaa itse omat lapsensa (ibid.). Sosiaalisen isovanhemmuuden suhteen isovanhemmat eivät tietenkään ole vastanneet keskimmäisen sukupolven kasvatuksesta, mutta joka tapauksessa isovanhemmat eivät enää kasvata omia lapsiaan, oli isovanhemmuus sitten biologista tai sosiaalista. Kirjoittajat tuovat esille, että länsimaista tapaa, jossa arvostetaan lasten ja ydinperheiden autonomiaa ja itsenäisyyttä (Nätkin 2018, 160). Isovanhemmat kasvattamassa lapsenlapsia keskimmäisen sukupolven säännöillä kuvastaa myös isovanhemmuuden neuvoteltua luonnetta.

5.3 Lapsenlapsettomuus surua siitä, ettei voi olla isovanhempi

Seitsemän kirjoittajaa koki lapsenlapsettomuuden suruna koska, he eivät voineet olla isovanhempia. Esimerkit surua kuvaavista suorista lainauksista ovat taulukossa 3. Surua tuotiin esille kahdella tapaa, toisten kirjoituksissa suru oli läsnä nyt, halliten koko kertomusta ja toisten kirjoituksissa suru puolestaan vaikutti ikään kuin lapsenlapsettomuuden taustalla, eikä keskiössä. Kaikilla, jotka kokiivat surua lapsenlapsettomuudestaan, oli omia lapsia. Surun erilaista kokemista selitti kirjoittajien

erilaiset tilanteet suhteessa lapsenlapsettomuuteen. Neljällä kirjoittajalla oli lapsenlapsia, mutta kirjoittajat eivät saaneet tavata lapsenlapsiaan. Tästä syystä suru oli kirjoituksissa hyvin läsnä ja kirjoitukset olivat hyvin surullisia ja ikäviä kuvauksia siitä, kuinka isovanhemmuus oli kielletty. Kolme kirjoittajaa puolestaan paremminkin toi esille, että lapsenlapsettomuuteen on kyllä liittynyt surua, joka muistuttaa tässäkin hetkessä, mutta surun tunteet eivät olleet enää niin vahvat. Kyseisistä kirjoittajista yhden lapsenlapsi oli kuollut ja kaksi kirjoittajaa toi esille, sen paremmin asiaa avaamatta, että lapsenlapsettomuuteen liittyy jotain asioita, jotka estävät lapsenlapsen saannin tai isovanhemmuuden. Taulukossa 3. surun kokemuksesta johdetut alateemat, jotka kuvaavat näitä kahta tapaa suhtautua surullisesti siihen, ettei voi olla isovanhempi.

TAULUKKO 3. Lapsenlapsettomuus surua, siitä ettei voi olla isovanhempi.

Kokemus lapsenlapsettomuudesta	Alateema	Pääteema
”Pojan tytär kuoli autokolarissa. Kaikki pyyhkäistiin kerralla pois.”	Asioita, jotka estävät isovanhemmuuden.	Lapsenlapsettomuus surua, siitä ettei voi olla isovanhempi.
”Elämä on tuonut eteemme asioita, jotka tekevät kipeää, ja estävät tänään lapsenlapsen syntymisen perheeseemme.”		
”Tämän jälkeen emme ole nähneet poikaamme, emmekä lapsenlapsiamme. En voi sanoin kuvata sitä tuskan määrää.”	Isovanhemman roolissa toimiminen on kielletty.	
”Emme saa enää tavata lapsenlapsiamme... Sattuu ihan konkreettisesti sydämeen.”		

Suurinta surua lapsenlapsettomuudesta kokivat he, joilla oli lapsenlapsia, mutta jotka eivät saaneet olla yhteydessä lapsenlapsiinsa. Kirjoittajien omat lapset yhdessä puolisonsa kanssa tai oman lapsen entinen puoliso olivat kieltäneet tapaamiset. Yhteydenpito oli katkennut myös siis omiin lapsiin sekä heidän puolisoihinsa. Tilanteeseen liittyvä suru oli hyvin ymmärrettävää, sillä kirjoittajilla oli konkreettiset ihmiset keitä kaivata.

Lindan ja Harryn ensiaskeleita ja koulun aloittamista emme ole voineet seurata. Kaikki yhteys on kielletty.

Poikani kuolemasta on neljä ja puoli vuotta. Iivari on teini-ikäinen, Ellikin täyttää kesällä kymmenen. On kulunut monta turhaa surun vuotta. Joka päivä tulee itku.

Kertomuksissa suru ei kuitenkaan koskenut pelkästään sitä, ettei saanut tavata lapsenlapsia, vaan suruun liittyi myös yhteydenpitokieltoa edeltäneet riidat tai väärinymmärrykset. Surua aiheutti myös

välirikko omaan lapseen. Kirjoittaja kokivat tilanteensa hyvin epärealistisena, he eivät ymmärtäneet miten tilanne oli mennyt siihen pisteeseen, etteivät he saaneet tavata lapsenlapsiaan. Suruun liittyi myös itsesyytöksiä ja anteeksipyyntöjä, mutta pääasiassa kirjoittajat toivat esiin, että he ovat tahtomattaan lapsenlapsettomia ja keskimääräinen sukupolvi on se, joka yhteydenpidon estää.

Viesti sekä sanoin, että kirjoitettuna oli: ”Sinä olet aiheuttanut meille niin paljon pahaa. Ei ole syytä pitää mitään yhteyttä”. Mikä se paljon pahaa oli, ei ole minulle selvinnyt.

Olimme, kuin taitettuina muuttuneetkin tuoreitten vanhempien mielestä epäsoviksi ihmisiksi. Meistä alkoi löytyä vikaa jos toistakin... Kotona joskus mummi ja vaari käyvät yhdessä läpi kaikkea tapahtunutta. Mitä olisimme voineet tehdä toisin, missä meni vikaan, olisiko jotain vielä korjattavissa?

Ritva Nätkin (2018, 159) on isovanhemman huolta koskevassa artikkelissaan tarkastellut samaa aineistoa, kun tässä tutkimuksessa ja hän tuo esiin, että kirjoittajat, jotka eivät saaneet tavata lapsenlapsiaan eivät tuoneet huolta esille liittyen lapsenlapseen. Yleensä jos perheisiin kohdistuu huoli, esimerkiksi perheammattilaisten puolesta, se kohdistuu lapsen edun toteutumiseen (mts. 149). Kirjoittajat, jotka eivät saaneet tavata lapsenlapsiaan eivät kuitenkaan varsinaisesti esittäneet huolta lapsesta siinä mielessä, että heitä olisi esimerkiksi hoidettu jotenkin huonosti, vaan huoli liittyi ennemmin isovanhempaan itseensä (mts. 159). Tämän tutkimuksen mukaan isovanhemmat toisaalta tuovat esille, että lapsenlapset jäävät jostain paitsi, koska he eivät saa olla tekemisissä isovanhempiensa kanssa, mutta isovanhemmat kokevat surua ja pettymystä nimenomaan siitä, etteivät he saa toimia isovanhemman roolissa.

Yritimme vielä vakuuttaa nuorelle parille, että mielestämme meilläkin olisi ollut lapsenlapsille jotakin annettavaa maallisen mammonan ohessa. ”Emme usko, että lapsemme jäävät mistään oleellisesta paitsi, onhan niitä muitakin läheisiä ihmisiä kuin isovanhemmat”. Nämä ovat niitä lauseita, jotka tulemme muistamaan elämämme loppuun asti... Tuntuu, kuin olisi elänyt turhaan, kun ei saa seurata jälkipolvensa elämää ja menestymistä.

Vastaavalla tavalla, kuin isovanhemmuutta surumielisesti odottavat epäilevät, että onkohan vielä aikaa lapsenlapsille ja isovanhemmuudelle, niin myös kirjoittajat, jotka kokivat surua, siitä etteivät voineet olla isovanhempia, toivat samaa epävarmuutta esille. Osa kirjoittajista tosin tuntui kokevan ajan isovanhemmuudelle jo loppuneen. Kirjoittajat, jotka eivät saaneet tavata lapsenlapsiaan toivat esille, etteivät lapsenlapset välttämättä enää muista isovanhempiaan. Osaa lapsenlapsista ei oltu edes nähty tai oli nähty vain vauvana, joten ei ollut edes mahdollisuutta siihen, että lapsenlapset olisivat muistaneet isovanhempiaan. Kirjoituksissa tuotiin myös esille, että lapsenlapset eivät voi itsekseen

ottaa isovanhempiin yhteyttä. Ajan loppuminen liitettiin myös omaan heikkenevään terveyden tilaan. Sopiva elämäntilanne suhteessa isovanhemmuuteen puolestaan tuotiin kertomuksissa esille siten, että tässä vaiheessa lapsenlapsille olisi aikaa, esimerkiksi eläkkeellä olon vuoksi.

Olemme molemmat jo eläkkeellä ja meillä olisi aikaa matkustella Lindan ja Harryn kanssa tai oleilla kesällä mökkimaisemissa... Linda on nyt 10 vuoden ikäinen ja Harry täyttää aivan kohta 9 vuotta, he ovat niin nuoria, etteivät osaa eivätkä uskalla omatoimisesti ottaa meihin yhteyttä ja minä pelkään, että minun aikani loppuu kesken. Usein uusiutunut syöpäni on heittänyt etäpesäkkeitä ja olen saanut jo vuoden ajan hoitoa, suurin murheeni on se, että lapsenlapseni eivät opi minua tuntemaan ennen kuin minut kutsutaan pois täältä maan päältä.

Lapsenlapsiinsa yhteydenpitokiellon saaneita yhdisti, se että he kaikki olivat lapsen isän puolen isovanhempia. Tämä tutkimus on kuitenkin liian pieni, että asiasta voitaisiin tehdä jonkinlainen yleistyös, kyseessä voi olla vain sattuma. Kyse voi kuitenkin olla myös eri tutkimuksissa esille nousseesta havainnosta, jonka mukaan nimenomaan naisten välillä on havaittu olevan tiivis ylisukupolvinen side (Nätkin 2018, 160). Gunhild Hagestad (1985, 41) sanoo naisten tuovan perheet yhteen. Naiset järjestävät kyläilyt, organisoivat syntymäpäivät ja kirjoittajat joulukortit (ibid.). Eri tutkimusten mukaan naiset ylläpitävät sukupolvien välisiä suhteita ja tyttäret pitävät poikia enemmän yhteyttä vanhempiinsa (Proulx & Helms 2008, 238, 255). Suomessa sukupolvien vuorovaikutus -tutkimuksessa on esimerkiksi selvinnyt, että vuonna 2012 suuret ikäluokat pitivät enemmän yhteyttä äidin, kuin isän puoleisten sukulaisten kanssa (Danielsbacka ym. 2013, 40). Lisäksi naiset olivat ylipäättänsä enemmän yhteydessä sukulaisten kanssa, kuin miehet (ibid.). Vastaavalla tavalla myös suurten ikäluokkien aikuiset lapset pitivät enemmän yhteyttä äidin puolen sukulaisiin, kuin isän, (mts. 70).

Suhteessa omiin lapsiinsa isovanhemmat eivät tosin itse välttämättä tuo esille, että olisivat yhteydessä tiettyyn lapseen muita enemmän, esimerkiksi norjalaisen isovanhemmuus tutkimuksen mukaan isovanhemmat eivät itse kokeneet suosivansa yhteydenpidon suhteen tyttäriä, poikia enemmän (Hagestad 2006, 323). Isovanhemmat eivätkä myöskään tuoneet esille, että he olisivat luoneet vahvemman suhteen johonkin tiettyyn lapsenlapseen (ibid.). Samaisessa tutkimuksessa kuitenkin tutkittaessa keskimmäisen sukupolven mielipiteitä, erottui äidin ja tyttären välinen suhde vahvasti (ibid.). Kirsti Määttänen (1993, 149) on puolestaan tutkinut naisten omaelämäkertojen kautta miniöiden ja anoppien suhteita. Naiset olivat syntyneet vuosina 1910-1930-luvuilla sekä 1950-luvuilla, joten kyseessä on osittain samoja ikäluokkia, kuin tässä tutkimuksessa (mts.149). Mikäli anoppien ja miniöiden välillä oli jännitteitä, ne liittyivät useasti naisten erilaisiin tapoihin ja tottumuksiin tehdä asioita (mts. 157). Äitien ja tyttärien välillä ei tällaisia ongelmia ollut, koska äidiltä oli opittu miten mikäkin asia hoidetaan (ibid.). Jos naiset pitävät ylipäättänsä suhteita yllä, niin mahdollisesti voivat

olla myös suhteita ylläpitämättä. Tässä tutkimuksessa erityisesti vian, sukupolvien väliseen välirikoon, katsottiin olevan miniässä, ei omassa pojassa tai itsessä. Omasta lapsesta kirjoitettiin siis kaikesta huolimatta positiivisemmin, kuin miniästä.

Kaikilla kirjoittajilla surun kokemus ei ollut ikään kuin kertomuksen hallitsevin elementti, mutta vaikutti kertomuksen taustalla kuitenkin. Kaksi kirjoittajaa kertoo ylipäättänsä enemmän sosiaalisesta isovanhemmuudesta tai omista vanhemmistansa isovanhempina, kuin omasta lapsenlapsettomuudesta. Sosiaalinen isovanhemmuus mainittiin yhtenä suurena ilon aiheena elämässä, joten on mahdollista, että myös tämä vaikuttaa kokemukseen. Vaikka suru vaikuttikin kertomuksessa ikään kuin taustalla, ei se, ettei voinut olla isovanhempi, ollut kuitenkaan täysin hyväksytty asia. Voisi kuvailla, että olosuhteille ei ikään kuin mitään voinut, mutta ehkä olisi toivottu, että asiat olisivat menneet eri tavalla. Esimerkiksi lapsenlapsen kuolema on asia, mikä ei varmasti koskaan unohdu, mutta mahdollisesti ajan saatossa suru kuitenkin helpottaa.

Se, ettei lapsenlapsettomana oleminen ollut täysin hyväksytty asia, tuli esille myös sosiaalisten tilanteiden kuvauksissa. Sosiaalisissa tilanteissa, sitä ettei ollut isovanhempi joutui selittämään. Näin samalla tuotiin esille myös kirjoittajan sosiaalinen ikä, joka muiden mielestä kerrottiin olevan soveltuva isovanhemmuuteen.

Kun ystävät ja tutut kyselevät lastenlasten määrää, se aikaisemmin koski. Siihen vastaaminen oli vaikeaa, ja helpommalla pääsi kun vastasi ”Meillä ei ole lastenlapsia.” Kysyjien kasvoilta näkyy hetken hämmennys ja epävarmuus. Tänäkin kysymys tuntuu kevyemmältä. En osaa kuvitellakaan niiden lapsettomien nuorten parien kipua ja hiljaista itkua, jotka joutuvat kysymyksen eteen ”Onko teillä lapsia?...”

Edellinen esimerkki viittaa siihen, että kirjoittajan suru siitä, ettei voinut olla isovanhempi, saattaa liittyä myös keskimmäisen sukupolven kokemaan suruun tai tilanteeseen. Tässä mielessä kirjoittajat huomioivat sen, että lapsenlapsettomuudessa on oikeastaan ensisijaisesti kyse oman lapsen lapsettomuudesta. Kyseessä on siis asia, jolle ensinnäkään kirjoittaja ei voi mitään ja toisekseen asia, joka koskettaa enemmän keskimmäistä sukupolvea, kuin itseä.

Lapsenlapsettomuuden kokeminen suruna, siitä ettei saanut olla isovanhempi, oli siis pohjimmiltaan hyvin samankaltainen, kuin isovanhemmuuden odotus. Kyse oli isovanhemmuuden roolin kaipuusta. Surulliseksi kokemuksen teki tietynlaiset tilanteet ja tapahtumat elämässä. Suru liittyi ylipäättänsä elämän arvaamattomuuteen, mutta myös isovanhemman roolin toteutumisen epävarmuuteen. Myös surun kokemus korostaa sitä, että isovanhemmuus nähdään tärkeänä ja merkittävänä asiana sukupolvien ketjussa. Isovanhemmuus olisi ensi sijassa merkittävä asia kirjoittajalle itselleen, mutta isovanhemmilla katsottiin olevan myös annettavaa jälkipolville.

5.3.1 Isovanhemmuus statuksena

Kirjoittajat, jotka kokivat surua siitä, etteivät voineet olla isovanhempia, toivat isovanhemmuuden esille yhteiskunnallisena statuksena. Myös isovanhemmuutta odottavien kertomuksissa halu toimia isovanhemman roolissa kertoo siitä, että isovanhemmuus nähdään tietynlaisena statuksena, asiana, joka halutaan omassa elämässä saavuttaa. Kirjoittajat, jotka kokivat surua siitä, etteivät voineet olla isovanhempia, toivat isovanhemman statusta esille suhteessa muihin ihmisiin ja sosiaalisiin tilanteisiin sukupolvien ketjun ulkopuolella. Ensinnäkin isovanhemman statusta tuotiin esille siten, että muiden ihmisten kerrottiin kyselevän lapsenlapsien saamisesta ja isovanhemmuuden saavuttamisesta. Isovanhemmuudesta kyseleminen viittaa siihen, että isovanhemmuus nähdään yhteisössä merkittävänä asiana. Tosin kirjoittajat, jotka kokivat surua siitä, etteivät voineet olla isovanhempia, toivat esille, että koska isovanhemmuudesta ilmoitetaan kyllä, niin ei siitä tarvitsisi kysellä. Toisin sanoen, lapsenlapsettoman isovanhemmuuden uteluja ei koettu miellyttäväksi.

Lapsen odottaminen ja syntyminen on niin suuri ilo, että siitä kertominen jaetaan mahdollisimman monen kanssa. Ei sitä tarvitse keneltäkään udella.”

Isovanhemmuuteen katsottiin myös kuuluvaksi se, että siitä iloitaan ja kerrotaan muille. Anne Kastarinen (108, 116) on tutkinut isovanhemman identiteetin rakentamista kuluttamisen näkökulmasta ja myös hänen tutkimuksensa mukaan isovanhemmuus oli status, jota haluttiin ja josta oltiin kiitollisia. Saavutettua isovanhemmuutta myös osoitettiin muille, erilaisin materiaalisin tavoin, kuten mukana kannettavin valokuvin, joita voitiin esitellä (mts. 152-153). Tässä tutkimuksessa kirjoittajat kertoivat muista isovanhemmista, jotka kertovat omasta isovanhemmuudestaan tai osoittivat isovanhemmuuttaan. Esimerkiksi kirjoittajien, jotka eivät saaneet tavata lapsenlapsiaan, oli kuitenkin hankala, oman vaikean tilanteen vuoksi, kohdata toisten iloa isovanhemmuudesta. Sosiaaliset tilanteet toivat omat ikävät muistot mieleen, tai aiheuttivat häpeää omasta tilanteesta.

Melkeinpä kyyneleet vierivät poskille, kun näen isovanhempia ja lastenlapsia yhdessä, silloin aina iskee ikävä.

Kun luen lehdistä juttuja isovanhemmista ja lapsenlapsista tai kuulen ystävien ja tuttavien kertovan omista lapsenlapsistaan, tuntuu joka kerta kuin sydän pyörähtäisi rinnassa. Sattuu ihan konkreettisesti. Tulee myöskin halu vajota maan alle tai livahtaa piiloon, ettei vaan kukaan ehdi kysymään minulta mitään. Ei ole helpoa tunnustaa edes itselleen, saati muille, olevansa niin huono ihminen, ettei kelpaa edes lasten mummi.

Ylipääntänsä se, että kirjoittajia hävetti tai harmitti, etteivät he voineet olla isovanhempina, viittaa siihen, että isovanhemmuus nähdään statuksena. Kirjoittajat, jotka eivät saaneet tavata lapsenlapsiaan, olivat menettäneet statuksen. Kertoessaan surullisesta tilanteestaan, ettei lapsenlapsia saanut tavata, kirjoittajat myös määrittelivät, ettei isovanhemmuus pelkkänä biologisena tosiasiana ole isovanhemmuutta. Sara Arber & Virpi Timonen (2012, 247) myös mieltävät 2000 -luvun isovanhemmuuden aktiiviseksi ja dynaamiseksi, isovanhemmuus ei vain ole, vaan sitä toteutetaan. Isovanhemmuus näyttäisi myös tämän tutkimuksen mukaan edellyttävän isovanhemman roolissa toimimista. Isovanhemmuus vain biologisena tosiasiana ei ole isovanhemmuutta sanan varsinaisessa mielessä.

5.3.2 Isovanhemman kuuluisi osallistua lastenlasten elämään

Kirjoittajat, jotka eivät saaneet tavata lapsenlapsiaan, toivat esille, kuinka isovanhemmuuden toteutuminen sukupolvien ketjussa on keskimmäisen sukupolven päätävävallan armoilla. Näissä kertomuksissa isovanhemmuutta ei voi kuvailla neuvoteltuna, vaan se on ennemminkin menetetty. Kertomuksissa tulee ilmi isovanhemmuuden hauraus, sen toteutuminen ei ole varmaa, vaikka olisikin lapsenlapsia. Isovanhemmuuden rooli eli suhteet lapsenlapsiin ovat siis riippuvaisia siitä millaiset suhteet isovanhemmilla on omiin lapsiinsa sekä heidän puolisoihinsa (Ochiltree 2006, 9). Keskimmäisellä sukupolvella on mahdollisuus rakentaa siltoja isovanhemman ja lapsenlapsen välille, mutta myös toimia portinvartijoina siinä, miten isovanhemmat saavat olla kanssakäymisissä lastenlastensa kanssa (Hagestad 2006, 323). Kirjoittajat eivät mahtaneet mitään sille, etteivät he saaneet toimia lapsenlapsilleen isovanhempina.

Isovanhemmuudesta voidaan puhua neuvoteltuna ja pohtia etukäteen oman toimintamallin muovaamisesta, koska tiedetään keskimmäisen sukupolven valta-asema, mutta isovanhemmuuden täyskieltäminen nähtiin kuitenkin vääräksi, norminvastaiseksi toiminnaksi. Isovanhemmuuteen liittyy siis piilevä normi siitä, että kaikesta huolimatta isovanhemman kuuluisi osallistua lapsenlapsen elämään (Chambers ym. 2009, 66). Kirjoittajat, jotka eivät saaneet tavata lapsenlapsiaan, eivät olleet hyväksyneet eivätkä voineet käsittää sitä, että heidät oli kielletty lapsenlapsen elämästä. Biologinen sukulaisuus tuottaa siis kuitenkin oletuksen siitä, että isovanhemmilla olisi oikeus osallistua lapsenlapsen elämään (ibid.). Suuri osa normeista sisäistetään sosialisatioprosessin kuluessa itsestään selviksi käyttäytymisen muodoiksi ja ne muuttuvat näkyviksi silloin, kun niistä poiketaan (Antikainen ym. 2013, 34). Normista poikkeamiseen reagoidaan ulkoapäin sanktiouhan avulla, joka voi olla pakko, uhka, mutta myös paheksuntaa, hyljeksintää tai eristämistä (ibid.). Isovanhemmuuden kieltäminen nähtiin normin vastaisena, mutta se aiheutti nimenomaan isovanhemmalle itselleen tunteen siitä, että häntä saatetaan paheksua, kuten eräs kirjoittaja pohti olevansa niin ”huono ihminen, ettei

kelpaa edes lasten mummiiksi”. Kun kirjoittajalta kiellettiin isovanhemman rooli, hän pohti, nähtiinkö häntä yhteisössä enää ollenkaan niin sanotusti kunnon kansalaisena.

Kuten mainitsin aiemmin, kirjoittajat, jotka eivät saaneet tavata lapsenlapsiaan toivat esille, että tilanne aiheuttaa heille häpeää sosiaalisissa tilanteissa. Myös tällä tavoin kirjoittajat tuovat esille normia siitä, että isovanhempien kuuluisi osallistua lastenlastensa elämään. Sosiaalisissa tilanteissa ja suhteissa esille tuleva häpeän tunne kuvastaa sitä, että kirjoittaja ei kuulu tiettyyn joukkoon tai on jopa suljettu pois tietystä joukosta, eli isovanhemmudesta. Yhteisöön kuulumisen edellyttää tunnetta yhteisen kertomuksen vastaavuudesta omaan kertomukseensa (Antikainen ym. 2013, 20). Yhteisöt eriytyvät toisistaan osallistujiensa samankaltaisuuden perusteella, jolloin samankaltaisuuden ehtona voi olla esimerkiksi tietty elämäntilanne (ibid.). Kirjoittajien kohdalla, jotka eivät saa tavata lapsenlapsiaan, lapsenlapsettomuus määrittää kirjoittajat ulkopuolisiksi, jostain missä he jo kerran olivat sisällä. Samankaltaisuuksia yhdistämällä yhteisölle on luonteenomaista niin rajojen luominen, kuin ulkopuolisten määrittäminenkin (mts. 21). Kenties tilanteessa, jossa isovanhempiana on saanut toimia, mutta se on myöhemmin kielletty, täytyy ylipäätään pohtia omaa rooliaan yhteiskunnassa.

5.4 Isovanhemmuuden kulttuuriset määritelmät, tehtävät ja roolit

Olen koonnut vielä taulukkoon 4. tiivistetysti toisen tutkimuskysymykseni keskeiset tulokset, siitä millaiseksi lapsenlapsettomuuden kokemuksista käsin isovanhemmuus määritellään.

TAULUKKO 4. Isovanhemmuuden kulttuuriset määritelmät, tehtävät ja roolit

Kokemus lapsenlapsettomuudesta	Isovanhemmuuden kulttuuriset määritelmät	Isovanhemman tehtävät ja rooli sukupolvien ketjussa
Odotus	Isovanhempien ei kuulu tuppautua, vaan kunnioittaa jälkipolvien autonomiaa. Omat isovanhemmat toimivat roolimallina.	Isovanhemmat rikastuttavat lapsenlapsien elämää ja heillä on kasvatus-tehtävä. Keskimmäisen sukupolven suhteen rooli on neuvoteltu ja tehtävä on olla tukena.
Hyväksyntä	Isovanhemmuus määritellään useimmiten biologisesti, vaikka sosiaalinen isovanhemmuus tuottaa myös isovanhemman roolin.	Isovanhemmilla ei ole lapsenlapsien kasvatusvastuuta. Isovanhemmat toimivat keskimmäisen sukupolven säännöillä.
Suru	Isovanhemmuus on status. Isovanhemman kuuluisi osallistua lapsenlapsen elämään. Isovanhemmuus on toimintaa.	Isovanhemman tehtävien ja roolin toteutumisesta päättävät keskimmäinen sukupolvi.

6 POHDINTA

Tässä tutkimuksessa olen selvittänyt, millaisia kokemuksia Väestöliiton kirjoituskilpailuun osallistuneilla kirjoittajilla oli lapsenlapsettomuudesta sekä sitä, millaiseksi isovanhemmuus määriteltiin lapsenlapsettomuuden kokemuksista käsin. Olen selvittänyt, millaisia kulttuurisia määritelmiä isovanhemmuudelle annetaan sekä millaisia rooleja ja tehtäviä isovanhemmalle katsotaan sukupolvien ketjussa kuuluvaksi. Kokoan nyt yhteen yhdeksi kokonaisuudeksi lapsenlapsettomuuden kokemukset sekä isovanhemmuuden määritelmät. Pohdin myös tässä luvussa myös tutkimuksen luotettavuutta, merkitystä sekä jatkotutkimusideoita.

6.1 Yhteenveto

Väestöliiton kirjoituskutsussa kysyttiin voiko olla lapsenlapsettomuutta (Liite 1)? Tämän tutkimuksen mukaan lapsenlapsettomuutta voi olla olemassa ja sitä voidaan kokea eri tavoin. Lapsenlapsettomuus voidaan kokea isovanhemmuuden odotuksena, sekä positiivisena, että hiukan surumielisenä. Positiivinen odotus kumpusi uskosta, että isovanhemmiksi vielä tullaan. Surumielinen odotus puolestaan kertoi epävarmuudesta, ei oltu varmoja tullaanko isovanhemmiksi. Lapsenlapsettomuus voidaan kokea myös hyväksyttynä asiana, jolloin jo oma lapsettomuus oli hyväksytty asia tai lapsien saannin ei ylipäättänsä katsottu kuuluvan isovanhemmille. Näin se, ettei kirjoittaja ollut biologisessa mielessä isovanhempi, oli hyväksytty asia. Lapsenlapsettomuus voidaan kokea myös suruna siitä, ettei olla isovanhempia. Surua tuotti se, ettei olemassa olevia lapsenlapsia saanut tavata eli kirjoittajalta oli kielletty isovanhemman rooli suhteessa lapsenlapsiin. Näissä kertomuksissa suru oli hyvin hallitseva elementti. Osalla surun kokemukset puolestaan vaikuttivat ikään kuin lapsenlapsettomuuden kokemuksen taustalla, muistuttamassa joistakin kipeistä asioista, jotka vaikuttavat siihen, ettei kirjoittaja voi olla isovanhempi.

Johdannossa kysyin, mistä silloin oikeastaan puhutaan, kun puhutaan lapsenlapsettomuudesta? Tässä tutkimuksessa lapsenlapsettomuudesta kerrottaessa, puhuttiin isovanhemmuudesta ja lapsenlapsista, joko biologisessa tai sosiaalisessa mielessä. Kirjoituskutsu tosin ohjasi kertomaan isovanhemmuudesta (Liite 1), mutta todennäköisesti kirjoittajat ovat myös kokeneet isovanhemmuuden ja lapsenlapsettomuuden jollain tavalla itselleen merkitykselliseksi, koska ovat aiheesta kirjoittaneet.

Tässä aineistoissa lapsenlapsettomuus oli osalle kirjoittajista lapsenlapsien ja isovanhemman roolin puutetta tai kaipuuta. Toisille lapsenlapsettomuus oli biologinen tosia-asia, eikä silloin lapsenlapsettomuus ollut puutetta, vaan esimerkiksi halua toimia sosiaalisen isovanhemman roolissa tai sitten asia oli muuten vain hyväksytty. Silloin, kun lapsenlapsettomuus johtui siitä, ettei omia lapsenlapsia saanut tavata, oli lapsenlapsettomuus pettymystä kielletystä isovanhemman roolista sekä lapsenlapsien ikävöintiä. Tällöin lapsenlapsettomuus oli myös välikirjoja keskimmäisen sukupolven kanssa. Anna Rotkirch ja Stina Fågel (2010, 50) sanovat, että lapsenlapsia on kuvattu elämän jälkiruoksi. Kuvaus soveltuu myös tähän tutkimukseen osallistuneisiin kirjoittajiin, jotka odottivat lapsenlapsia tai kertoivat sosiaalisesta isovanhemmuudesta. Lapsenlapset jälkiruokana kuvastaa isovanhemmuutta valintana ja haluna sekä odotuksena jostain hyvästä. Kaikilla lapsenlapset eivät kuitenkaan olleet elämänä jälkiruokaa, päinvastoin oma elämä tuntui jopa turhalta, kun ei saanut tavata omia lapsenlapsiaan.

Lapsenlapsettomuuden kokemukset olivat yksilöllisiä, eikä voi sanoa, että tietty ikä, ikävaihe tai sukupolvi olisi vaikuttanut aina tietyllä tapaa kokemuksiin. Esimerkiksi samassa iässä tai ikävaiheissa olevat saattoivat kokea lapsenlapsettomuuden iloisena odotuksena tai yhtä hyvin suurena suruna. Kertomuksissa ei myöskään tullut esille sellaisia asioita, joita olisi voinut yhdistää vain tiettyyn sukupolveen liittyväksi asiaksi. Tosin aineistossa ei myöskään ollut eri sukupolvien vertailu mahdollisuutta. Tiedyt tapahtumat ja tilanteet elämässä sitä vastoin vaikuttivat lapsenlapsettomuuden kokemuksiin. Myös tietynlainen asennoituminen vaikutti kokemukseen. Se, että oma lapsettomuus oli hyväksytty asia, vaikutti siihen, että myös lapsenlapsettomuus koettiin hyväksyttynä. Vastaavasti se, ettei saanut tavata omia lapsenlapsiaan vaikutti siihen, että lapsenlapsettomuus koettiin suruna, siitä ettei saanut olla isovanhempi. Omat lapset puolestaan mahdollistivat sen, että isovanhemmuutta saatettiin odottaa. Tosin kaikki eivät odottaneet isovanhemmuutta, vaikka omia lapsia olikin. Tässä suhteessa siis asennoituminen vaikutti siihen, miten lapsenlapsettomuus koettiin. Toiset odottivat isovanhemmuutta ja toiset kokivat, ettei asia kuulu itselle.

Useimmissa kertomuksissa viitattiin aikaan jollain tavalla ja kokemus ajasta vaikutti siihen, miten lapsenlapsettomuus koettiin. Positiivisin mielin isovanhemmuutta odottavat uskoivat, että vielä on aikaa tulla isovanhemmaksi ja surumielisesti isovanhemmuutta odottavat pohtivat, että onko vielä aikaa tulla isovanhemmaksi. Myös kirjoittajat, jotka kokivat surua siitä, etteivät voineet olla isovanhempia, toivat esille sen, että riittääkö aikaa tulla isovanhemmaksi ja jopa sen, ettei aikaa enää ole. Terveys, fyysinen kunto sekä ikä ja elämän rajallisuus ylipäättänsä nostivat kertomuksissa aikarajan esille. Isovanhemmuudelle ja lapsenlapsille sopivaa aikaa tuotiin esille myös siten, että kirjoittajat kertoivat elämässään olevan aikaa lapsenlapsille. Elämäntilanteena eläkkeellä olo, oli yksi syy. Hyväksyvästi lapsenlapsettomuuden kokevat kirjoittajat toivat vähiten aikaa esille kertomuksissaan,

mutta esimerkiksi sosiaalisena isovanhempana toimiminen oli osoitus siitä, että lapsenlapsille on aikaa. Kertomuksissa näkyi siis joka päiväiselle elämälle hyvin tyypillinen aikakehys, tilanteesta riippuen toisinaan aika tuntuu riittävän, toisinaan se loppuu kesken, joskus se menee liian nopeasti ja joskus puolestaan liian hitaasti (Adam 1995, 23). Asioiden ajoitus sekä väliaikaisuus, kuin myös erilaiset fyysiset, biologiset ja kulttuuriset aikakehykset tuntuvat edistävän aikaa aina eri nopeuksilla (ibid). Kertoessaan isovanhemmudesta kirjoittajat määrittelevät siis samalla isovanhemmuuden aikaa, milloin se on, milloin sen pitäisi olla tai miksei se vielä ole. Pääasiassa kirjoittajat katsoivat elämäntilanteensa olevan nyt sopiva lapsenlapsille, ettei aika menisi ohi, mutta positiivisesti isovanhemmuutta odottavat ajattelivat, että lapsenlapsien aika on vielä tulevaisuudessakin.

Vaikka tietty ikä tai ikävaihe ei ollut yhteydessä tiettyyn lapsenlapsettomuuden kokemukseen, niin isovanhemmuuteen ne kuitenkin katsottiin kirjoitushetkellä soveltuvan. Yksi kirjoittaja oli syntynyt vasta 1960-luvulla ja hän oli ainut, joka toi esille, että olisi isovanhemmaksi vielä nuori. Oman iän ja isovanhemmuuden yhteensopivuutta tuotiin esille kertomalla, että ollaan mummoiässä tai kerrottiin, ettei kalenterivuosista huolimatta, olla vielä isovanhempia. Kirjoittajat toivat esille tietynlaista yhteiskunnallista normia siitä, että tietyssä ikävaiheessa usein tullaan tai on mahdollista tulla isovanhemmaksi. Oman iän lisäksi, jotkut kirjoittajat mainitsivat myös lastensa iän ja elämänvaiheen joko olevan, tai ei vielä olevan perhe-elämään sopiva. Kalenteri-ikään kertomuksissa oli sidoksissa myös elämänvaihe, eläkkeellä olo ja kolmas ikä, jotka viittasivat siis siihen, että lapsenlapsille olisi aikaa. Kalenteri-iän lisäksi lapsenlapsettomuudesta kerrottiin myös persoonallisen iän näkökulmasta, jolloin lapsenlapset olivat asioita, joita omassa elämässä vielä haluttiin saavuttaa. Isovanhemmuuden odotus kuvasti erityisesti länsimaille mahdollista kolmannen iän suunnittelua. Myös sosiaalinen ikä tuotiin kertomuksissa esille siten, että muiden kuvattiin kyselevän lapsenlapsista tai kertovan omista lapsenlapsistaan. Omaa lapsenlapsettomuutta joutui sosiaalisissa tilanteissa selittämään, joka tuntui kiusalliselta. Isovanhemmuus näyttäytyi kertomuksissa elämäntapahtumana, joka tuottaa sekä yksilöllisiä, että yhteisöllisiä odotuksia tapahtuman ajankohdasta (Marin 2001, 35). Ei voida yleistää, että lapsenlapsettomuus olisi normista poikkeavaa, mutta se tuntui kuitenkin vaativan selityksen.

Sylvia Clavan (1978, 351) mainitsee, että isovanhemmuutta voisi kuvailla roolittomaksi rooliksi, viitaten siihen, ettei isovanhemmuus pidä sisällään mitään virallisia velvollisuuksia tai oikeuksia. Tässä aineistossa isovanhemman rooli ja tehtävät eivät kuitenkaan olleet mitä sattuu, vaan isovanhemmuus määriteltiin hyvin samankaltaiseksi ja melko perinteiseksi kaikissa kertomuksissa. Myös Anne Kastarinen (2017, 150-151) on todennut väitöskirjassaan, että roolittomasta roolista huolimatta yhteiskunnassamme isovanhemmuuteen liittyy tiettyjä sosiaalisia odotuksia, sanomatto-

mia sääntöjä sekä kulttuurisia normeja. Kertoessaan isovanhemmuudesta kirjoittajat tuottivat normatiivista puhetta siitä, mitä isovanhemmuus kulttuurissamme on ja mitä se ei ole. Lapsenlapsettomuuden erilaiset kokemukset eivät juuri tehneet eroa siihen, miten isovanhemmuutta määriteltiin. Vaikka eri lapsenlapsettomuuden kokemuksesta korostuikin tietynlainen näkökulma isovanhemmuuteen, niin kertomukset eivät kuitenkaan olleet toisistaan täysin poikkeavia tai keskenään ristiriitaisia. Näin tietty kulttuuri näyttää asettavan tietyt rajat sille, millaiseksi isovanhemmuus kertomuksissa määritellään ja millaisia tehtäviä ja rooleja isovanhemmuuteen katsotaan liittyvän. Tekemäni erilaiset havainnot isovanhemmuuden määrittelyistä olivat myös löydettävissä aikaisemmista länsimaaisista isovanhemmuuden tutkimuksista, joten myös tämä tukee ajatusta siitä, että isovanhemmuudesta on olemassa melko yhtenäinen kulttuurinen kuva, vaikka isovanhemmuus konkreettisesti sitten voikin muotoutua perheissä ja suvuissa oman näköiseksensä.

Ainoastaan sosiaalisen ja biologisen isovanhemmuuden määrittelyjen suhteen oli selkeästi kaksi erilaista tapaa määritellä isovanhemmuutta. Vain osa hyväksyvästi oman lapsenlapsettomuutensa kokeva toi esille, ettei isovanhemmuuteen tarvita biologista sidettä. Tällöin isovanhemmuuden katsottiin olevan enemmänkin asenteesta kiinni, kuin biologiasta. Suurin osa kirjoittajista, vaikkakin pitivät sosiaalista isovanhemmuutta ilon aiheena ja antoisana asiana, määrittelivät silti biologisen isovanhemmuuden niin sanotusti oikeaksi. Sosiaalinen isovanhemmuus ei poistanut isovanhemmuuden odotusta, eikä sitä myöskään mainittu syyksi miksi lapsenlapsettomuus koettiin hyväksyttynä asiana. Sosiaalisesta isovanhemmuudesta huolimatta kirjoittaja saattoi myös kokea surua siitä, ettei ole isovanhempi, biologisessa mielessä. Sosiaalisen isovanhemmuuden määrittely oli itsessään ristiriitainen, vaikka se tarjosi isovanhemman roolin, niin sitä usein pidettiin kuitenkin epävirallisena. Isovanhemmuuden biologista määräytyvyyttä ei toisin sanoen haluttu ohittaa. Sosiaalinen isovanhemmuus kuitenkin laajentaa käsitystä isovanhemmuudesta. Sosiaalisena isovanhempiana toimiminen voidaan ajatella olevan yksi isovanhemmuuden neuvottelun muoto. Neuvottelu ei koske isovanhemman tehtäviä, vaan ylipääntänsä sitä, kuka voi isovanhempiana toimia. Sosiaalisen isovanhemmuuden myötä lapsenlapsettomat eivät siis automaattisesti ole suljettuna ulos isovanhemmuudesta (Marin 2002, 113). Biologisessa mielessä lapsenlapsien saantiin ei voi vaikuttaa (Ochiltree 2006, 6), mutta sosiaalisen isovanhemmuuden myötä isovanhemmuuden toteutumiseen voi vaikuttaa.

Sosiaalisen isovanhemmuuden kuvauksista sekä isovanhemmuutta odottavien toiveista muodotui kuva isovanhemman tehtävistä sukupolvien ketjussa. Tämän tutkimuksen mukaan isovanhemmilla katsottiin olevan lapsenlapsien kasvatustehtävä sekä halu kasvattaa lapsia. Isovanhemmalle asetetut tehtävät olivat hyvin perinteisiä ja ne kuvastavat länsimaista kulttuuria (Kornhaber 1996, 90-96). Isovanhemman tehtävänä oli olla lapsenlapselle turvana ja läsnä. Isovanhempien tehtäviin kuului tarjota lapsenlapsille yhdessä oloa ja -tekemistä, kuten kotiaskareita, satuja ja retkiä.

Yhdessä olon lomassa opetettaisiin lapsenlapselle luontoon liittyviä asioita ja kerrottaisiin suvun vaiheista ja vanhoista asioista. Isovanhempien tehtävänä oli siis perinteiden siirtäminen. Näin isovanhemman rooli sukupolvien ketjussa suhteessa lapsenlapseen oli lapsenlapsien elämän rikastuttaja. Myös omat isovanhemmat oli koettu rikkaudeksi omassa elämässä, asioiden opettajiksi, turvalisiksi ja tärkeiksi henkilöiksi omassa lapsuudessa. Omat isovanhemmat toimivatkin kulttuurisena mallina sille millaisia tehtäviä isovanhemmalle katsottiin kuuluvaksi, sillä kuvaukset omista isovanhemmista olivat hyvin yhteneviä sen suhteen mitä omalta isovanhemmuudelta odotettiin. Kirjoittajien kuvauksiin omista isovanhemmista liittyi tietynlainen normatiivinen, oikean ja hyvän isovanhemmuuden kuva, jota itsekin tavoiteltiin. Nykyisovanhempien toimintaa kohtaan osoitettiin kuitenkin myös kritiikkiä, jonka mukaan isovanhempina paikkaillaan vanhemmuuden virheitä. Toisaalta samaa asiaa lähestyttiin myös ymmärtäen, elämäkokemuksen myötä isovanhempiana osattaisiin toimia ja kasvattaa paremmin, mitä vanhempina aikoinaan toimittiin. Suurimmalta osin kritiikki osoitettiin itseasiassa siis kuitenkin vanhemmuuteen ja sitä kohtaan, että toimitaan isovanhempina eri tavalla, kuin mitä vanhempina toimittiin.

Suhteessa keskimmäiseen sukupolveen isovanhempien tehtäväksi katsottiin sukupolvien ketjussa keskimmäisen sukupolven tukeminen. Isovanhemman tehtävänä keskimmäisen sukupolven tukeminen toistuu useissa isovanhemmuuden tutkimuksissa (esim. Kornhaber 1996, 88; Mason ym. 2007, 695). Tukea ei kertomuksissa juuri eritelty, mutta isovanhempina tukea tarjottaisiin ainakin lapsenlapsia hoitamalla. Ylipäätänsä kirjoittajat toivat esille, että heillä on halu osallistua omien aikuisten lastensa elämään. Tämä itsessään viittaa siihen, että perustavanlaatuisesti isovanhemmuudessa on itseasiassa kyse vanhemmuuden jatkumisesta (Hagestad 2006, 325). Vanhempien vahva yhteiskunnallinen asema lasten kasvattajina, kantaa myös aikuisuudessa ja tukiessaan lapsiaan aikuisina, isovanhemmat luovat samalla turvallista sekä vakaata ympäristöä lapsenlapsille (ibid.). Tässä tutkimuksessa kirjoittajat halusivat osallistua jälkipolvien elämään, he eivät tuoneet esille, että heidän olisi pakko tai velvollisuus osallistua. Isovanhempina oltaisiin myös saatavilla, tukena ja turvana tarvittaessa. Kirjoittajat eivät missään nimessä halunneet olla taakka jälkipolville tai tuppautua heidän elämäänsä. Tässä kohtaa kirjoittajat toivat esille isovanhemmuuteen liittyvän ristiriidan, isovanhemmilla on kokemusta kasvattamisesta, mutta neuvot voidaan nähdä puuttumisena, jota haluttiin välttää (Mason ym. 2007, 689).

Tuppautumisen välttämiseksi viitattiin myös kulttuuriseen normiin siitä, että isovanhemman kuuluisi kunnioittaa jälkipolvien omaa elämää ja rauhaa. Lapset kasvatetaan itsenäiseksi, joten silloin ei aikuisen lapsen elämään kuulu liikaa sotkeutua. Samoin kirjoittajat myös tunnistivat keskimmäisen sukupolven valta-aseman ja tiedostivat sen, ettei isovanhemmilla ole mitään virallisia oi-

keuksia suhteessa lapsenlapsen. Kirjoittajat olivat myös valmiita jo etukäteen pohtimaan ja muokkaamaan omaa toimintamalliaan, jotta keskimmäisen sukupolven kanssa tultaisiin toimeen. Normatiivisesti isovanhempien odotetaan kunnioittavan ydinperheiden autonomiaa ja yksityisyyttä ja toimivan sen mukaan mitä keskimmäinen sukupolvi heiltä odottaa (Johnson 1985, 91). Tässä suhteessa isovanhemman rooli näyttäytyikin sukupolvien ketjussa neuvoteltuna. Neuvottelut tehdään nimenomaan keskimmäisen sukupolven ehdoilla (Hagestad 2006, 323). Neuvoteltua roolia tuotiin esille esimerkiksi siten, että isovanhemmilla ei katsottu olevan lapsenlapsen kasvatusvastuuta. Lasten kasvatusvastuun katsottiin olevan keskimmäisellä sukupolvella, jotka siis määrittävät lastenkasvatus säännöt, joita myös isovanhemmat noudattavat. Kirjoittajat eivät kasvattaneet enää omaa lastansa, joten yksilökeskeisen yhteiskunnan normin mukaisesti myös he ajattelivat, että vanhemmat ovat lapsen pääasialliset huolehtijat.

Isovanhemmalla ei tosin ollut neuvoteltu rooli enää siinä vaiheessa, kun lapsenlapsia ei saanut tavata. Silloin isovanhemman rooli oli kielletty. Näin kirjoittajat toivat esille kulttuurimme isovanhemmukseen liittyvän haurauden ja epävarmuuden. Isovanhempien ja lapsenlapsien suhteeseen vaikuttaa voimakkaasti isovanhempien ja keskimmäisen sukupolven suhteen laatu (Timonen & Arber 2012, 9). Koska isovanhemmalla ei ole virallisia oikeuksia tai velvollisuuksia, ei isovanhemmaksi ole varmaan, vaikka olisikin lapsenlapsia. Tässä kohtaa kirjoittajat kuitenkin toivat esille normin siitä, että isovanhemman kuuluisi osallistua lapsenlapsen elämään. Isovanhemman roolista ja tehtävistä sukupolvien ketjussa oltiin valmiita neuvottelemaan ja omaa toimintamallia muokkaamaan, mutta vain siihen saakka, että isovanhemmaksi pääsee toteutumaan. Isovanhemman roolin kieltäminen katsottiin olevan väärin ja normin vastaista. Verisukulaisuuden katsottiin siis kuitenkin oikeutavan yhteydenpidon (Chambers ym. 2009, 66). Samalla kirjoittajat toivat esille myös toisen normin, isovanhemmaksi ilman toimintaa ei ollut isovanhemmaksi. Pelkkä biologinen tosi asia lapsenlapsista, ilman yhteydenpitoa ei antanut isovanhemman roolia, vaan kirjoittaja määrittänyt ennemminkin lapsenlapsettomaksi. Usein isovanhemmaksi mielletäänkin toiminnaksi, ilman toimintaa isovanhemmaksi on vain symbolista (Ochiltree 2006, 10).

Isovanhemmuus määrittänyt kertomuksissa statukseksi. Isovanhemmuutta odotettiin ja siitä haaveiltiin, lisäksi haluttiin toimia sosiaalisen isovanhemman roolissa, vaikka lapsenlapsettomuus olikin hyväksytty asia. Isovanhemman rooli koettiin tärkeäksi ja isovanhemmaksi yleensä, mutta myös omia isovanhempia arvostettiin. Kertomuksissa tuotiin esille, kuinka isovanhemmudesta yleensä kerrotaan muille ja siitä sosiaalisissa suhteissa kysellään. Kirjoittajat, jotka eivät saaneet tavata lapsenlapsiaan toivat isovanhemmaksi statusta esille myös siten, että he häpesivät omaa tilannettaan. Kirjoittajat olivat menettäneet isovanhemmaksi statuksen ja sitä oli vaikea myöntää sekä itselle,

että muille. Statuksen menettämisen johdosta kirjoittaja joutui pohtimaan, onko hän kunnon kansalainen tai hyvä ihminen ollenkaan. Toisaalta statuksen menettämisen mahdollisuudella viitataan myös siihen, että isovanhemman status tulee ansaita, sitä ei automaattisesti anneta (Thompson, Itzin ja Abendstern 1990, 248). Todennäköisesti isovanhemman toimintamallin muokkaus ja lasten vanhempien kasvatussääntöjen noudattaminen, osaltaan kertoo myös siitä, että on olemassa yleistä tietoa sukupolvien välisistä välirikoista. Väestöliiton tutkijat, jotka käsittelivät kaikki kirjoituskilpailun 189 kertomusta mainitsevat, että koko aineistossa tulee esiin pelko niin sanotusta mummoerosta (Rotkirch & Fågel 2010, 51). Tällöin pelätään lapsen vanhempien eroa, jonka siis pelätään vaikuttavan myös isovanhempien ja lapsenlapsien väliseen suhteeseen (ibid.). Monesti nimenomaan lapsen vanhempien ero synnyttää keskustelun siitä, että keskimmaisella sukupolvella on valta rakentaa tai purkaa siltoja isovanhempien ja lastenlasten välillä (Hagestad 2006, 323). Vastaavalla tavalla pohdinnat tietynlaisesta hienovaraisuudesta sukupolvien välisessä yhteydenpidossa, voi siis liittyä myös isovanhemman statuksen menettämisen pelkoon.

Lapsenlapsettomuus oli kertomuksissa isovanhemman roolin puuttumista, sekä tarvetta tai halua saada toimia tässä roolissa. Kirjoittajat, jotka eivät saaneet tavata lapsenlapsiaan olivat pahoillaan siitä, että heiltä oli viety mahdollisuus isovanhemmuuteen. Kirjoittajat kokivat, että heillä olisi ollut jotakin annettavaa lapsenlapsille. Toisaalta kirjoittajat halusivat lapsenlapsen elämäänsä, seurata hänen kehitystään, eli kirjoittajat kokivat myös saavansa jotakin lapsenlapsen myötä. Mutta vahvasti tuotiin esille, että myös lapsenlapset saisivat jotakin isovanhemman myötä. Isovanhemmuus näyttäisikin tässä aineistossa olevan tarvetta tarjota jotakin seuraaville sukupolville. Tässä tutkimuksessa isovanhempien katsottiin muodostavan selkeästi kolmannen tahon vanhempien sekä kasvatuksen ammattilaisten lisäksi, jotka osallistuisivat lapsenlapsen elämään aktiivisesti.

Hyvinvointivaltion oikeutusta pohdittaessa 80- ja 90-luvuilla pelättiin, että hoivasuhteiden siirtyminen valtiolle ennen pitkään murentaa sukulaisten väliset hoivasuhteet (Lammi-Taskula, Suhonen & Salmi 2004, 112). Suomalaisen Työ ja perhe -tutkimuksen mukaan kuitenkin eri sukupolvien keskinäiset auttamisen verkostot ovat hyvinvointiyhteiskunnan palveluiden ohella tärkeä osa esimerkiksi juuri työelämän ja perhe-elämän yhteensovittamisen kenttää (ibid.). Avun muodot eivät ole toisiaan poissulkevia, vaan täydentäviä, esimerkiksi isovanhemmat voivat osallistua lastenlasten hoitoon pienten lasten sairastuessa tai koulun loma-aikoina (mts. 110-112). Myös Väestöliiton tutkimusten mukaan suomalaisten sukupolvien välillä on yhteydenpitoa sekä avunantoa, apu käsittää esimerkiksi lapsenlapsien hoitoa tai käytännön avun antoa omille vanhemmille (Danielsbacka 2013, 89-90). Myös sellainen näkökulma onkin nostettu esiin, että itsessään hyvinvointivaltio lisää tukea ja solidaarisuutta perheiden välisissä suhteissa (Hagestad 2006, 328-329). Pidentynyt elinikä ja siten lapsenlapsen elämässä olevat useat isovanhemmat tarjoavat extra turvaverkon lasten tarpeille, joita

vanhemmat tai yhteiskunta eivät voi tarjota (ibid.). Tässä tutkimuksessa isovanhemmat eivät pyrkineet korvaamaan tai kilpailemaan vanhempien tai ammattilaisten kasvatustehtävissä, vaan isovanhemmilla oli selkeästi oma paikka, rooli ja tehtävät jälkipolven elämässä, tukijana ja rikastuttajana sekä tarvittaessa apuna. Isovanhemman ja lapsenlapsen yhdessä olo liittyi ikään kuin vapaa aikaan, vaikka lapsenlapsia haluttiin hoitaa tai sosiaalisen isovanhemman roolissa hoidettiinkin, niin kyse ei ollut säännöllisestä tai päivittäisestä hoitoavusta. Kirjoittajat siis hyvin tiedostivat, ettei isovanhemalla ole virallisia oikeuksia ja velvollisuuksia, mutta näkivät isovanhemmilla kuitenkin olevan luonnollisen ja tarpeellisen roolin ja tehtävät sukupolvien ketjussa.

6.2 Tutkimuksen luotettavuus

Mainitsin aiemmin, ettei tutkimukseni ole edustava. Tässä tutkimuksessa isovanhemmuutta on tarkasteltu lapsenlapsettomuuden kokemuksista käsin, jota voidaan ajatella koko Väestöliiton keräämästä 189 kirjoituksesta vähemmistön näkökulmana. Samaan aikaan näkökulma on kuitenkin myös hyvin dominoivan ryhmän näkökulma, joka usein olettaa isovanhempien olevan naisia, heteroja ja toimintakyvyltään itsenäisiä (Stelle ym. 2010, 692). Isovanhemmuuden määritelmät ovat siis lapsenlapsettomuudesta huolimatta suurelta osin tässäkin tutkimuksessa valtakulttuurista katsoen tuotettuja. Pääasiassa kirjoittajat olivat heteroja, terveitä, itsenäisiä ja kolmannen iän suunnitteluun kykeneviä henkilöitä. Ylipäätään on hyvä pitää mielessä, että isovanhemmuuden ei tulisi olettaa kuuluvan vain dominoivalle ryhmälle (Stelle ym. 2010, 692).

Kirjoitan tässä tutkimuksessa yleisesti isovanhemmista ja isovanhemmuudesta, vaikka tutkimukseen osallistuneista kirjoittajista vain yksi oli mies ja muut naisia. Vaikka tässä tutkimuksessa puhutaan yleisesti isovanhemmuudesta, niin täytyy huomioida, että asiaa tarkastellaan pääasiassa kuitenkin valtakulttuuriin kuuluvien naisten ja isoäitien näkökulmasta. Osa kirjoittajista kertoo miehensä ajattelevana asioista samalla tapaa, mutta asiat on kuitenkin kerrottu naisen suulla. Isovanhemmuutta on ylipäätään usein tutkittu ikään kuin naisellisesta näkökulmasta, jättäen miehisen, isoisän roolin vähemmälle huomiolle (Mann 2007, 282). Tässä tutkimuksessa ei tarkoituksella ole etsitty isovanhemmuuteen naismaista näkökulmaa, mutta tosiasia on, että kirjoittajista vain yksi oli mies.

Edellä mainituista seikoista johtuen, on mahdollista, että tutkimuksen tulokset olisivat erilaisia, mikäli sukupuolijakauma olisi tasaisempi tai tutkimukseen osallistuneiden kulttuurinen kirjo laajempi. Aineistoni on myös pieni, joten mahdollisesti ylipäätänsä isommalla aineistolla olisi voinut tulla laajemmat tutkimustulokset siitä, miten lapsenlapsettomuus koetaan tai isovanhemmuutta määritellään. Olen pyrkinyt tuomaan esille erilaiset aineistooni liittyvät vajaavaisuudet ja epävarmuudet,

lisätäkseen tutkimukseni luotettavuutta. Tällä tutkimuksella en ole pyrkinyt tuottamaan yleistyksiä, vaan olen kiinnostunut nimenomaan tutkimukseen osallistuneiden kirjoittajien kokemuksista.

Narratiivien analyysi soveltui hyvin tämän kaltaiseen tutkimukseen, johon liittyy tietynlaista epävarmuutta jo lähtökohtaisesti. Viittaa siihen, että aineistona olevien kertomusten paikkansa pitävyyttä on mahdotonta ylipäättään tarkistaa. Narratiivien analyysin kautta kirjoitettuun tekstiin pystyi suhtautumaan kertomuksena. On hyvä huomioda, että kirjoittajat kertovat tarinasta yhden näkökulman ja pimentoon jää mikä olisi esimerkiksi keskimmäisen sukupolven tai lapsenlapsen näkemys samasta aiheesta. Tässä mielessä kirjoitettuja tekstejä ei voinut pitää ainoana totuutena asiasta, vaikkakin se kirjoittajalle itselleen voi sellainen ollakin. Aineistoja voi kuitenkin pitää nimenomaan narratiiveina, kertomuksina kirjoittajien omasta elämästä. Tässä tutkimuksessa oli tärkeää tuoda esille kirjoittajien ääni ja kokemukset, joka mielestäni tekemilläni valinnoilla onnistui hyvin. Aineistolähtöisyys soveltui myös hyvin tähän tutkimukseen, sillä ylipäättensä valmis aineisto edellytti, että tutustun siihen ennen, kuin voin päättää tutkimuskysymyksiä. Hirsjärven ym. (2007, 160) sanoin tämä tutkimus on laadulliselle tutkimukselle tyypillisesti muokkautunut tutkimuksen edetessä ja toteutunut joustavasti. Tutkimuskysymykset ovat esimerkiksi tarkentuneet tutkimuksen edetessä.

Lisätäkseen tutkimuksen luotettavuutta, olen tutkimuksen analyysivaiheessa käyttänyt runsaasti suoria lainauksia kertomuksista. Pidin työn valmistumiseen saakka suorissa lainauksissa tiettyyn kertomukseen viittaavan numeron esillä, että ensinnäkin pystyin tarvittaessa helposti palaamaan kertomukseen ja toisekseen näin varmistin, etteivät lainaukset mene sekaisin tai väärin teemojen alle. Toisaalta näin myös itse kontrolloin sitä, että mahdollisimman monesta kertomuksesta tuli lainauksia. Hirsjärvi ym. (2007, 228) sanoin suorat lainaukset mahdollistavat myös sen, että lukija voi seurata tutkijan tekemiä päätelmiä sekä ymmärtää millä perusteella tutkija esittää tulkin-toja ja mihin päätelmänsä perustaa. Näin lukijalla on mahdollisuus, joko hyväksyä tai riitauttaa tutkijan tekemät tulkinnat (Huotelin 1996, 21). Tutkimuksen luotettavuutta kohentaa myös tutkijan tarkka selostus tutkimuksen toteuttamisesta (Hirsjärvi ym. 2007, 227). Vain tutkimusprosessin auki kirjoittamalla, tutkimuksen luotettavuutta ja uskottavuutta voidaan arvioida (Huotelin 1996, 21). Tästä syystä olen pyrkinyt kuvaamaan tutkimukseni vaiheet ja tekemäni ratkaisut. Lisäksi olen ylipäättensä pyrkinyt tekemään tutkimuksen huolellisesti ja pohtinut melko kattavasti tutkimukseen eettisiä kysymyksiä ja luotettavuutta.

6.3 Lopuksi

Kysyin tutkimukseni alussa kuka lasta kasvattaa ja kuka kuuluu perheeseen? Selkeästi tämän tutkimuksen mukaan isovanhemmilla on halu kasvattaa lapsenlapsia. Vaikka pääasiassa oikea isovanhemmuus nähtiinkin määrittyvän biologisesti, niin myös sosiaalisena isovanhempana toimitaan lasten kasvattajan roolissa. Kirjoittajat myös halusivat osallistua omien aikuisten lastensa sekä heidän lapsiensa elämään. En tiedä varmasti ajattelivatko kirjoittajat omia lapsiaan perheenään, mutta tulkitSEN, että halu pitää yhteyttä, viittaa siihen, ettei perhesiteen ajatella katkeavan siihen, että lapsi on aikuinen.

Tämän tutkimuksen mukaan isovanhemmilla on annettavaa lapsenlapsille. Esimerkiksi ajatus siitä, että isovanhemmat olisivat rikkaus lapsenlapselle viittaa siihen, että isovanhemman myötä lapsenlapset saavat jotain sellaista mitä, ei muulla tapaa voi saada. Kirjoittajat korostavat siis sukupolvien ketjun merkitystä. Yhteydenpidosta hyötyvät kaikki kolme sukupolvea. Isovanhempi saa itselleen merkittävän roolin, keskimmäinen sukupolvi isovanhemman tuen ja lapsenlapset isovanhemman aikaa, rakkautta, yhdessä oloa jne. Sosiaalisena isovanhempana toimivat kirjoittajat toivat esille, että sukupolvien ketju on mahdollista rakentaa myös ei-biologisin perustein. Myös sosiaalisena isovanhempana esimerkiksi siirrettiin perinteitä.

Kerroin myös tutkimukseni alussa siitä millä tapaa isovanhemmuus ja lapsenlapsettomuus näkyvät tai eivät näy yksilökeskeisessä kulttuurissamme. Kertomuksissa näkyi yksilökeskeiseen kulttuuriin liittyviä arvoja, kuten itsenäisyys ja valinnan vapaus. Kirjoittajat esimerkiksi kertoivat, että isovanhempina kunnioitettaisiin jälkipolvien autonomiaa. Isovanhemmuutta ei myöskään määriteltä velvollisuuksien näkökulmasta, vaan isovanhemmuus toteutuisi vapaasta tahdosta. Isovanhempina ei haluttu ylittää vanhempien roolia lasten kasvatuksessa. Isovanhemmuus liittyi ylipäänsä vapaa-aikaa, jolloin sen ei ajateltu ylittävän kasvatuksen ammattilaistenkaan roolia. Kertomuksissa isovanhemmuus tuotiin esille siten, kuin se yhteiskunnassamme onkin, siihen ei liity velvollisuuksia. Isovanhemmuus tuotiin esille yksilön haluna ja tarpeena toimia isovanhempana.

Velvollisuuksien lisäksi isovanhemmuus on vapaa myös oikeuksista, mikä puolestaan toi kertomuksissa esille ristiriidan liittyen perhesukupolvien väliseen yhteydenpitoon. Isovanhempien ulos sulkeminen lapsenlapsien elämästä, katsottiin norminvastaiseksi toiminnaksi eli sukulaisuus tuotti siis oletuksen isovanhemmuuden toteutumisesta. Pohjimmiltaan ristiriita voi liittyä yksilökeskeisen kulttuurin tapaan kasvattaa lapset itsenäisyyteen ja yhteiskuntaan, jossa jokainen aikuinen huolehtii itsestään. Ajatus isovanhemman oikeudesta osallistua lapsenlapsen elämään liittyy siis todennäköisesti oletukseen siitä, että perheenjäsenet tulevat pitämään yhteyttä lasten aikuistuttuakin, vaikka asia on itsessään valinta. Yhteiskunta ei velvoita, eikä tue aikuisten välisiä suhteita.

Lisää ristiriitaa tilanteeseen aiheuttaa se, että isovanhemmuutta kuitenkin pidetään statuksena. Kirjoittajalla saattoi olla halu ja tarve toimia isovanhempana, sekä tunne, että hänellä olisi jotakin annettavaa lapsenlapselle, mutta yhteys lapsenlapsen ei kuitenkaan ollut hänen päätettävänänsä. Isovanhemmuus ei ole valinta siinä vaiheessa, kun valintaa ei pääse tekemään, eli osallistuminen kielletään. Isovanhemmuus on status, jonka toteutuminen ei aina ole itsestä kiinni, mutta sen menettäminen tuo kuitenkin yksilölle itselleen häpeää. Vastaavalla tavalla, on ylipäättänsä jokaisen itsensä päätettävissä, hankkiiko hän lapsia vai ei ja asian ei pitäisi kuulua muille, mutta tästä huolimatta voi olla olemassa toiveita isovanhemmuudesta ja lapsenlapsista. Toiveet isovanhemmuudesta voivat siis ylipäättään tuottaa ristiriitaisuutta oman tunteen ja kulttuurin tapojen välille.

Lapsenlapsettomuus tuo tietynlaisen vaietun näkökulman isovanhemmuuteen. On tärkeä huomata, että isovanhemmuus voi koskettaa ja mietityttää myös henkilöitä, jotka eivät ole isovanhempia. Toisaalta on hyvä huomioda myös se, mikä tässäkin tutkimuksessa tuli esille, että lapsenlapsettomuus voi olla myös täysin hyväksytty asia. Kaikki eivät odota isovanhemmuutta tai kärsi siitä, että ovat lapsenlapsettomia. Tähän liittyen Stina Fågel (2016) tuo esille näkökulman, että tarvitseeko yhdenlaisen roolin puute, eli lapsenlapsettomuus nimikettä? Voita isiinko puhua siitä mitä yksilöllä on, eikä siitä mikä puuttuu (ibid.). Jos ikäihminen täyttää elämänsä erinäisillä mieluisilla asioilla, harrastuksilla ja ystävillä, niin lapsenlapsettomuuden kysymykset eivät välttämättä mieltä vaivakaan (ibid.).

Toisaalta on myös tärkeää, että voi puhua siitä, että odottaa isovanhemmuutta tai suree sitä, ettei voi olla isovanhempi, vaikka tosiasia onkin, ettei lapsenlapsien saantiin voi vaikuttaa. Ainakin siinä mielessä on parempi, että asiasta voi puhua, kuin se, että siitä pitäisi hiljaa kärsiä. Puhe ei tietystikään voi olla omia jälkipolvia syylistävää ja siinä mielessä ehkä jonkin vertaistukiryhmä voisi olla hyvä paikka jakaa tunteita. Marjatta Marin (2002, 113) tosin ehdottaa ratkaisuksi, että isovanhemmuutta voisi ajatella myös laajemmin, kuin vain biologisena. Tässäkin aineistossa tuli esille, että sosiaalinen isovanhemmuus selkeästi antoi isovanhemman roolin ja kyseinen rooli koettiin tärkeäksi. Marin (2002, 113) viittaa ajattelutavan muutokseen, mutta olisi mahdollista myös luoda enemmän paikkoja ja tilaisuuksia, missä eri sukupolvet voisivat kohdata toisiaan. Eri järjestöt kuten Mannerheimin Lastensuojeluliitto (2018) ovat jo jonkin aikaa järjestäneet varaisovanhempi toimintaa ja myös yli sukupolvista kerhotoimintaa, jossa on mahdollista eri sukupolvien kohdata.

Ylisukupolvista toimintaa olisi mahdollista järjestää paljon laajemminkin, kuin vain järjestöjen kautta. Kuntien avoimissa ikäihmisten palvelukeskuksissa, olisi mahdollista järjestää säännöllisesti yli sukupolvista toimintaa, esimerkiksi perhekerhojen ja eläkeläisten kerhojen yhteistoimintaa. Kokemuksesta tiedän, että lapsiryhmät, esimerkiksi koululta tai kerhosta käyvät toisinaan ilahduttamassa vanhuksia palvelutaloissa, ja sekin toiminta on tärkeää, mutta toimintaa voisi laajentaa myös

siten, että lapsilla vanhempineen olisi mahdollista kohdata niin sanotusti isovanhempi-ikäisiä. Pohdin tutkimusta tehdessä, pitäisikö yhteiskunnassa isovanhemmuutta huomioida enemmän, vaikkapa isovanhempienpäivällä? Vai olisiko se vain suolaa haavoihin heille, jotka eivät saa tavata lapsenlapsiaan? Toisaalta mikään ei estä juhlimasta myös isovanhempia äitien- ja isänpäivänä. Isovanhempienpäivä, ei varsinaisesti kuitenkaan edes muuta sitä asiaa, ettei isovanhemmalla ole mitään virallisia tehtäviä. Ehkä nimenomaan paikkojen ja mahdollisuuksien lisääminen ylisukupolviseen kohtaamiseen voisi olla parempi ratkaisu. Se voisi olla ratkaisu nimenomaan tarpeeseen toimia isovanhempana.

Erityisesti kirjoittajat, jotka eivät saaneet tavata lapsenlapsiaan kärsivät lapsenlapsettomuudesta ja heille soisi paikkoja ja tapoja puhua kokemuksestaan, eikä vaieta tapahtuneesta. Tähän liittyen isovanhempien oikeudesta tavata lapsenlapsiaan on ollut yleisessä keskustelussa jonkin verran puhetta. Amerikassa esimerkiksi on jo pidemmän aikaa ollut mahdollista hakea oikeuden kautta isovanhemmalle lapsenlapsen tapaamisoikeutta (Kornhaber 1996, 179, 181). Suomessa esimerkiksi Väestöliitossa puolestaan uskotaan, että lakiin perustuva oikeus ei ole oikea ratkaisu, koska se mahdollisesti johtaa vain riitoihin oikeussaleissa (Rotkirch & Fågel 2010,51). Lapsen etu edellä, voisi kuitenkin pohtia erilaisia keinoja, miten vahvistaa lähisukulaisten mahdollisuuksia osallistua lapsen elämään (ibid.).

Ritva Nätkin (2019, 265) ehdottaa Marttatoiminnan 120 vuotisesta historiasta kertovassa kirjassa, että pohdittaessa kansalaisjärjestöjen tulevaisuuden tehtäviä, voisi perhesukupolvien uudelleen kytkentä voisi olla yksi järjestöjen keskeisistä painotuksista. Näin oikeusistuimien sijaan perheet voisivatkin tulevaisuudessa mahdollisesti ottaa yhteyttä kansalaisjärjestöihin, jotka voisivat tarjota perhesukupolvien suhteiden ylläpitoon liittyvää opastusta ja neuvontaa (ibid.). Väestöliitossa aiheeseen on itseasiassa nyt keväällä 2019 tartuttu sukupolvien sopu -hankkeen kautta (Väestöliitto 2019b). Keväällä alkanut uusi ohjattu keskusteluryhmä on tarkoitettu eläkeläisille isovanhemmille, joilla on pulmia sukulaissuhteissa (ibid.).

Olen tässä tutkimuksessa keskittynyt isovanhemman näkökulmaan sukupolvien ketjussa, mutta jatkotutkimusideana olisi mielenkiintoista laajentaa tutkimusta eri sukupolvien näkökulmiin. Miten keskimäinen sukupolvi tai lapset määrittelevät isovanhemmuutta ja eroaako se isovanhempien omista määrittelyistä? Toistaako keskimäinen sukupolvi samat normit, kuin isovanhemmat vai onko heillä toisenlaisia normeja isovanhemmuudelle? Olisi mielenkiintoista tietää miksi keskimäinen sukupolvi on kieltänyt isovanhempien ja lastenlasten väliset suhteet. Väestöliitto (kts. Danielsbacka 2013; Haavio-Mannila ym. 2009) tekee kyllä laajoja perhesukupolvien koskevia seurantatutkimuksia, mutta viittaa itse tutkimukseen, jossa aineisto kerättäisiin vastaavalla tavalla, kuin tässä tutkimuksessa, vapaasti kertomalla aiheesta. Myös lapsenlapsettomuuden kokemusten suhteen voisi

tehdä vertailua, että muuttuvatko lapsenlapsettomuuden kokemukset seuraavilla sukupolvilla. Mitä esimerkiksi lapsenlapsettomuudesta ovat mieltä nyt vuonna 2019, 1955-1965-luvuilla syntyneet? Yksi jatkotutkimusidea olisi myös selvittää miten lapsenlapsettomuuden kokemukset eroavat lapsenlapsettomuuden kokemuksista, tai eroavatko? Isovanhemmuus lapsenlapsettomuudesta käsin määriteltynä, silloin kun se on odotuksia ja haaveita, on ihanteita, ei käytännön kuvauksia. Siinä mielessä lapsenlapsettomuus tuo isovanhemmuuteen kuitenkin uuden näkökulman. Mielenkiintoista olisikin tietää, että jos isovanhemmuudelta odotetaan tietynlaisia asioita etukäteen, niin toteutuvatko haaveet? Onko isovanhemmuus sellaista millaisena siitä haaveillaan?

Tutkimukseni tuo esille kolme merkittävää asiaa. Ensinnäkin, koska lapsenlapsettomuutta ei juuri ole tutkittu, tuo tutkimukseni esille miten lapsenlapsettomuutta voidaan kokea. Lapsenlapsettomuuden kokemuksia voisi ylipäättään tutkia laajemmin. Onko halu olla isovanhempi kytköksissä kulttuuriin, biologiaan tai molempiin? Toiseksi tutkimukseni tuo esille, että isovanhemmuutta määritellään hyvin pitkälti tiettyjen normien ja tapojen rajoissa. Tutkimus ei ehkä sellaisenaan tuo uutta näkökulmaa varsinaisen isovanhemmuuden määrittelyyn, mutta se vahvistaa aiempaa tietoa siitä, että isovanhemmuuteen liittyy paljon kulttuurisia sääntöjä ja normeja, jotka toistuvat eri tutkimuksissa. Isovanhemmille muodostui kertomuksista hyvin yhtenevät tehtävät ja rooli sukupolvien ketjussa. Pohdin, pitäisikö siis alkaa puhumaan isovanhemman roolista ja tehtävistä, sen sijaan, että kerrotaan isovanhemman roolin olevan rooliton rooli ja neuvoteltu. Se voisi myös isovanhempien ja keskimmäisen sukupolven riitatilanteissa auttaa pohtimaan lapsen kannalta pitäisikö isovanhemman saada tavata lapsenlapsia. Tietenkin tapaamisen tulisi olla lapsen edun mukainen. Tämän tutkimuksen mukaan osallistuva isovanhempi todennäköisesti hyödyttäisi jälkipolvia. Merkittävää on myös tutkimuksessani esiin tullut asia, että kirjoittajilla on halu tai tarve toimia isovanhempana. Tämä seikka on tärkeä yhteiskunnallisesti, jos mietitään eri muotoja tukea perheitä ja vanhempia lastenkasvatustehtävässä.

LÄHTEET

- Aaltola, Juhani (2018) Filosofia, tiede, ymmärtäminen. Teoksessa Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-Kustannus, 14- 28.
- Abbott, H. Porter (2008) Cambridge Introduction to Narrative. 2. painos. Cambridge: New York: Cambridge University Press.
- Adam, Barbara (1995) Timewatch: The Social Analysis of Time. Cambridge: Polity Press.
- Alasuutari, Pertti (2011) Laadullinen tutkimus 2.0. Neljäs uudistettu painos. Tampere: Vastapaino.
- Antikainen, Ari, Rinne, Risto & Koski Leena (2013) Kasvatussosiologia. 5. uudistettu painos. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Arber, Sara & Timonen, Virpi (2012) Grandparenting in the 21 st century: new directions. Teoksessa Sara Arber & Virpi Timonen (toim.) Contemporary Grandparenting: Changing Family Relationships in Global Contexts. Bristol: Policy, 247 – 264.
- Arnett, Jeffrey Jensen (2015) Emerging Adulthood. The Winding Road from the Late Teens Through the Twenties. 2. painos. New York: Oxford University Press.
- Aronson, Jodi (1994) A pragmatic View of Thematic Analysis. The Qualitative Report 2:1. <https://nsuworks.nova.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2069&context=tqr>. Haettu 22.10.18.
- Attias-Donfut, Claudine & Segalen, Martine (2002). The Construction of Grandparenthood. Current Sociology, 50:2, 281–294. <https://doi.org/10.1177/0011392102050002622> Haettu 16.3.2019.
- Bengtson, Vern L. (2001) Beyond the nuclear family: The increasing importance of multigenerational bonds. Journal of Marriage and Family, 63:1, 1-16. <http://dx.doi.org.lib-proxy.tuni.fi/10.1111/j.1741-3737.2001.00001.x>. Haettu 16.11.2018
- Berger, Peter L. & Luckmann Thomas (1994) Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen. Tiedonsosiologinen tutkielma. Suomentanut ja toimittanut Vesa Raiskila. Helsinki: Gaudeamus Oy. Alkuperäinen englanninkielinen teos 1966.

- Binstock, Robert H., Fishman, Jennifer R. & Johnson, Thomas E. (2006) *Anti-Aging Medicine and Science. Social Implications*. Teoksessa Robert H. Binstock & Linda K. George (toim.) *Handbook of Aging and the Social Sciences*. 6th ed. Amsterdam; Boston: Academic Press, an imprint of Elsevier.
- Blencowe, Annette (2017) Yle uutiset. Antti Rinne pahoittelee puheitaan synnytystalkoista. <https://yle.fi/uutiset/3-9795006>. Viitattu 12.11.2018.
- Castrén, Anna-Maija, Tuomaala, Vaula & Neuvonen, Samuli (2017) Avioliittoperheen tuolla puolen. Vastasyntyneiden perheet Helsingissä. *Tutkimuksia* 2017:3. Helsingin kaupunki. https://www.hel.fi/hel2/tietokeskus/julkaisut/pdf/17_06_19_Tutkimuksia_3_Castren_Tuomaala_Neuvonen.pdf. Viitattu 12.11.2018.
- Clavan, Sylvia (1978) The Impact of Social Class and Social Trends on the Role of Grandparent. *The Family Coordinator*, Vol. 27, No. 4, 351-357. <https://www.jstor.org/stable/583437> Haettu 17.2.2019.
- Chambers, Pat, Allan, Graham, Phillipson, Chris & Ray, Mo (2009). *Family Practices in Later Life*. Bristol: Policy Press.
- Corsten, Michael (1999) The Time of Generations. *Time & Society*, 8 (2–3), 249–272.
- Danielsbacka, Mirkka, Hämäläinen, Hans & Tanskanen, Antti. 2009. Onko isovanhemmissa eroa? Keskustelu ja. *Gerontologia* 4/2009, 225–227.
- Danielsbacka, Mirkka, Tanskanen, Antti, Hämäläinen, Hans, Pelkonen, Inka, Haavio-Mannila, Elina, Rotkirch, Anna, Karisto, Antti & Roos, J.P. (2013) Sukupolvien vuorovaikutus. Auttaminen ja yhteydenpito suurten ikäluokkien ja heidän lastensa elämässä. Väestöntutkimuslaitos *Tutkimuksia* D 58/2013.
- Erikson, Erik H. (1994) *Identity and the life cycle*. Uusintapainos. New York: W. W. Norton & Company.
- Eskola, Jari & Suoranta Juha (1998) *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. 5. painos. Tampere: Vastapaino.
- Fågel, Stina (2009) *Isovanhemmuuden uudet haasteet -kirjoituskilpailu 2009* [sähköinen tietoaisteisto]. Versio 1.0 (2013-01-30). Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [jakaja]. https://services.fsd.uta.fi/catalogue/FSD2815?tab=description&study_language=fi. Viitattu 3.10.2018.
- Fågel, Stina (2016) Lapsenlapsettomien kielletyt tunteet. Väestöliitto. Blogit. http://www.vaestoliitto.fi/vanhemmuus/tietoa_vanhemmille/isovanhemmuus/blogit/lapsenlapsettomien-kiellettyt-tun/. Viitattu 16.3.2019
- Giddens, Anthony (1991) *Modernity and self-identity: Self and society in the late modern age*. Cambridge: Polity Press.

- Giddens, Anthony & Birdsall, Karen (2001) *Sociology*. 4. uudistettu painos. Cambridge: Polity Press.
- Glaserfeld E. von (1989) *Constructivism in Education*. Teoksessa Husen T. & Postlethwaite T. N. (toim.) *International encyclopedia of education*. Supplement Volume 1. Pergamon Press, Oxford. <http://www.vonglaserfeld.com/114>. Haettu 9.9.2018.
- Green, Lorraine (2010) *Understanding the Life Course*. Sociological and Psychological Perspectives. Cambridge Polity Press.
- Haavio-Mannila, Elina, Majamaa, Karoliina, Tanskanen, Antti, Hämäläinen, Hans, Karisto, Antti, Rotkirch, Anna & Roos, JP (2009) *Sukupolvien ketju. Suuret ikäluokat ja sukupolvien välinen vuorovaikutus Suomessa. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 107*. Helsinki: Kelan tutkimusosasto.
- Hagestad, Gunhild O. (1985) *Continuity and Connectedness*. Teoksessa Vern L. Bengtson & Joan F. Robertson (toim.) *Grandparenthood*. Beverly Hills: Sage, 31-48.
- Hagestad, Gunhild O. (2006) *Transfers between grandparents and grandchildren: The importance of taking a three-generation perspective*. *Zeitschrift für Familienforschung*, 18, 315-332.
- Herlofson, Katharina & Hagestad, Gunhild O. (2012) Teoksessa Sara Arber & Virpi Timonen (toim.) *Contemporary Grandparenting: Changing Family Relationships in Global Contexts*. Bristol: Policy, 27-49.
- Hirsjärvi, Sirkka, Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula (2007) *Tutki ja kirjoita*. Helsinki: Tammi.
- Hirsjärvi Sirkka & Huttunen Jouko (2001) *Johdatus kasvatustieteeseen*. 4-8.painos. Helsinki: Werner Söderström Oy.
- Hoikkala, Tommi (1998) *Aikuistumisen paradoksi*. Teoksessa Elina Saksala (toim.) *Muutoksen sosiologia*. Helsinki: Yle-opetuspalvelut, 134-141.
- Hoikkala, Tommi & Purhonen, Semi (2008) *Suurten ikäluokkien ”tavallisten” jäsenten tyyppitarina*. Teoksessa Semi Purhonen, Tommi Hoikkala & J.P Roos (toim.) *Kenen sukupolveen kuulut?* Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press, 51-67.
- Huotelin, Hannu (1996) *Menetelmällisiä lähtökohtia elämäntutkimuksessa*. Teoksessa Ari Antikainen & Hannu Huotelin (toim.) *Oppiminen ja elämänhistoria*. Aikuiskasvatuksen 37. vuosikerta. Kansanvalistusseura ja Aikuiskasvatuksen Tutkimusseura, 13-42.
- Isola, Anna-Maria (2012) *Hyviä työntekijöitä ja veronmaksajia. Syntyvyysretoriikka 2000-luvun alun Suomessa*. *Janus* vol. 20 (3) 2012, 334-352.
- Jallinoja, Riitta (1998) *Perhe*. Teoksessa Elina Saksala (toim.) *Muutoksen sosiologia*. Helsinki: Yle-opetuspalvelut, 63 – 67.

- Jalovaara, Marika (20014) Perheet ja perhedynamiikka. Teoksessa Jani Erola & Pekka Räsänen (toim.) Johdatus sosiologian perusteisiin. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press, 150-167.
- Johnson, Colleen L. Grandparenting options in divorcing families. An Anthropological Perspective. Teoksessa Vern L. Bengtson & Joan F. Robertson (toim.) Grandparenthood. Beverly Hills: Sage, 81-96.
- Julkunen, Raija (2013) Suuria roskia vai tyytyväisiä miehiä? Eläkkeelle jääminen miehen elämän murroskohtana. Teoksessa Hanna Ojala & Ilkka Pietilä (toim.) Miehistä puhetta. Miehet, ikääntyminen ja vanhenemisen kulttuuriset mallit. Tampere: Tampere University Press, 58–88.
- Jyrkämä, Jyrki (1998) Vanhuus ja yhteiskunta. Teoksessa Elina Saksala (toim.) Muutoksen sosiologia. Helsinki: Yle-opetuspalvelut, 142 – 148.
- Jyrkämä, Jyrki (2001a) Aika tutkimuksessa ja elämänkulussa. Teoksessa Anne Sankari & Jyrki Jyrkämä (toim.) Lapsuudesta vanhuuteen. Iän sosiologiaa. 3. uudistettu painos. Tampere: Vastapaino, Teoksessa 117 – 157.
- Jyrkämä, Jyrki (2001b) Vanheneminen ja vanhuus. Teoksessa Anne Sankari & Jyrki Jyrkämä (toim.) Lapsuudesta vanhuuteen. Iän sosiologiaa. 3. uudistettu painos. Tampere: Vastapaino, 267-314.
- Jyrkämä, Jyrki (2013) Kolmas ikä, sukupuoli ja toimijuus. Teoksessa Hanna Ojala & Ilkka Pietilä (toim.) Miehistä puhetta. Miehet, ikääntyminen ja vanhenemisen kulttuuriset mallit. Tampere: Tampere University Press, 89-114.
- Kallio, Kirsi Pauliina (2010) Lasten ja nuorten epäsuoran kohtaamisen etiikka. Teoksessa Hanna Lagström, Tarja Pösö, Niina Rutanen & Kaisa Vehkalahti (toim.) Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, 163 – 187.
- Karisto, Antti (2004) Kolmas ikä: Uusi näkökulma väestön vanhenemiseen. Ikääntyminen voimavarana. Tulevaisuusselonteon liiteraportti, 91- 103.
- Karisto, Antt (2008) Satumaa. Suomalaiseläkeläiset Espanjan Aurinkorannikolla. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Karisto, Antti (2011) Kolmas ikä – kun työ on takana ja vanhuus edessä. Studia generalia 2011. Ikä ja terveys, 1-2.
- Kastarinen, Anne (2017) Narratives of grandparental consumption. Tampere: Tampere University Press.
- Kornhaber, Arthur (1996) Contemporary Grandparenting. Thousand Oaks: Sage Publications.

- Kuula, Arja (2011) Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Toinen uudistettu painos. Tampere: Vastapaino.
- Laine Timo (2018) Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-Kustannus, 29 – 50.
- Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 1983/361. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1983/19830361>. Viitattu 16.3.2019.
- Lammi-Taskula, Johanna, Suhonen, Anna-Stiina & Salmi, Minna (2004) Puolin ja toisin: tukea yli sukupolvien. Teoksessa Minna Salmi & Johanna Lammi-Taskula (toim.) Puhelin, mummo vai joustava työaika? Työn ja perheen yhdistämisen arkea. Helsinki: Stakes.
- Laslett, Peter (1991) A Fresh map of life. The Emergence of the Third Age. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Leskelä-Kärki, Maarit (2004) Tutkija ja kolme sisarta. Polkuja henkilökohtaiseen historiantutkimukseen. Teoksessa Johanna Latvala, Eeva Peltonen & Tuija Saresma (toim.) Tutkija kertojana. Tunteet, tutkimusprosessi ja kirjoittaminen. Jyväskylän yliopisto: Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 79, 306 – 337.
- Levinson, Daniel J. & Darrow, Charlotte N. (1979). The seasons of a man's life. New York: Ballantine.
- Lumme-Sandt, Kirsi & Lyyra, Tiina-Mari (2013) Ikääntyvän miehen muuttuva rooli perheessä. Teoksessa Hanna Ojala & Ilkka Pietilä (toim.) Miehistä puhetta. Miehet, ikääntyminen ja vanhenemisen kulttuuriset mallit. Tampere: Tampere University Press, 252-273.
- Lääperi, Pirjo (2012) Mummouskriisi. Teoksessa Hanna Parviainen (toim.) Ei kenenkään äiti. Kertomuksia lapsettomuudesta. Jyväskylä: Atena Kustannus Oy, 251 – 268.
- Mann, Robin (2007) Out of the shadows?: Grandfatherhood, age and masculinities. *Journal of Aging Studies*. 21:4, 281-291.
- Mannheim, Karl (1952) The problem of Generations. Teoksessa Paul Kecskemeti (toim.) Mannheim, Karl: Essays on the Sociology of Knowledge. London: Routledge & Kegan Paul, 276-320.
- Mannerheimin Lastensuojeluliitto (2018) Tule vapaaehtoiseksi. <https://www.mll.fi/tue-tyotamme/tule-vapaaehtoiseksi/>. Viitattu 16.3.2019.
- Marin, Marjatta (2001) Tarkastelukulmia ikään ja ikääntymiseen. Teoksessa Anne Sankari & Jyrki Jyrkämä (toim.) Lapsuudesta vanhuuteen. Iän sosiologiaa. 3. uudistettu painos. Tampere: Vastapaino, 17-48.

- Marin, Marjatta (2002) Yhteiskunta ja hyvä vanheneminen: Lähestymistapoja hyvän vanhenemisen yhteiskunnallisiin ehtoihin. Teoksessa Eino Heikkinen & Marjatta Marin (toim.) Vanhuuden voimavarat. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi, 89-118.
- Mason, Jennifer, May, Vanessa & Clarke, Lynda (2012) Being there, yet not interfering: the paradoxes of grandparenting. Teoksessa Contemporary Grandparenting: Changing Family Relationships in Global Contexts. Bristol: Policy, 139-158.
- Maykut, Pamela & Richard Morehouse (1994) Beginning Qualitative Research: A Philosophic and Practical Guide. London: The Falmer Press.
- Määttänen, Kirsti (1993) Äidit ja tyttäret, anopit ja miniät. Teoksessa Ulla Pietala (toim.) Aikanaisia. Kirjoituksia naisten omaelämäkerroista. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 149-164.
- Nieminen, Mauri (2003) Kun väestönkehitystä alettiin ohjailla. https://www.stat.fi/tup/tietoaika/ti-laajat/ta_11_03_nieminen.html. Tietoaika. Viitattu 12.11.2018.
- Nätkin, Ritva (2018) Isovanhempien huoli. Teoksessa Petteri Eerola & Henna Pirskanen (toim.) Perhe ja tunteet. Helsinki: Gaudeamus, 149-163.
- Nätkin, Ritva (2019) Perheen tulevaisuus nuorten kuvittelemassa. Teoksessa Ville Jalovaara (toim.) On suurempi koti. Martat 120 vuotta. Helsinki: Otava, 262-265.
- Ochiltrie, Gay 2006. Grandparents, grandchildren and the generation between. Camberwell, Victoria: ACER Press.
- Ojanen, Karoliina (2014) Autettavasti mies? Mieheyksien rakentuminen ja avun pyytäminen laitoshoidossa. Gerontologia: Kasvun ja vanhenemisen tutkijat ry:n julkaisu, 28:1, 16-29.
- Paajanen, Pirjo (2007) Perhebarometri. Mikä on minun perheeni? Suomalaisten käsityksiä perheestä vuosilta 2007 ja 1997. Väestötutkimuslaitos Katsauksia E 30/2007.
- Perusopetuslaki 1998/628. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980628>. Viitattu 16.11.2018.
- Polkinghorne, Donald E. (1995) Narrative configuration in qualitative analysis. Teoksessa J. Amos Hatch & Richard Wisniewski (toimn.) Life History and Narrative. London: Falmer Press, 5-23.
- Purhonen, Semi (2008) Suurten ikäluokkien sisäiset jaot yhteiskunnallisena sukupolvena. Teoksessa Semi Purhonen, Tommi Hoikkala & J.P Roos (toim.) Kenen sukupolveen kuulut? Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press, 197-230.
- Purhonen, Semi, Hoikkala, Tommi & Roos, J.P (2008) Suuret ikäluokat ja elämän käännekohtat. Teoksessa Semi Purhonen, Tommi Hoikkala & J.P Roos (toim.) Kenen sukupolveen kuulut? Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press, 33-50.

- Proulx, Christine M. & Helms, Heather M. (2008) n Mothers' and Fathers' Perceptions of Change and Continuity in Their Relationships With Young Adult Sons and Daughters. *Journal of Family Issues* 2008; 29; 234-261. <https://www.researchgate.net/publication/228838308>. Haettu 11.3.2019.
- Raatikainen, Panu (2005) Ihmistieteet – tiedettä vai tulkintaa? Teoksessa Anneli Meurman-Solin & Ilkka Pyysiäinen (toim.) Ihmistieteet tänään. https://www.academia.edu/19023885/Ihmistieteet_-_tiedett%C3%A4_vai_tulkintaa. Haettu 3.1.2018.
- Rantamaa, Paula (2001) Ikä ja sen merkitykset. Teoksessa Anne Sankari & Jyrki Jyrkämä (toim.) *Lapsuudesta vanhuuteen. Iän sosiologiaa*. 3. uudistettu painos. Tampere: Vastapaino, 49 – 95.
- Rauhala, Lauri (2005) Ihmiskäsitys ihmistyössä. Julkaistu ensimmäisen kerran 1983. Helsinki: Yliopistopaino.
- Roos J.P (1987) *Suomalainen elämä*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Roos J.P (2005) Laajat ja suppeat sukupolvet. Sukupolviliikkeet suurten ikäluokkien ympärillä. Teoksessa Antti Karisto (toim.) *Suuret Ikäluokat*. Tampere: Vastapaino, 208-221.
- Rotkirch, Anna & Fågel, Stina (2010) Sukupolvien välistä köyden veto. Teoksessa Anna, Rotkirch, Ismo Söderling & Stina Fågel (toim.) *Farkkumummoja ja pehmoaareja - uusia ikkunoita isovanhemmukseen*. Väestöliitto. Helsinki: VL-Markkinointi, 33-51.
- Rotkirch, Anna, Söderling, Ismo & Fågel, Stina (2010) Isovanhemmuuden merkitys korostuu. Teoksessa Anna, Rotkirch, Ismo Söderling & Stina Fågel (toim.) *Farkkumummoja ja pehmoaareja - uusia ikkunoita isovanhemmukseen*. Väestöliitto. Helsinki: VL-Markkinointi, 5-9.
- Rotkirch, Anna, Tammisalo, Kristiina, Miettinen, Anneli & Berg, Venla (2017) *Perhebarometri. Miksi vanhemmuutta lykätään? Nuorten aikuisten näkemyksiä lastensaannista* Helsinki: Väestöliitto.
- Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna (2006) *KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto* [verkkójulkaisu]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [ylläpitäjä ja tuottaja]. <<http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/>>. Viitattu 8.9.2018.
- Schuman, Howard & Scott, Jacqueline (1989) Generations and Collective Memories *American Sociological Review*; Jun 1989; 54, 3; Social Science Premium Collection pg. 359.
- Stanley, Liz (2004) The Epistolarium: On Theorizing Letters and Correspondences. *Auto/Biography* 2004; 12; 201-235. https://www.researchgate.net/publication/250263857_The_Epistolarium_On_Theorizing_Letters_and_Correspondences. Haettu 8.9.2018.
- Charlie Stelle, Christine A. Fruhauf, Nancy Orel & Laura Landry-Meyer (2010) Grandparenting in the 21st Century: Issues of Diversity in Grandparent–Grandchild Relationships, *Journal of*

- Gerontological Social Work, 53:8, 682-701. <https://doi.org/10.1080/01634372.2010.516804>. Haettu 16.3.2019.
- Syrjälä, Leena (2018) Elämäkerrat ja tarinat tutkimuksessa. Teoksessa Raine Valli (toim.) Ikku-noita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS-kustannus, 267-280.
- SVT (2017) Suomen virallinen tilasto. Perheet [verkkajulkaisu]. ISSN=1798-3215. Helsinki: Tilastokeskus. http://www.stat.fi/til/perh/2017/perh_2017_2018-05-25_tie_001_fi.html. Viitattu 3.9.2018.
- Takala, Annika (1974) Uuden sukupolven vaihtoehdot. Sosialisatiotapahtuman tarkastelu. Jyväskylä: K. J. Gummerus osakeyhtiö.
- Tanskanen, Antti O. (2014) Isovanhemmat, vanhempien lastenhankinta ja lasten hyvinvointi. Väestötutkimuslaitoksen julkaisusarja D 60/2014.
- Thiele, Dianne M. & Whelan, Thomas A. (2008) The Relationship between Grandparent Satisfaction, Meaning, and Generativity. The International Journal of Aging and Human Development 66: 1, 21-48.
- Thompson, Paul, Itzin, Catherine & Abendstern, Michele (1990). I don't feel old: the experiences of later life. Oxford: Oxford University Press.
- Tilastokeskus. Tietoa tilastoista. Käsitteet. Perhe. <https://www.stat.fi/meta/kas/perhe.html#tab1>. Haettu 16.3.2019.
- Tilastokeskus (2012) Suomen virallinen tilasto (SVT): Perheet [verkkajulkaisu]. ISSN=1798-3215. Vuosikatsaus 2011. Helsinki: Tilastokeskus. http://www.stat.fi/til/perh/2011/02/perh_2011_02_2012-11-09_tie_001_fi.html. Viitattu 22.10.2018
- Timonen, Virpi & Arber, Sara (2012) A new look at grandparenting. Teoksessa Sara Arber & Virpi Timonen (toim.) Contemporary Grandparenting: Changing Family Relationships in Global Contexts. Bristol: Policy, 1 – 24.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2018) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Uudistettu laitos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Turunen, Kari E. (1996) Elämänkaari ja kriisit. Jyväskylä: Atena Kustannus Oy.
- Varhaiskasvatustilasto 540/2018. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2018/20180540>. Viitattu 16.11.2018.
- Varto, Juha (2005) Laadullisen tutkimuksen metodologia. Metodologia tutkii menetelmien perusteita ja oletuksia. http://arted.uiah.fi/synnyt/kirjat/varto_laadullisen_tutkimuksen_metodologia.pdf. Haettu 27.1.2018

- Vehkalahti, Kaisa (2010) Historiallisten aineistojen etiikka lasten ja nuorten tutkimuksessa. Teoksessa Hanna Lagström, Tarja Pösö, Niina Rutanen & Kaisa Vehkalahti (toim.) Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, 140-162.
- Vilkko, Anni (1990) Omaelämäkertojen analysoiminen kertomuksina. Teoksessa Klaus Mäkelä (toim.) Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Helsinki: Gaudeamus, 81 – 98.
- Väestöliitto (2018) Isovanhemmuus. Väestöliiton verkkosivut isovanhemmille.
http://www.vaestoliitto.fi/vanhemmuus/tietoa_vanhemmille/isovanhemmuus/. Viitattu 30.10.2018.
- Väestöliitto (2019a) Isovanhemmuus ja sukupolvet. http://www.vaestoliitto.fi/tieto_ja_tutkimus/vaestontutkimuslaitos/perhetutkimus/isovanhemmuus-ja-sukupolvet/. Viitattu 20.4.2019.
- Väestöliitto (2019b) Isovanhempien keskusteluryhmä - Sukupolvien sopu. http://www.vaestoliitto.fi/vanhemmuus/tietoa_vanhemmille/isovanhemmuus/isovanhempien-keskusteluryhmasu/. Viitattu 5.4.2019.
- Ward, Beverly (2003) Reflecting on the value and use of the edited topical life history. Teoksessa Tom O'Donoghue & Keith Punch (toim.) Qualitative educational research in action: Doing and reflecting. London: Routledge Falmer, 27-41.
- Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto 1. FSD2815 Isovanhemmuuden uudet haasteet -kirjoituskilpailu 2009. https://services.fsd.uta.fi/catalogue/FSD2815?tab=publications&study_language=fi. Viitattu 17.3.2019
- Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto 2. Etusivu. <http://www.fsd.uta.fi/fi/>. Viitattu 27.8.2018

LIITTEET

Liite 1.

Liite 1. Kirjoituskutsu

kirjoituskutsu

Saanko kasvattaa lapsenlapsiani? Miten tapaan heitä, jos lapseni eroaa? Monet kysymykset mietityttävät tämän ajan isovanhempia. Kirjoita kokemuksistasi, Väestöliitto käyttää niitä isovanhemmuutta käsittävällä kirjassa. ET-lehti kertoo tuloksista kesällä 2009.

Isovanhemmuuden uudet haasteet

Suuret ikäluokat siirtyvät parhaillaan kolmanteen elämänvaiheeseen, jota usein sävyttää ainoa isovanhemmuus. Siihen voi kuitenkin liittyä myös muuttokaita ja vaikeita asioita. Maailma muuttuu nopeasti ja moni mummo ja vaari kokee epävarmuutta.

Väestöliiton Väestöntutkimuslaitoksella selvitetään nyt uuden ajan isovanhemmuutta. Aiheesta tehdään kirja, johon kootaan tietoa ja elämäkokemuksia isovanhemmuudesta niin asiantuntijoiden kuin tavallisten lukijoiden käyttöön.

Millaisia ovat sinun isovanhemmuutesi ilot ja surut? Voit pohtia isovanhemmuutta, vaikka et olisikaan saanut omia lapsia tai yhteydet aikuisiin lapsiin ovat poikki. Voiko olla "lapsenlapsittomuutta" – kirjoita siitä!

Tutkijat toivovat kirjoituksia erityisesti vuosina 1940–50 syntyneiltä, mutta myös muut isovanhemmat voivat kertoa kokemuksistaan.

KIRJOITA VAPAASTI, KUIN YSTÄVÄLLE!

Valitse näistä itsellesi sopiva aihe ja yhdistele teemoja.

- Mitä isovanhemmuus sinulle merkitsee? Miten usein näet lastenlapsiasi ja minkälaisia asioita teette yhdessä? Mitä odotit ja toivoit isovanhemmuudeltasi? Miten toiveesi toteutui?
- Mitä omat isovanhempasi sinulle aikanaan merkitsivät? Saitko heiltä sellaista oppia, jota nyt haluat antaa lapsenlapsillesi?
- Miten nykyinen isovanhemmuus poikkeaa aikaisemmasta?
- Koetko olevasi omille lapsillesi ja lapsenlapsillesi enemmän rasite vai voimavara? Milloin isovanhemmuus tuntuu itsestäsi rasitteelta? Mikä isovanhemmuudessa taas on parasta?
- Pelkäätkö isovanhemmuutta – odotatko isovanhemmuutta?
- Jos Sinulla ei ole omia lapsia, miten toimitisit tai olet toiminut mummona tai vaarina toisten lapsille? Kerro kokemuksistasi niin sanottuna sosiaalisena isovanhempana.
- Mitä olet saanut lapsenlapsiltasi? Ovatko he kasvattaneet sinua?
- Jos koet epäonnistuneesi tai onnistuneesi isovanhempana, mikä siihen on vaikuttanut?
- Miten isovanhemmuus on vaikuttanut omaan parisuhteeseesi ja suhteeseesi omiin lapsiisi?

OSALLISTU NÄIN

Voit kirjoittaa omalla nimelläsi tai nimimerkillä. Jos käytät nimimerkkiä mutta haluat osallistua arvontaan, ilmoita myös nimesi ja osoitteesi.

Kirjoitukset lukee toimituskunta, johon kuuluu Väestöliiton asiantuntijoita ja tutkijoita. Kirjoituksia ei anneta muiden kuin tutkijoiden ja kirjan toimituskunnan käyttöön ja kirjoittajan nimi jää vain kirjan toimituskunnan tietoon. Jos kirjoituksesta julkaistaan lainauksia, tunnistettavat asiat muutetaan.

Kirjoituksen enimmäispituus on 5 kpl A4-arkkia. Jos lähetät valokuvia, kirjoita yhteystietosi lyijykynällä jokaisen kuvan taakse ja ilmoita, saako kuvia käyttää kirjan kuvituksena. Laita erikseen lyhyt selvitys kuvan sisällöstä. Palautamme kaikki kuvat antamaasi osoitteeseen.

Lähetä kirjoituksesi 12.2. 2009 mennessä osoitteella Väestöliitto/Stina Fägel, PL 849, 00101 Helsinki tai sähköpostitse stina.fagel@vaestoliitto.fi. Lisätietoja Stina Fägel (09) 2280 5120.

PALKINNOT

Arvomme palkinnot kaikkien kirjoituksen lähettäjien kesken:

- Tehokas digikamera Canon Digitalixus 970 IS. Arvo 280 euroa.
- 10 kpl *Rakas lapsenlapsi* -täyttökirjaa, jonka sivuille voi koota kolmen sukupolven yhteisen tarinan. Arvo 28 euroa.
- 10 kpl Väestöliiton *Isovanhemmuus* -kirjaa sen valmistuttua kesällä 2009.

Kirjoita ja voit upea kamera tai hieno kirja!

